

magazin istoric

ANUL XXIII NR. 5 (266) MAI 1989

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXIII
Nr. 5 (266)
mai 1989

Redactor șef
CRISTIAN POPÎȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
IOANA URSU

SUMAR

1 Mai 1939. Poporul român spune nu fascismului și războiului: <i>Ion Popescu-Pufuri</i>	2
Forța unifică a clasei muncitoare: <i>M.C. Stănescu</i>	10
1703-1744 — Mihai Racoviță, voievod român la Iași și București: <i>Matei D. Vlad</i>	14
Din zilele Revoluției de la 1848: <i>A. Ubicini</i>	19
Cine a compus „Cîntecul Iancului“?: <i>Viorel Cosma</i>	22
„Plevna a căzut!“	25
Grație patriotismului românilor: <i>George Bengescu</i>	29
Victor Slăvescu — 1940. Note zilnice: <i>Eugen Preda</i>	33
Patria română căreia i-au jertfit toate ostenele: <i>Paul Schuster-Stein</i>	38
Itinerar istoric. Băile Oglînzii: <i>Vasile Smărăndescu</i>	49
● În octombrie 1941, la Moscova: A.I. Mikoian... 40 ● La Paris, în ajunul Revoluției din 1789: Daniel Roche... 45 ● Vikin- gii în America: F. Donald Logan... 51 ● 1588 — Dacă ducele de Parma ar fi debarcat...: Felix Barker... 56 ● Cărți sosite la redacție... 32 ● Telex... 37 ● Poșta Magazin istoric... 62	

COPERTELE NOASTRE

① Revoluția română de la 1848 — a cărei desfășurare a fost evocată și de istoricul și publicistul francez A. Ubicini, aflat atunci la București — a constituit un generos subiect de inspirație pentru artiștii plastici români, de la generația pictorilor pașoptiști, ei înșiși luptători pe baricadele Revoluției, și pînă la plasticienii zilelor noastre. **Pagină de istorie** și-a intitulat Vladimir Setran compoziția sa închinată unui memorabil moment al Revoluției: masele populare bucureștene salvează Guvernul provizoriu arestat de reacțiune (Din zilele Revoluției de la 1848, p. 19)

② Dioramă aflată la Muzeul Militar Central reconstituind o secvență din timpul eroicelor asalturi ale ostașilor români asupra redutelor Plevnei („Plevna a căzut!“, p. 25)

③ Flota engleză urmărește **Invincibila Armada** — tablou de Cornelius Vroom (sus). Afetul greoi al tunurilor i-a împiedicat pe spanioli să riposteze tirului rapid declanșat de pe corăbiile engleze — reconstituire semnată de Michael Turner (1588: Dacă ducele de Parma ar fi debarcat..., p. 56)

④ Comori de frumusețe și măiestrie în arta meșterilor aurari din țara noastră din sec. XVIII: detaliu dintr-o coronă executată în 1711 din aur și încrustată cu pietre prețioase (1703-1744: Mihai Racoviță, voievod român la Iași și București, p. 14)

1 MAI 1939:

POPORUL ROMÂN SPUNE NU FĂSCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI

ION POPESCU-PUȚURI

„La cererea uniunilor de breaslă și în baza referatului favorabil al Min[isterului] mun[iciei], dl. Ar. Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri — scria Lumea nouă din 30 aprilie 1939 —, a aprobat să se țină întruniri și serbări de 1 Mai anul acesta, sub garanția uniunilor... La București va avea loc, în Sala Tomis, o întrunire a breslelor din Capitală. Tot la 1 Mai se va ține și Congresul general al breslelor din toată țara, într-o mare sală publică, la care vor participa 965 delegați ai organizațiilor noastre de metalurgiști, mineri, tâmplari, tipografi, constructori, muncitori din porturi, funcționari etc.”

Partidul Comunist Român a sesizat faptul că, pornind de la unanimitatea poziției antifasciste a forțelor democratice din întreaga țară, de la dorința tuturor de a apăra integritatea României reîntregită în 1918,

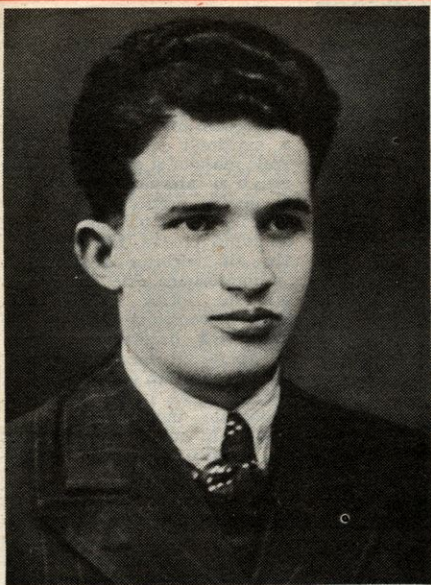
regimul dictaturii regale preconiza afirmarea zilei de 1 Mai nu numai ca o „zi de sărbătoare legală a muncii naționale” (1 Mai 1939 cădea într-o luni), ce urma să evidențieze „unitatea de interese” între regim și masele populare în combaterea până la rezistență cu arma în mână a agresiunii hitleriste și revizioniste, ci și afirmarea acestei zile ca un moment de „armonizare” și de „lichidare” a contradicțiilor dintre exploatați și exploatați, ceea ce ar fi dus la întărirea pozițiilor burgheziei și ale regimului carlist. În acest scop și pentru a da evenimentelor un caracter cât mai oficial, autoritățile au și convocat în ziua de 1 mai 1939 Congresul general al breslelor și au programat totodată desfășurarea în paralel, în sălile „Tomis” și „Eintracht”, a unor mari întruniri ce trebuiau continuate, în după-amiaza zilei, cu o serbare cîmpească la stadionul muncitoresc.

In lumina acestor tendințe, a stării de spirit patriotice și antifasciste a maselor largi populare, se evidențiază și mai clar legătura organică dintre amploarea și caracterul demonstrațiilor de la 1 Mai 1939 și întreaga muncă desfășurată de comuniști în colaborare strînsă cu socialiștii și social-democrații pentru mobilizarea tuturor forțelor social-politice la lupta împotriva fascismului agresiv, pentru apărarea patriei. Este locul să subliniem că atît în perioada premergătoare zilei de 1 Mai 1939 și în timpul marilor demonstrații din Capitală, cît și imediat după aceste mărețe evenimente, tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost mereu prezent, atît în mijlocul muncitorilor vîrstnici, cît și

în rîndurile tinerilor, avînd împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, un rol determinant în organizarea istoricelor evenimente. Astfel, la 26 februarie 1939, prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu era semnalată la Casa Poporului din București, unde își desfășura activitatea Cercul cultural al breslei metalurgiștilor; la 10 aprilie 1939 se afla la Cercul cultural al breslei îmbrăcămînte, iar la 22 aprilie, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, era din nou prezent la sediul breslelor îmbrăcămînte și pielărie, unde se organizase o șezătoare literară pentru tineri. În cadrul acestor dese întîlniri cu muncitorii diferitelor bresle, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ceilalți comuniști cu munci de răspundere dis-

cutau probleme privind situația economică și culturală a muncitorilor, pericolele mari ce amenințau independența și integritatea țării, măsurile ce se impuneau și care erau indicate de P.C.R. pentru organizarea și desfășurarea luptelor muncitorimii cu prilejul apropiatei zile de 1 Mai. Munca entuziastă desfășurată de activiști de frunte ai P.C.R. în cadrul breslelor a făcut posibilă mobilizarea largă a maselor muncitoare la luptă sub conducerea P.C.R.

Momentul culminant al manifestățiilor și demonstrațiilor antifasciste din acea perioadă l-a constituit, după cum se știe, marea demonstrație patriotică, antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă

Tovarășul Nicolae Ceaușescu, tovarăsa Elena Ceaușescu, în 1939, anul marii demonstrații antifasciste, antrevizioniste și antirăzboinice din capitala României

de la 1 Mai 1939 din capitala României, care s-a desfășurat pe fundalul Congresului general al breslelor muncitorești, convocat în acea zi. În vederea orientării delegaților la acest congres și a organizării demonstrației de la 1 Mai, a fost constituită o Comisie de partid, îndrumată nemijlocit de Secretariatul C.C. al P.C.R. și de Biroul organizației București a P.C.R. Din această Comisie a făcut parte tovarășul Nicolae Ceaușescu, cunoscut pentru patriotismul său inflăcărat și capacitatea sa de organizator, care aducea, totodată, bogata experiență din activitatea Comitetului Național Antifascist. Cu numai trei ani în urmă, în mai 1936, în timpul marelui proces politic de la Brașov, tovarășul Nicolae Ceaușescu se impusese opiniei publice din țară și străinătate printr-o „intelență de o maturitate surprinzătoare”, cum aprecia o publicație a vremii, prin fermitatea convingerilor sale revoluționare, prin încrederea nestrămutată în popor și virtuțile sale. Prin curaj și abnegație, spirit de inițiativă și deosebită

clarviziune politică, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a impus și cu această ocazie ca o mare personalitate a luptei antifasciste, pentru apărarea integrității și suveranității României.

Este meritul Partidului Comunist Român că, înfruntând condițiile grele în care era nevoit să activeze, printr-o vastă muncă de organizare, desfășurată sub conducerea unor cunoscuți activiști ai partidului, cu prestigiu în mase, cum erau tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarăsa Elena Ceaușescu, a dat cuvânt de ordine ca la întrunirile și demonstrațiile din ziua de 1 Mai să se exprime puternic atitudinea împotriva fascismului și pericolului de război, împotriva Gărzii de fier, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale ale patriei, fără a ocoli însă revendicarea drepturilor și libertăților democratice, economice, sociale și politice. S-a indicat, totodată, să se ia atitudine împotriva intenției autorităților de a transforma sărbătorirea zilei de 1 Mai în elogiarea regimului carlist.

C.C. al P.C.R. a convocat o ședință lărgită a Comitetului organizației București a P.C.R., la care au participat și secretarii comitetelor de sector ale partidului comunist din Capitală. La această ședință s-a ajuns la concluzia necesității acțiunii unite a clasei muncitoare, pentru a se imprima un caracter revoluționar Zilei Muncii. Din inițiativa conducerii P.C.R., au avut loc tratative cu P.S.D., ajungându-se la o înțelegere privind unitatea de acțiune. Acordul convenit cu acest prilej avea să stea la baza manifestărilor revoluționare, a întrunirilor și demonstrațiilor de masă organizate și desfășurate la 1 Mai 1939.

În acest scop, s-a hotărât ca întreaga activitate a partidului comunist în campania politică de 1 Mai în București să se desfășoare prin breslele muncitorești, în așa fel încât să fie mobilizat un număr cât mai mare de muncitori la cele două întruniri proiectate „în cadrul programului aprobat de autorități, dar

pentru îndeplinirea programului partidului comunist". Comisiei centrale a tineretului comunist, în conducerea căreia se afla, în această perioadă, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, i-au revenit sarcini complexe şi numeroase. P.C.R. a stabilit ca vorbitorii din rândul membrilor de partid şi al uteciştilor „să evidenţieze, în cuvîntul lor, necesitatea concentrării tuturor forţelor muncitoreşti şi ţărăneşti în lupta antifascistă şi antirăzboinică”.

Ulterior, P.C.R. a luat şi alte măsuri organizatorice în vederea deplinei reuşite a programului său politic pentru ziua de 1 Mai. Astfel, s-a preocupat de alegerea unor delegaţi pentru Congresul breslelor din rândul comunistilor sau al simpatizanţilor partidului, de pregătirea şi iniţierea lor în acţiunile preconizate. De asemenea, s-a luat legătura cu conducătorii breslelor, pentru a-i determina să accepte ca la congres şi la întrunirile muncitoreşti de 1 Mai „să fie admisi a lua cuvîntul de la tribună şi alţi muncitori în afara de cei desemnaţi de Confederaţie şi de conducerea breslelor”. Într-o seamă de alte instrucţiuni amănunţite, activul de partid şi mai ales acei comunisti „care sînt cunoscuţi maselor muncitoreşti şi care, prin activitatea lor politică şi sindicală, se bucură de autoritate”, urmau să se deplaseze în dimineaţa zilei de 1 Mai în diferite cartiere muncitoreşti din Capitală (Griviţa, Rahova, Dudeşti, Văcăreşti ş.a.) pentru a mobiliza şi a coordona acţiunile muncitorimii.

În ajun şi chiar în ziua de 1 Mai, în presa muncitorească şi democratică au apărut numeroase articole care evidenţiau semnificaţia deosebită a sărbătoririi acestei zile în condiţiile internaţionale deosebit de tulburi şi ale pericolelor grave pentru soarta poporului nostru. „În vremuri de linişte şi de lent progres social — remarcă *Lumea nouă* din 30 aprilie 1939 —, clasele muncitoare au manifestat în această zi — 1 Mai — împotriva nedreptăţilor şi a exploataării şi pentru înfrăptuirea

unui regim social mai bun şi mai drept, de înlăturare a exploatării şi a mizeriei celor mulţi...”

În anul acesta, de 11 Mai, masele populare din lumea întreagă manifestează, aproape exclusiv, pentru pace — condiţie primordială pentru progresul şi fericirea celor mulţi”.

Sub titlul *1 Mai 1939*, Zaharia Stancu scria, în revista *Azi* din 30 aprilie: „Poate că niciodată măreţia acestui simbol nu ne apare într-o lumină mai limpede, mai plină de înţelesuri ca astăzi în vuietul vremilor pe care le trăim. Pentru că dacă ziua de 1 Mai — această singură sărbătoare a muncii — era o zi a biruinţelor raportate pe tărîm profesional, ea a fost întotdeauna şi un prilej pentru manifestarea dorinţelor de pace. Niciodată poporul muncitor, întors din tranşeele războiului, n-a uitat să ceră stăpînitorilor, cu acest prilej, să păstreze ceea ce cîştigase prin jertfe. Moţiunile votate în adunările ce s-au ținut în desfăşurarea anilor, de 1 Mai, păstrează şi azi mărturia unei voinţe neclintite de pace...”

Pomenim de toate acestea pentru că ziua de 1 Mai 1939 ne găseşte în pragul unor încercări între popoare”.

Dimineţa zilei de 1 Mai. Capitala a căpătat un aspect sărbătoresc. La ora 9, sala şi grădina Cinematografului „Tomis” din Calea Căláraşilor erau arhipline de muncitori. Comuniştii, social-democraţii şi cei fără partid înălţau pancarte pe care se puteau citi inscripţii ca: „*Trăiască independenţa naţională a ţării!*”; „*Jos fascismul!*”; „*Vrem front patriotic!*”; „*Vrem 8 ore de muncă!*”; „*Cerem mărirea salarilor!*”; „*Vrem restabilirea regimului democratic parlamentar!*”; „*Unire cu toate popoarele democratice!*”; „*Trăiască U.R.S.S.!*”; „*Trăiască pacea!*” Aceste lozinci, lansate şi în celelalte locuri de adunare, au fost preluate de toţi participanţii şi scandate pe tot parcursul manifestaţiei, în timp ce de la tribună oratorii înfierau acţiunile cotorpitoare ale naziştilor

şi revizioniştilor şi pe acelea ale fasciştilor interni, cerînd unirea tuturor forţelor democratice pentru a bara calea ascensiunii lor. Un orator a exprimat cu claritate „nevoile maselor şi ale ţării: «1 Mai este o zi internaţională de luptă pentru drepturile şi revendicările muncitorimii — o zi de luptă contra fascismului». Un alt vorbitor sublinia că „muncitorimea este baza păcii, atît de dorită astăzi”, arătînd, în continuare, că ea ştie să-şi facă datoria patriotică, să apere cu fermitate graniţele ţării în faţa agresorilor fascişti. „Aceste cuvinte au fost aplaudate îndelungat” — informa, în raportul său, unul din agenţii organelor de poliţie.

În acelaşi timp, în sala Cinematografului „Aro” (azi „Patria”) se desfăşurau lucrările primului Congres general al breslelor, unde, alături de delegaţii aleşi de către breslele din întreaga ţară, au mai fost mobilizaţi de către Comisia de organizare a manifestărilor de 1 Mai alte sute de muncitori, astfel că în sală se aflau circa 1500 participanţi.

Poziţia profund patriotică, antifascistă a maselor de muncitori-delegaţi a ieşit cu putere în evidenţă atunci cînd Ion Flueraş, însărcinat de congres, a citit *Moţiunea primului Congres general al breslelor de muncitori, funcţionari particulari şi meseriaşi*, adoptată cu unanimitate de voturi. În document se preciza: „Congresul, luînd în considerare situaţia îngrijorătoare internaţională de azi, cînd pacea între popoare este din nou ameninţată şi cînd şi integritatea ţării noastre ar putea fi periclitată de agresori externi, hotărâşte ca toţi membrii breslelor ai căror reprezentanţi participă la acest congres să contribuie cu întreg cîştigul lor pe o zi pentru mărirea fondului de înzestrare a armatei şi de apărare a integrităţii ţării”.

Prezent şi el la marile festivităţi ocazionate de acest prim congres muncitoresc, primul ministru Armand Călinescu, după cum informa ziarul *Timpu*, a găsit cuvinte mişcătoare la adresa muncitorimii care a ho-

tărit, din propriul indemn, să doneze din câștigul ei, greu adunat, o parte pentru înzeștrarea oștirii. „Reprezentanții cei mai autorizați ai muncitorimii — a declarat Armand Călinescu —, mărturisind simțămintele lor de dragoste de țară, grija lor de libertatea și de viitorul neamului, au declarat solemn: înțelegem, ca o ilustrare a acestor simțăminte, să jertfim din pușinul câștigat cu greu pentru înzeștrarea oștirii țării... Da, domnilor! în declarațiunea dv. s-a rostit instinctul acestei națiuni, care se vrea apărută. Pentru apărarea țării nu numai că nu trebuie să crutăm nici o jertfă, dar trebuie să arătăm o veghe de fiecare clipă”. Și încheia: „Astăzi avem o muncitorime minată și insufletită numai de sentimentul patriotic și național”. Acest gest, a spus primul-ministru român, „va avea răsunet dincolo de aceste ziduri”.

Evidențiind poziția guvernului român în legătură cu politica agresivă și revizionistă promovată de statele fasciste față de România, precum și dorința poporului român de a trăi în pace și bună înțelegere cu toate națiunile lumii, Armand Călinescu a precizat: „Țin să declar, ca să nu mai fie nici un echivoc, că România dorește să întrețină relațiuni de bună vecinătate și de amicitie cu țările dimprejur... Această politică nu e numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni: aceasta este politica țării, este politica națională... generația care ne-a precedat a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria de a se sacrifica pentru păstrarea ei”.

După terminarea întrunirii de la sala „Tomis”, care s-a desfășurat potrivit cu programul stabilit de partidul comunist, masele de participanți, incolonate, au parcurs diferite străzi ale Capitalei, îndreptându-se spre sala

Румыния

As 1,000 workers marched through the streets of Bucarest; they cried "Down with Fascism and its allies."

В РУМЫНИИ

ЛОНДОН, 2 мая. (ТАСС). Ряд английских корреспондентов сообщает из Бухареста, что в первомайской демонстрации в Бухаресте участвовали 20 тыс. рабочих. Демонстрация проходила под антифашистскими лозунгами.

Secvență din timpul marii demonstrații de la 1 Mai 1939 din Capitală: două fașismite din presa internațională comentind evenimentele petrecute la București

„Aro“, unde se desfășurau lucrările Congresului breslelor. În jurul orei 12, participanții la Congres și cei de la cele două întruniri muncitorești desfășurate în sălile „Tomis“ și „Eintracht“ s-au întrunit în Piața Romană, de unde, înconlonați în șiruri de cîte șase persoane, au pornit demonstrația pe traseul Piața Romană — Calea Victoriei — Splaiul Independenței — Bulevardul 11 Iunie — Parcul Libertății. Numărul manifestanților a crescut pînă la 20 000 persoane. Numeroase rapoarte ale organelor de siguranță consemnau că, pe traseul amintit, „printre manifestanții breslelor s-au strecurat grupe compacte de comuniști“. Pe tot parcursul s-au strigat lozincile formulate de partidul comunist, „Calea Victoriei avea aspectul unui cîmp de manifestare revoluționară“ — consemnau, în rapoartele lor, reprezentanții organelor de siguranță. „Trăiască democrația!“; „Vrem România liberă și independentă!“; „Vrem respectarea graunțelor!“; „Jos fascismul!“; „Jos hitlerismul!“; „Nu vrem război!“; „Trăiască muncitorimea unificată!“; „Jos cu țările războinice!“; „Vrem alianță cu țările democratice!“; „Vrem păstrarea independenței României!“; „Vrem rezistență față de planul atac al puterilor fasciste!“; „Trăiască Frontul Popular Antifascist!“ Aceste lozinci antifasciste, prin care se cereau guvernului măsuri hotărîte pentru apărarea integrității și independenței patriei, s-au scandat cu cea mai mare vigoare la intrarea demonstrațiilor în Piața Palatului Regal, după cum informau agenții de siguranță.

Sub titlul *Defilează muncitorii*, ziarul *Timbul* scria: „Toate fabricile, toate atelierele au ieșit ieri dimineață pe străzi, s-au înconlat disciplinat și au pornit spre Piața Lahovary [actualmente Cosmonauților]... Cu capul sus, cu ochii sorbind lumina din cer, cu lavaliera înmodată la gît — semn de consacrată eleganță, încă de pe vremea cîntăreților Pincio, Neculuță, Tr. Demetrescu —, mărșăluiau, în sunetul muzicii. Două muzici exclusiv muncitorești.

Aceea a minerilor de la Petroșani și a minerilor de la Lupeni“.

O mare atenție s-a acordat, în cadrul demonstrației, demascării pericolului pe care îl prezentau organizațiile fasciste din interiorul țării, în primul rînd Garda de fier. O serie de lozinci se refereau la demascarea acestei organizații fasciste teroriste: „Jos Garda de fier!“; „Jos gardismul!“; „Jos agenții hitleriști!“; „Jos agenții trădători de țară!“; „Cereți abrogarea pactului germano-român de trădare a țării!“

În fața Prefecturii de poliție s-au strigat lozinci pentru eliberarea militanților comuniști și antifasciști deținuți, manifestanții cerind să fie închise elementele fasciste și trădătoare de țară. La motivările unor șefi ai breslelor că „nu e voie să strigați!“, „nu dă voie dl. ministru!“, cei peste 20 000 de demonstrați organizați, la care s-au alăturat, pe parcursul demonstrației, alte mii, au scandat cu entuziasm: „Vrem România liberă și independentă!“; „Jos fascismul!“; „Jos agresorul hitlerist!“; „Vrem amnistie pentru deținuții antifasciști!“; „Arestarea fasciștilor!“

După ce au ajuns în Parcul Libertății, o delegație formată din rîndul membrilor Comisei de organizare, alături de alte organizații participante la festivități, a depus o coroană de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut, în timp ce fanfarele intonau cîntece patriotice. Coloana muncitorilor a defilat apoi, iar o grupă din Regimentul 1 artilerie grănicerească a dat onorul.

Sub conducerea comunistilor, acțiunile revoluționare au continuat și în după-amiaza zilei, în cadrul serbării cîmpenești organizate pe stadionul muncitoresc din Parcul Veseliei. Organele de siguranță menționau, între principalii inițiatori ai „diferitelor manifestațiuni cu caracter comunist“, pe comunistul Nicolae Ceaușescu. „Nicolae Ceaușescu — se specifică într-un raport al agenților aparatului represiv —, fost condamnat la 3 ani de închisoare pentru activitate comunistă, pedeapsă executată,

a strigat în timpul serbării lozincă comunistă «Trăiască Frontul Popular!»“.

Întruniri muncitorești cu ocazia zilei de 1 Mai 1939 au avut loc în majoritatea orașelor țării: Timișoara, Arad, Cluj, Iași, Reșița, Ploiești, Deva, Constanța, Galați, Brăila, Tirgu-Mureș, Reghin, Oradea, Baia Mare, Baia Sprie, Satu Mare, Bacău, Piatra Neamț, Alba Iulia, Zărnești, Nădrag, în localitățile de pe Valea Jiului, fără însă a fi însoțite de manifestațiuni de stradă. Și la aceste întruniri muncitorești participanții au înfierat pericolul hitlerismului și revizionismului, precum și politica teroristă și trădătoare a organizațiilor fasciste din țară. În toate orașele și centrele amintite, muncitorii au participat la întruniri, scandînd lozincile lansate de partidul comunist. La Timișoara, spre exemplu, în cuvîntul său la adunarea festivă, secretarul breslei lucrătorilor metalurgisti din zîntul Timiș a remarcat, în consens cu indicațiile primite din partea Partidului Comunist Român: „E drept, sărbătorim Ziua Muncii din anul acesta în condițiuni cu totul speciale... În împrejurările grele de azi, cînd pretutindeni se ațîță ura și se aude zăngănit de săbii, muncitorimea, care este adînc pacifistă, manifestează și pentru triumful păcii între popoare, dar, totodată, ține să-și exprime în mod public hotărîrea ei de a lupta împotriva oricărei tendințe externe sau interne de înfrîngere a independenței naționale și această luptă o va duce fără nici o precuțire pentru salvarea țării și a libertăților.“

Sub acest simbol al mai bineistării pentru clasa muncitoare și al păcii, care este cel mai mare bun al omenirii, sărbătorim anul acesta ziua noastră, Ziua Muncii“.

Marile evenimente de la 1 Mai 1939 au fost pe larg dezbătute și analizate de către organizațiile partidului comunist, subliniindu-se cu acest prilej succesele deosebite obținute în organizarea și conducerea lor. Astfel, în raportul Plenarei VI a C.C. al P.C.R. din iunie 1939 se arată că „întrunirile și demonstrațiile

de 1 Mai au fost pregătite [de partid] sub semnul mobilizării clasei muncitoare pentru apărarea țării contra fascismului extern și intern, în conlucrare strânsă cu muncitorii social-democrați. Lozincile pentru 1 Mai au rămas cele ale campaniei pentru apărarea independenței și a hotarelor țării, contra fascismului agresor". În cadrul aceleiași planare se aprecia, în mod inteimeiat, că „rezultatul întrunirilor și manifestărilor din ziua de 1 Mai se datorește... în primul rind frontului unic cu muncitorii și activiștii social-democrați din bresle”, iar aceste acțiuni „deschid perspective pentru realizarea frontului unic”.

La rîndul său, *Scnteia*, făcînd un bilanț al evenimentelor de la 1 Mai, releva: „Demonstrația de masă din București și adunările din provincie au dovedit cît de adîncă este indignarea poporului contra fascismului... Această demonstrație a dovedit că lozincile partidului nostru sînt urmate de mase. Această demonstrație a fost o bună trece-re în revistă a forțelor muncitorești, meșteșugărești, a femeilor și tineretului contra fascismului... Demonstrația de ziua de 1 Mai a dovedit o creștere serioasă a activității politice a maselor și o creștere a influenței și capacității partidului comunist de mobilizare a maselor la lupta în front unic”.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 din București au fost pe larg comentate în cele mai diverse pături ale opiniei publice din țară și, în special, din Capitală. Sub titlul *Muncitorimea română și unitatea națională*, ziarul *Semnalul* relata: „Muncitorimea s-a declarat însă gata, la Congresul general al breslelor de muncitori, funcționari particulari și meseriași patroni, la orice nevoie să-și apere țara. Ea a primit de bunăvoie să lucreze suplimentar pentru înzestrarea armatei... Pe primul plan al preocupărilor muncitorilor sînt azi deci chestiunile de apărare a țării, și elanul cu care muncitorii sînt gata să facă față, în frontul întregului românism, oricărei ame-

nințări, a ridicat sărbătoarea muncii la o sărbătoare a națiunii”.

Patriotismul muncitorilor, se intitula inspiratul articol publicat de George Ivașcu în gazeta *Iașul*, din 2 mai 1939, în care descria situația internațională deosebit de încordată datorită agresiunii puterilor fasciste, și evidenția profundul patriotism de care clasa noastră muncitoare a dat dintotdeauna dovadă în clipe de grea cumpănă pentru țară: „Ziua de 1 Mai, «Ziua Muncii», e un fericit prilej pentru noi — scria G. Ivașcu — de a afirma aici dragostea de patrie și iubirea de națiune a muncitorimii române, patriotism pus de unii la îndoială sau privit cu suspiciune.

Internaționalismul de totdeauna al organizațiilor muncitorești, izvorit dintr-un îndreptățit spirit de solidaritate, s-a identificat, totodată, cu un patriotism hotărît, conștient, creator.

Lucrul este explicabil.

Evenimentele din ultimii ani, care au dus la desființarea a patru state naționale, au avut un adînc ecou în suferințele muncitorești, care au socotit astfel amenințate înseși temeliele păcii și ale progresului, pentru care totdeauna s-au străduit, la care au contribuit cu sînge și cu muncă. De aici necesitatea pentru muncitorime de a contribui cu forțele ei organizate la apărarea integrității naționale, de aici dorința de a milita pentru afirmarea demnității naționale și a spiritului de independență al țării noastre...

Patriotismul muncitorimii nu poate fi pus la îndoială. El e mai ardent astăzi decît oricînd, căci astăzi mai mult decît oricînd patria constituie simbolul însuși al acțiunii de apărare împotriva dușmanilor ei, declarații sau nu, fățiși sau din umbră.

Nimic nu a dovedit mai bine patriotismul muncitorilor, ca și al micilor funcționari, decît acele modeste, dar grele de semnificație contribuții bănești pentru înzestrarea armatei noastre. Muncitorimea română e demnă în hotărîrile ei și în demnitate vrea să trăiască și să acționeze

spre binele comun. De aceea muncitorimea nu s-a dat și nu se va da în lături de a oferi din puținul pe care-l are pentru apărarea și întărirea patriei în care trăiește și pe care o iubește cu devotament. A mai suspecta deci astăzi muncitorimea română de un internaționalism rău înțeles și rău aplicat înseamnă a-i jigni adînc iubirea de țară, patriotismul ei. Înseamnă a-i jigni sentimentele și convingerile ei, de oameni care au gîndit și au lucrat totdeauna cu cinste și dreptate”.

Despre afirmarea tot mai viguroasă a proletariatului român în viața social-politică a țării, ziarul *Timpul*, rîspîndit în largi cercuri ale societății românești, aprecia: „1 Mai 1939 a arătat o dată mai mult că muncitorimea este — în toate timpurile și sub orice semn — temeiul, paza și substanța națiunii, cheazăia prosperității ei în pace și apărarea ei atunci cînd patria o cere”.

„A fost un spectacol unic în anele rezimului, cînd în plin centrul Capitalei, la cîțiva pași de suveran, dintr-o coloană în fruntea căreia se afla ministrul muncii, s-au strigat lozinci proprii extremei stîngi [adică P.C.R.]”, declara unul dintre conducătorii P.N.Ț. Era în această declarație recunoașterea eșecului suferit de șefii partidelor burgheze în tentativa lor de a încerca o estompare a spiritului revoluționar al întrunirilor și manifestațiilor muncitorești, de subordonare a maselor scopurilor și polițiilor claselor exploatare. În schimb, reprezentanții forțelor progresiste, democratice, subliniau în comentariile lor că „muncitorii au fost acei ce au imprimat adevărata semnificație a zilei de 1 Mai și nu autoritățile” și că „muncitorimea conștientă, în frunte cu partidul comunist, nu se va lăsa atrasă pe calea politicii reformiste dusă de guvern pentru armonizarea intereselor proletariatului cu cele ale burgheziei”.

Amplora manifestăției antifasciste, antirăzboinice și antirevizioniste a maselor muncitorești din București

a avut un larg ecou și peste granițele țării. Naziștii germani și fasciștii italieni și-au arătat nemulțumirea și au criticat regimul dictaturii regale că nu a luat măsuri pentru reprimarea manifestației. Guvernul mussolinian a protestat pe lângă ministrul afacerilor externe al României, G. Gafencu, aflat tocmai atunci la Roma. Conte Ciano a transmis „nemulțumirea guvernului italian față de guvernul român, care a permis manifestanților libertatea exprimării lor, fără să ia nici o măsură de reprimare”.

Dincolo de nemulțumirile conducătorilor statelor fasciste, opinia publică internațională a luat act cu interes de evenimentele de la 1 Mai din România. Ziarele *Daily Herald*, din Marea Britanie, și *Izvestia*, din U.R.S.S., au publicat la 2 și, respectiv, 4 mai 1939, informații în care arătau că în România, la 1 Mai, 20 000 muncitori au demonstrat în Capitală sub lozinci antifasciste și antirăzboinice. La rîndul său, revista *Rundschau* din Basel (Elveția), în numărul din 25 mai 1939, făcînd o amplă prezentare a evenimentelor din România, scria: „Manifestările de 1 Mai din București și din provincie au relevat intensificarea acti-

vității antifasciste a maselor, ca și o creștere a influenței partidului comunist, a capacității sale de a mobiliza masele”. Revista remarcă, de asemenea, caracterul profund patriotic al acestei mari demonstrații a muncitorilor români: „Numeroase pancarte exprimau necesitatea apărării independenței și integrității țării, abrogarea tratatului economic cu Germania, alianță cu Franța, Marea Britanie și Uniunea Sovietică”. Aceeași publicație sublinia și caracterul protestatar al manifestației față de regimul carlist, precizînd că atunci cînd miile de demonstrații „au trecut prin fața Palatului regal și a regelui, s-au auzit lozinci cerînd restabilirea regimului parlamentar constituțional, front unic și popular, reprimarea muncitorilor concediați, arrestarea fasciștilor și a spionilor germani”.

Postul de radio „Paris Mondial”, în emisiunea de la orele 20, dădea o deosebită extensiune în reportajul său evenimentelor zilei de 1 Mai la București, subliniînd „sensul social și înalta semnificație politică ale acestei manifestațiuni muncitorești”.

Presă și radioul din Statele Unite ale Americii s-au referit și ele pe larg la demonstra-

ția de 1 Mai din București, evidențiînd îndeosebi caracterul ei antifascist și antirăzboinic.

Conferința internațională asupra problemelor democrației, păcii și apărării persoanelor umane, care s-a ținut la Paris, între 2 și 14 mai 1939, a relevat importanța evenimentelor din România. Documentul dezbătut în cadrul Conferinței, intitulat: *Pentru integritatea și independența României. Amenințarea Germaniei hitleriste. România în frontul păcii*, aprecia că manifestările muncitorești din ziua de 1 Mai 1939 din București au fost expresia voinței maselor și că ele au avut un puternic caracter antifascist și antirăzboinic, „ceea ce este dovadă că poporul român se raliază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta în mod real împotriva agresorului și fascismului”.

Moment culminant al valului lupte antifasciste în care se angajase poporul român și expresie dintre cele mai elocvente a voinței sale ferme de a-și apăra integritatea teritorială, independența și suveranitatea națională, marea demonstrație revoluționară a clasei muncitoare și a celorlalte pătri sociale patriotice, progresiste și democratice de la

În București, acum 50 ani

1 Mai 1939. Sărbătoare a muncii, a păcii, a încrederii în viață. Mai mult decît în alți ani, capitala românească — laolaltă cu toate localitățile țării — se pregătește să dea acestei sărbători o semnificație deosebită, aceea a luptei împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea integrității și suveranității patriei, pentru libertate și progres. Mobilizate de comuniști — în rîndul cărora un rol determinant revine tovarășului Nicolae Ceaușescu și tovarășei Elena Ceaușescu — masele muncitoare din Capitală, împreună cu proletariatul întregii țări, cu toate forțele democratice, progresiste ale națiunii, își exprimă, în impresionantă demonstrație antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă, voința lor de pace, de muncă liberă, demnă, hotărîrea de-a apăra independența și hotarele țării.

Cum arată Bucureștii în această primă zi de mai de acum cinci decenii? Citeva imagini surprinse de reporterul ziarului *România* din data de 3 mai: „E ora 7 dimineața. Iată-ne în Cartierul Grivița-C.F.R. Oamenii au scos tricolorul la porți, la ferestre. Casele zîmbesc somnoroase încă, dar muncitorii s-au și trezit. O dată pe an e 1 Mai!” În Vatra Luminoasă, alt cartier muncitoresc, „steaguri pretutindeni și flori primăvăratice la ferestre”.

La „Aro”, unde are loc primul Congres al breslelor, „începînd de la orele 8, muncitorii, meseriașii și funcționarii particulari s-au îndreptat spre numita sală. La congres — scrie în continuare ziarul amintit — s-a remarcat cea mai desăvîrșită ordine”. După congres, delegații breslelor, cărora li se alătură alte numeroase grupuri de muncitori și locuitori ai

1 Mai 1939 din București — cea mai mare manifestație care a avut loc în acel an în Europa împotriva hitlerismului — a exprimat poziția hotărâtă antifascistă și antirevizionistă a României, a poporului, a forțelor politice din țară, a guvernului și a monarhiei. Ea a scos pregnant în evidență forța și capacitatea de acțiune revoluționară ale clasei muncitoare, a relevat temeinicia analizelor politice întreprinse de Partidul Comunist Român și justetea istorică a opțiunilor sale atit în ceea ce privea definirea drumului de luptă pe care trebuia să-l urmeze clasa muncitoare, cit și mijloacele de care putea să uzeze pentru atingerea scopurilor propuse.

Prin toate acestea, demonstrațiile patriotice, antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939 au constituit o victorie a Partidului Comunist Român, a politicii sale de front unic cu celelalte partide muncitorești și democratice. Văzute în această perspectivă, evenimentele revoluționare de la 1 Mai 1939 au confirmat întru totul strategia politică a Frontului Unic Muncitoresc promovată de partidul comunist ca o condiție esențială și inseparabilă pentru afirmarea adevăra-

tului potențial de luptă al clasei muncitoare în confruntarea cu fascismul și pericolul coterpirii țării de către grupul țărilor fasciste și revizioniste, o premisă absolut necesară acțiunii de concentrare, într-unul și același mărunchi, a tuturor forțelor patriotice, progresiste și democratice și al cărei unic obiectiv trebuia să fie sprijinirea, în primul rind, a efortului de organizare a apărării țării. Sub influența nemijlocită a succesului politic pe care l-a reprezentat marea demonstrație a oamenilor muncii de la 1 Mai 1939, comuniștii au fost primii care au putut deveni mai supli în înțelegerea și abordarea tacticii de front unic, în formularea unor noi propuneri de consolidare a realizărilor deja obținute în închegarea efectivă, atit pe plan politic-ideologic, cit și organizatoric, a unității rindurilor clasei muncitoare. Prin marea demonstrație de la 1 Mai 1939 — prima, după mai mulți ani, de o asemenea amploare, organizată pe baza frontului unic de către P.C.R., P.S.D. și alte forțe democratice și revoluționare — s-au ilustrat puternic idei programatice fundamentale ale luptei antifasciste românești susținute de Partidul Comunist

Român. Ea a evidențiat rolul clasei muncitoare ca principal adversar al fascismului și revizionismului și, în același timp, ca factor al concentrării tuturor claselor și categoriilor sociale interesate dintr-un motiv sau altul în salvagardarea democrației, independenței și integrității României reîntregite. Acționind în strinsă coeziune, clasa muncitoare a făcut atunci un pas important pe drumul care avea să ducă, în aprilie 1944, la realizarea Frontului Unic Muncitoresc, iar apoi, pe această bază, la făurirea partidului său unic, în februarie 1948. Alături de clasa muncitoare au acționat masele țărănești, imensa majoritate a intelectualității, celelalte forțe social-politice care încheiaseră acorduri de colaborare pe tărîm antifascist cu comuniștii și cu organizațiile de masă create, conduse sau influențate de Partidul Comunist Român. Desfășurată sub conducerea comuniștilor și a celorlalte forțe democratice, patriotice din țară, marea demonstrație patriotică, antifascistă, antirăzboinică și antirevizionistă de la 1 Mai 1939 a ilustrat cu putere realismul liniei politice generale promovate în acei

(Continuare în p. 24)

Capitalei, defilează pe străzile orașului, scandînd lozinci antirăzboinice, antifasciste, antirevizioniste. „Întreaga Capitală — scrie România — a asistat la trecerea celui mai impunător cortegiu“.

Manifestanții se pronunță cu hotărîre împotriva politicii de concesi față de statele fasciste revizioniste, pentru alianța cu țările democratice, cu Uniunea Sovietică. Coloanele de demonstrații scandează: „Vrem respectarea granițelor! Trăiască integritatea teritorială a României! Să ținem piept agresorului! Vrem rezistență față de plănuitul atac al puterilor fasciste! Nu vrem război! Vrem alianță cu țările democratice! Jos Hitler! Jos Mussolini!“ „S-a făcut — consemnează Știința, organul central de presă al C.C. al P.C.R. — încă o dată dovada că muncitorii știu să răspundă cu entuziasm atunci cînd este vorba de arătat simțămîntele și de manifestat pentru un ideal care nu este numai al muncitorilor, ci al întregii națiuni“.

Un alt reportaj apărut în *Timpu*, tot din 3 mai, prezintă serbările cimpenesti care au loc, de 1 Mai, în parcurile și pădurile din preajma

Capitalei. „Dacă Armindenul anului acestuia a fost, ca-ntotdeauna, o sărbătoare universală, sensul pe care noi i l-am acordat a fost unul de unitate națională, de cimentare și deplină afirmare a clasei muncitorești în corpul națiunii. Armindenul nostru — menționează în continuare ziarul citat —, care pornește, după cum o arată istoricul Xenopol, încă din timpurile strămoșilor daci — cînd o corporație de meseriași a adunat la întîi mai 166 de dinari însemnați pe o tabulă cerată ca să cumpere pentru ospățul cimpenesc cinci miei, un purceluș, plîne albă, trei soiuri de vin, ceapă, sare, oțet și tîmleie — ziua aceasta a însemnat sărbătoarea și legămîntul muncitorimii românești pentru apărarea și cimentarea unității și independenței naționale“.

La Băneasa, la Cîmpul Veseliei, în alte locuri din jurul Bucureștilor, au loc petreceri la care participă mii de persoane. La serbarea cimpenescă de la Cîmpul Veseliei, cîntă orchestrele minerilor din Lupeni și Petroșani. În sunetele muzicii grupurile de muncitori se prind într-o impresionantă *Horă a Unirii*.

O importanță deosebită a avut făurirea, la 1 Mai 1944, a Frontului Unic Muncitoresc; înțelegerea intervenită între partidul comunist și Partidul Social-Democrat a sporit capacitatea de acțiune și forța de organizare a clasei muncitoare, deschizând perspectiva realizării unității sale politice-organizatorice, a exercitat o puternică influență asupra unirii celorlalte forțe patriotice, antihitleriste.

NICOLAE CEAUȘESCU

P.C.R. inițiatorul și făuritorul

politicii consensului național

FORȚA UNITĂ A CLASEI MUNCITOARE

M.C. STĂNESCU

Activitatea de reunire a tuturor forțelor patriotice în cadrul unui front comun de luptă, a cărui coloană vertebrală să o formeze Frontul Unic Muncitoresc, a fost preocuparea fundamentală a Partidului Comunist Român încă din primele zile ale declanșării războiului hitlerist. Această orientare tactică se baza pe experiența dobândită și verificată în marile bătălii antifasciste din deceniul patru, când, în colaborare cu social-democrații și alte grupări social-politice progresiste, democratice, P.C.R. mobilizase masele la acțiuni vizind apărarea drepturilor și libertăților democratice, independenței și suveranității patriei, împotriva pericolului de război.

Luând în considerare faptul că mișcarea de rezistență antihitleristă cuprinsese toate straturile societății, P.C.R. și-a intensificat acțiunile de organizare a maselor, de creare a unui organism la scară națională care să dirijeze lupta acestora pe baza unui program clar de acțiune. „Partidul nostru — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — a desfășurat o intensă activitate politică, organizatorică în

rîndul celor mai largi categorii sociale. În 1943 a fost creat Frontul Patriotic Antihitlerist, reunind forțe politice care reprezentau clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe”.

În cursul anului 1942 și în prima jumătate a anului 1943 (cum s-a arătat în numărul trecut al revistei) reprezentanții P.C.R. au purtat tratative cu delegații Partidului Social-Democrat, ca și cu cei ai altor partide și formațiuni politice antihitleriste, formulînd un program de acțiune capabil să determine polarizarea tuturor acestor forțe în lupta pentru salvarea țării din grava situație în care se afla. În a doua jumătate a anului 1943, crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, compus din Partidul Comunist Român, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților, Mădășul, unele organizații locale ale Partidului Social-Democrat și Partidului Socialist-Țărănesc, a reprezentat un prim și remarcabil succes al P.C.R. pe linia încheierii unei largi alianțe antihitleriste, o mărire a ariei de cuprindere a maselor într-o formulă organizatorică unitară.

Odată realizat acest pas, partidul comunist — cum reiese din noile documente cercetate — a continuat să acționeze cu aceeași tenacitate pentru extinderea alianțelor, pentru atragerea de noi și noi forțe în frontul de luptă pen-

tru salvarea țării. Dar, în toamna anului 1943, deși cursul războiului era tot mai defavorabil puterilor Axei, ceea ce și determinase o sporire a receptivității unor personalități politice burgheze față de punctele programatice

cuprinse în platforma propusă de comuniști, P.S.D. a început să manifeste din nou scepticism și ezitări. Cu prilejul întâlnirii pe care un reprezentant al social-democraților a avut-o, la 8 octombrie, cu reprezentanții comuniști-

lor, el a declarat că „întrelege necesitatea de a lupta pentru realizarea Frontului Național Patriotic, pentru eliberarea țării”, dar nu vedea mijloacele practice de înlăturare a acestuia. La insistențele comunistilor, el a acceptat ca la următoarea întâlnire să aducă un răspuns ferm privind poziția P.S.D. față de platforma programatică avansată de P.C.R. și să discute „mai amplu chestiunea unității de acțiune a celor două partide”.

„Nu refuz, dar nu accept”

La următoarea întâlnire, care a avut loc la 29 octombrie 1943, delegații social-democrați au venit cu idei și propuneri care reprezentau o evidentă dare înăpoi de la propria poziție adoptată în luna august. Ei au arătat că îi contactaseră separat pe național-țărăniști și național-liberali și că aceștia le comunicaseră faptul că nu vor adera la Frontul Național Antihitlerist. Apreciind, în continuare, că „nu este momentul oportun” pentru constituirea unui astfel de organism, conducerea P.S.D. hotărîse, cu majoritate de voturi, să se mențină pe linia organizării unor acțiuni paralele de luptă, urmînd ca partidele să se reformeze din vreme asupra lor. În final, delegații social-democrați au declarat că, în ceea ce privește viitorul, cele două partide muncitorești vor trebui să se unifice, „pentru a deveni o forță ce trebuie să se opună forței regimului și a partidelor burgheze”, dar această unire urma să se producă și ea „la momentul oportun”.

În fața acestor inconsecvențe, după cum rezultă din raportul întocmit de delegații P.C.R. la întâlnirea din 29 octombrie 1943, reprezentanții comunistilor au explicat că, printr-o astfel de atitudine, P.S.D. va deveni „un partid

la remorca unui partid burghez”. În finalul raportului se aprecia că în cadrul conducerii P.S.D. existau de fapt trei orientări: una reprezentată de C. Titel Petrescu și adepții poziției sale — aporiată de Maniu; aceea a lui Ștefan Voitec — adept al unificării celor două partide muncitorești și o a treia, reprezentată de Victor Brătăleanu — ce se situa pe poziția priorității luptei naționale patriotice.

Consecvent orientărilor sale generale, la 15 noiembrie 1943, C.C. al P.C.R. s-a adresat din nou, prin scrisori, conducerilor P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L., invitîndu-le să adere neîntîrziat la Frontul Național Antihitlerist și să desemneze persoanele care să facă parte din comitetul înșărcinat cu pregătirea constituirii acestui organism. În scrisoarea trimisă președintelui P.N.L., analizînd evoluția războiului, uriașele pierderi umane și materiale suferite zilnic de poporul român, se spunea: „În concluzie, considerînd că nu mai este nici o clipă de pierdut, Comitetul Central al Partidului Comunist din România vă propune o acțiune comună a forțelor patriotice antihitleriste, prin toate mijloacele, după un plan dinainte stabilit în comun, pentru: 1. Doborîrea guvernului Antonescu și formarea unui guvern compus din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. 2. Ieșirea din războiul hitlerist și trecerea de partea blocului anglo-sovieto-american. 3. Mobilizarea armatei și a maselor la luptă împotriva cîmpitorilor hitleristi”.

Trebuie precizat că — așa cum atestă documentele menționate — în toamna anului 1943 P.C.R. și-a extins sfera contactelor sale politice, angajînd discuții și cu alte personalități politice burgheze. Astfel, la 21 octombrie, comunistii l-au abordat pe Barbu Știrbei (nume conspirativ Visarion), căruia i-au cerut să-i introducă la Rotea (nume conspirativ neidentificat) și

să susțină propunerea P.C.R. privind constituirea Frontului Național Antihitlerist. El le-a răspuns că, personal, era de acord cu crearea acestui organism, că discutate acest lucru și cu Maniu, care îi spusese „nu refuz, dar nu accept”, dar că o să-l mai abordeze, deoarece fără el nu se putea crea un astfel de organism și că el, Știrbei, nu putea fi singurul reprezentant al burgheziei în Frontul Național Antihitlerist. Concluzia desprinsă din raportul celor doi delegați ai P.C.R., care îl contactaseră pe Barbu Știrbei era că acesta „pare cîstii și sincer, mai clarvăzător politicește decît Arpad [Maniu]. În tot cazul, este stăpîn pe el și știe ce vrea și spune”. El pare a nu se speria nici de o viitoare radicalizare a vieții politice din țară, „cîci n-are de pierdut decît averea și că preferă ca averea lui să meargă la cei mulți, decît pe mina unor Antonești”.

La 25 octombrie, reprezentanții P.C.R. l-au contactat și pe Constantin Vișoianu. I-au spus că au dorit să discute cu el, ca unul care „a fost un apropiat al lui Nicolae Titulescu și a avut un punct de vedere care poate fi considerat just în politica externă” și i-au cerut să sprijine și el crearea Frontului Național Antihitlerist. El a promis sprijin, adăugînd că, în perspectivă, în viața politică românească vor fi substanțiale deplasări spre stînga.

În ceea ce îl privește pe Maniu, acesta s-a menținut pe aceeași poziție contradictorie. Astfel, la 17 decembrie 1943, el afirma că „singura salvare [a țării] este ieșirea imediată din Axă, cu toate pericolele care le comportă”, fără însă a indica și soluția pentru realizarea acestui obiectiv. Descifrîndu-i poziția, la 2 ianuarie 1944, un apropiat al lui Maniu declara că acesta „a revenit și este pentru faza așteptării”. Documente cunoscute indică, de altfel, faptul că în această perioadă conducătorii celor

două partide politice burgheze se situau pe o poziție radical deosebită de cea a partidului comunist. De pildă, cu prilejul unei întruniri a comitetului de direcție al P.N.Ț., ținută la începutul anului 1944 în casa lui Ion Mihalache, Iuliu Maniu declarase printre altele: „În ce privește acțiunea ce ar trebui întreprinsă în vederea salvărilor intereselor superioare ale țării, deși lucrurile se schimbă de la un ceas la altul, totuși, guvernul Antonescu rămâne arbitru în situație... De aceea, trebuie recunoscut că numai guvernul e în măsură să ia decizii importante cu scopul de a desprinde România din război, înainte ca teritoriul nostru să fie transformat în teatru de luptă și nici o posibilitate de aranjament cu celălalt grup beligerant să nu mai existe. Opoziția va secunda orice acțiune înțeleaptă a guvernului”.

În acest context, încercînd să stăvilească amploarea crescîndă a mișcării de rezistență, la sfîrșitul anului 1943, organele represive ale regimului antonescian au arestat peste 50 comuniști sau simpatizanți ai acestora, între care și 22 membri ai conducerii Uniunii Patrioților și ai altor organizații care aderaseră la Frontul Patriotic Antihitlerist. Cu prilejul acestor arestări au fost reținuți și cei doi delegați permanenți ai P.C.R. la tratativele cu celelalte partide și grupări politice antihitleriste.

Înfruntînd prigoana accentuată a autorităților, în ianuarie 1944, Frontul Patriotic Antihitlerist a lansat un apel către toate partidele și grupările politice antihitleriste, chemîndu-le să-și unească forțele pe baza unei platforme ale cărei puncte se regăseau în *Scrisorile C.C. al P.C.R. din iunie și noiembrie 1943* avînd ca obiective noi eliberarea tuturor patrioților arestați și pedepsirea criminalilor de război.

Un „bun de imprimat” mult așteptat

Creșterea continuă a ostilității maselor populare față de regimul antonescian, agravarea situației economice a țării, evoluția generală a războiului — caracterizată prin răsunătoarele victorii dobîndite de coaliția antihitleristă și în primul rînd de U.R.S.S., — au dus la adîncirea crizei regimului antonescian. „O puternică influență asupra creșterii voinței de luptă a poporului român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, a hotărîrii sale de a răsturna jugul dictaturii, de a ieși din război, au avut crearea coaliției antihitleriste, strălucitele izbînzii obținute împotriva Germaniei naziste de armata sovietică, amploarea tot mai mare pe care o căpăta lupta popoarelor cotoșite de naziști pentru cucerirea libertății”. Folosind contradicțiile existente în regimul antonescian, precum și poziția celorlalte forțe politice, acționînd consecvent pentru traducerea în viață a programului său de acțiune, Partidul Comunist Român a inițiat noi măsuri menite să contribuie la coalizarea tuturor celor care, dintr-un motiv sau altul, erau potrivnici dictaturii antonesciene, Germaniei hitleriste și războiului contra Națiunilor Unite.

La 4 aprilie 1944, s-a produs scoaterea lui Ștefan Foriș din funcția de secretar general al C.C. al P.C.R., măsură menită să ducă la întărirea unității și coeziunii partidului, a capacității sale de luptă. Pe de altă parte, în cadrul partidului s-au intensificat legăturile pentru informarea și consultarea cu toate cadrele de bază, atît a celor din afară, cît și activului aflat în lagărul de la Tirgu Jiu.

În lunile aprilie-iunie 1944, în dialogul cu partidele burgheze și Palatul regal, cît și în acela cu P.S.D., P.C.R. îl

desemnase pe L. Pătrășcanu, care începuse discuțiile cu monarhul și cercurile din jurul său încă din 1943. Într-o scrisoare din 11 aprilie 1944 adresată conducerii P.C.R., el aprecia situația tratativelor ca încurajatoare, menționîndu-se cîteva probleme importante ce urmau a fi rezolvate urgent. El luase deja contact cu șeful P.S.D., dar în aceeași problemă, a formării Frontului Unic Muncitoresc, angajase tratative și cu Lothar Rădăceanu și gruparea sa din cadrul Partidului Socialist-Țărănesc. Ambii și-au exprimat acordul hotărît pentru realizarea F.U.M. și editarea, cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, a unui manifest, în numele celor trei grupări, dacă pînă la acea dată cele două grupări social-democrate nu vor ajunge la o înțelegere sau unificare, și căroră Pătrășcanu le oferise bunele sale oficii. „Eu cred în reușita încercării făcute — scria el —, așa încît, dacă nu vineri, dar la începutul săptămîinii viitoare, sper, vi se va trimite proiectul [manifestului] de 1 Mai, ca să-l vedeți, să faceți, eventual, modificările necesare și apoi să-i dați «bun de imprimat»”.

În continuare, relata despre întrevederile și ședințele ce urma să le aibă cu Iuliu Maniu, Mihai Ralea, Gh. Tătărescu și C.I.C. Brătianu, ca și despre trimiterea soției sale pentru a lua legătura cu foste membre ale diferitelor organizații de femei din perioada interbelică, în scopul reactivării lor. El arăta, de asemenea, că, în acest context și-a propus să acționeze cu mai multă insistență pe lângă Partidul Socialist-Țărănesc condus de național-țărănistii de stînga (M. Ralea, Octav Livezeanu ș.a.) și de social-democratul Lothar Rădăceanu și, în eventualitatea desprinderii celui din urmă din acest partid și revenirii lui la P.S.D., gruparea lui Ralea și Livezeanu să adere la Frontul Național Antihitlerist

ca formațiune politică proprie și să activeze, ca aliată cu comunistii, în mediile intelectuale și în cel țărănesc.

Răspunsul conducerii P.C.R. — formulat în scrisoarea din 18 aprilie — aprecia ca pozitive toate inițiativele menționate și recomanda ca discuțiile cu partidele și grupările muncitorești să fie temeinic pregătite și să se treacă la acțiune numai dacă exista certitudinea de succes. Era anunțat că în curând va primi Manifestul C.C. al P.C.R. pentru ziua de 1 Mai, pe care să-l folosească în activitatea de făurire a Frontului Național Antihitlerist, precizându-se totodată, că Manifestul Frontului Unic Muncitoresc — document elaborat în comun cu social-democrații, aflat în curs de redactare — „să fie cit se poate de concret și să corespundă liniei și sarcinilor noastre actuale”.

În următorul său raport, L. Pătrășcanu aprecia că făurirea F.U.M. „pe baza platformei cunoscute... înseamnă un succes politic important, care explicat și exploatat prin stabilirea unor legături multiple cu social-democrații, să determine organizarea unor acțiuni comune în vederea extinderii legăturilor și cu alte partide democratice”.

„A sosit timpul faptelor”

La 22 aprilie, Pătrășcanu raporta din nou conducerii P.C.R. despre discuțiile avute în vederea redactării Manifestului F.U.M., atașând la raport și un exemplar al acestuia pentru a fi văzut și aprobat. El informa că, în trei rânduri, prin intermediul lui M. Ralea, fusese solicitat de vicepreședintele Consiliului de Miniștri și ministrul de externe Mihai Antonescu să comunice conducerii P.C.R. propunerea de a desemna o delegație care să

meargă la Moscova, cu scopul de a obține condiții mai bune pentru viitorul armistițiu; de asemenea, aducea la cunoștință și faptul că, la București, pe canale diplomatice, sosise nota guvernului sovietic privind condițiile armistițiului cu România. La data cînd înainta raportul amintit, el considera „Frontul unic încheiat” și informa că, pînă în acel moment, pentru crearea Frontului Național Antihitlerist își dăduseră acordul P.S.D., gruparea lui M. Ralea și, principial, aceea a lui Gh. Tătărescu. Ținea să sublinieze marile dificultăți pe care le întâmpina în cursul tratativelor cu P.N.Ț. și P.N.L. — îndeosebi cu Iuliu Maniu — și aprecia că „este neapărat nevoie ca evenimentele apropiate să ne găsească, cu sau fără Maniu, strîns uniți pe singura platformă a tuturor organizațiilor antifasciste”, menționînd necesitatea perfectării unor documente programatice, inclusiv a platformei viitoarei coaliții naționale, „care să fie făcute cunoscute și strălînătății”. Pe plan organizatoric, era de părere că „imediat ce Frontul Patriotic [Național] va fi format, cred că putem trece la formarea unui «Comitet Național», ca organ operativ al noului organism.

Trei zile mai tîrziu, la 25 aprilie 1944, conduceria P.C.R. i-a răspuns, dîndu-i o serie de indicații, inclusiv în legătură cu definitivarea Manifestului de 1 Mai al Frontului Unic Muncitoresc și continuarea tratativelor pentru formarea Frontului Național Antihitlerist. Scrisoarea conducerii P.C.R. cuprindea o serie de observații asupra textului provizoriu al Manifestului F.U.M., cu mențiunea că s-au făcut unele modificări, specificate pe copia ce însoțea scrisoarea, urmînd ca, atunci „cînd va fi gata”, documentul să fie tipărit și difuzat de echipe care să acționeze sub îndrumarea conducerii par-

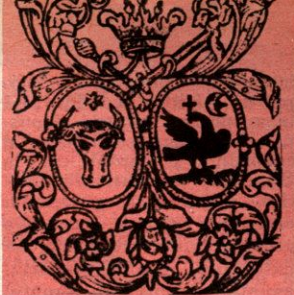
tidului. Acceptarea făuririi F.U.M. de către social-democrați era apreciată de conducerea P.C.R. ca „un lucru foarte pozitiv” și se cerea trecerea la înfăptuirea tuturor punctelor promise de ei (acțiuni comune în fabrici, uzine, ateliere, birouri ale micilor meseriași etc.), peste tot unde ambele partide aveau legături. „Înțelegerea de sus — se aprecia în scrisoarea — să meargă pînă jos, prin stabilirea contactelor și înțelegătorilor între delegații ambelor organizații”.

În privința revendicărilor imediate, acestea trebuiau formulate în așa fel încît să se țină seama de cererile majore din manifest, avîndu-se în vedere în special sabotarea mașinii de război germane, încetarea imediată a războiului și încheierea păcii. Contactul, odată stabilit, trebuia permanentizat prin crearea unor comitete de front unic compuse din două persoane — cite una de fiecare partid — și aceste comitete, împreună cu oameni de încredere, să organizeze și să conducă acțiunile muncitorești în spiritul unității de acțiune; tot acestor comitete le revenea sarcina tipăririi materialului de propagandă. Scrisoarea conducerii P.C.R. făcea aprecierea că, „pe baza înțelegerii centrale, ambele fracțiuni social-democrate să fie atrase activ în Frontul Patriotic [Național]”; ele trebuie convinse „că a sosit timpul faptelor și prin fapte vor dovedi că reprezintă, cu adevărat, social-democrația debarasată de vechea politică și [vechile] metode, după exemplul celor din Franța, Iugoslavia, Italia etc.”

Celelalte inițiative și propuneri cuprinse în raport erau aprobate, cu condiția ca toți cei cu care se va ajunge la înțelegeri „să fie conștienți pe linia luptei patriotice”. ■

(Va urma)

Prin cele cinci domnii
(trei în Moldova:
1703-1705, 1707-1709
și 1715-1726 și două
în Țara Românească:
1730-1731
și 1741-1744),
însușind 18 ani
de stăpînire efectivă,
guvernarea lui Mihai Racoviță

în cele două țări române surori
se înscrie printre
cele mai întinse
din secolul XVIII.
Potrivit dreptului feudal,
chiar nefiind pe tron,
un fost domnitor
se putea intitula voievod,
titlu pe care Racoviță l-a
purtat 41 ani.

1703-1744: MIHAI RACOVITĂ, VOIEVOD ROMÂN LA IAȘI ȘI BUCUREȘTI

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD

Veche stirpe românească

Înainte de a ne opri asupra împrejurărilor politice interne și externe în care Mihai Racoviță a ocupat pentru înția oară tronul de la Iași (1703), să aruncăm o scurtă privire asupra familiei sale. După unele mărturii, familia Racoviță era de veche viță românească, fiind atestată în izvoare încă din sec. XV. După opinia lui I.C. Filitti (și a altor cercetători) fusese ridicată la rang boieresc de Ștefan cel Mare, în urma bătăliei de la Racova (10 ianuarie 1475). Pentru prima oară, familia Racoviță-Cehan (nume purtat de asemenea de unii membri ai ei) apare într-un hrisov din 7 octombrie 1487. În secolul XVI (pe la 1565), ea făcea parte din boierimea de frunte a țării. Din rîndul ei s-a născut, pe la începutul secolului XVII, Racoviță-Cehan, străbunicul lui Mihai vodă. El a ajuns logofăt în timpul domniei lui Vasile Lupu și a reușit să-și păstreze dregătoria timp de 30 ani (1634-1664), semînd totdeauna în acte cu ambele nume (uneori și Racoviță-

De cinci ori voievod în principalele române extracarpătice — Mihai Racoviță

În vinieta de sus: o stemă dublă — semn al unității moldo-muntene — apărută pe o tipăritură din vremea lui Racoviță

Eftodie). În schimb, feciorii săi au început să-și spună simplu, Nicolae și Andrei Racoviță, încetățenindu-se astfel pentru toți urmașii lor cu acest nume.

Mihai vodă a fost fiul lui Ion (Ioniță) Racoviță și al Nastasiei (Anastasia), fiica marelui spătar din Țara Românească, Toma Cantacuzino, cel care

s-a alăturat, în 1711, armatei ruse care asedia Brăila aflată sub ocupație otomană. Este de presupus că Nastasia a primit în casă o educație aleasă, întrucît secretarul lui Brincoveanu, Anton Maria del Chiaro, afirma despre tatăl ei că era „un tînăr de mare talent și de tot atîta vitejie, la care se adăugaseră unele cunoștințe pe care a știut să și le dobîndească mulțumită limbii latine și italiene pe care le poseda desăvîrșit”.

Ion Racoviță, tatăl viitorului domn, a deținut și el dregătoria înalte, timp de două decenii, din 1666 și pînă în 1686. Între altele, dintr-un izvor contemporan aflăm că în anul 1670 a fost vizitat de stolnicul Constantin Cantacuzino, aflat în vara aceluiași an în Moldova, prilej pentru marelui cărturar muntean de a cerceta cronică la Grigore Ureche, pe care Racoviță o avea.

Nu există prea multe știri privitoare la anii de tinerețe ai lui Mihai Racoviță. Conform unor mărturii, el s-a născut prin anul 1660 (probabil la Iași). În această pricină, cronicarul sas Thomas Tartler precizează că, în 1741, cînd Mihai Racoviță își începea

ultima sa domnie, era „un bărbat de 80 de ani și român din naștere”, mărturie confirmată, indirect, de numeroase alte izvoare. Astfel, un raport diplomatic saxono-polon, din 18 octombrie 1726, vorbește de „înlocuirea bătrînului Mihai Racoviță” iar la 26 decembrie 1730 se sustinea că el a obținut scaunul de la București, deoarece „era mai bătrîn și... mai încercat [adică, mai experimentat]”.

În privința originii sale, izvoarele interne sînt unanime în a releva că Mihai vodă era „de niam vechiu, den boieri de țară” și că familia lui „se numia și Cehan”. Postelnicul Manolache Drăghiș și Dionisie Fotino adaugă, între altele, că era „de loc din satul Racova, ținutul Vaslui”. În temeiul acestor mărturii, A. D. Xenopol va susține că Mihai Racoviță era „boier drept moldovean”, iar N. Iorga că era „un român de viță veche”, dar „pe jumătate cantacuzienească”.

Înainte de a ajunge domn, Mihai Racoviță a ocupat diverse dregătorii. La 20 noiembrie 1687, era comis, fiind martor, în această calitate, la o dănie făcută vărului său primar, Ion Racoviță. La 9 iunie 1690 s-a căsătorit cu „Elisaveta (Safta), fiica lui Constantin Cantemir”. Conform relatării lui Neculce, în-suși vodă Cantemir „s-au ales din toți feciorii de boieri pe Mihălachi, ficiorul lui Ion Racoviță vornicului, de l-au luat gineri”, făcînd „nuntă cu dînsul domnească”, după care „l-au și boierit, l-au făcut comis mare”.

În ianuarie 1693, Mihai Racoviță a ajuns mare stolnic și în această calitate (firește, și ca ginere) a fost prezent la adunarea „boierilor de sfat”, convocată de Cantemir vodă la 13 martie 1693, cu cinci zile înainte morții sale. În acel moment — notează Dimitrie Cantemir — Mihai Racoviță, alături de Iordache Ruset, era „cel mai cu credință” boier față de vîrstnicul și suferindul voievod.

În timpul primei domnii a lui Antioh Cantemir (1695-

1700), Racoviță a devenit mare spătar. Între timp, după moartea Saftiei, întîmplată în 1698, Mihai Racoviță s-a recăsătorit (probabil în 1700) cu „altă fată de boier, a Dediului [Codreanu] spătarului de la Galați, și cu acie au viețuit de-au făcut copii” și anume: „coconi 5 și cucoane 3”, după cum scrie Ion Neculce. Despre Ana (Anița) Codreanu, Dimitrie Cantemir (îndrăgostit, se pare, de ea) scria în *Istoria ieroglică* că era „minune de frumusețe”, în același timp, ponegrînd-o, afirma că „pînă a nu se mărita era nevastă, iar măritîndu-se au eșit fată”. Neculce are despre ea cuvinte de laudă, precizînd, între altele, că „era de treabă, bună și milostivă”.

Cu sprijin brincovenesc

Prima înscăunare a lui Mihai Racoviță pe tronul de la Iași a avut loc, cum arătam, în toamna anului 1703, în contextul unor aprige lupte pentru domnie. Încă din octombrie 1701 cîțiva boieri de frunte ai țării, printre care se afla și marele spătar Mihai Racoviță, potrivnici lui Constantin Duca (1700-1703), au trecut hotarul în Țara Românească „cu știrea lui Basarab Vodă [Brîncoveanu], care lucru pe urmă s-au arătat, cînd i-au primit în țara lui cu bucurie și cu dragoste”. În această privință, Radu Greceanu notează că Brîncoveanu le-a promis „cu dulci cuvinte” că îi va ajuta, încît „fiștecare să-și meargă la casa și pămîntul său”. În septembrie 1703, o impresionantă delegație din care făcea parte — după Neculce — „boierime și gloată” (în realitate, numai mari boieri), a cerut sultanului Ahmed III numirea unui alt domn. Sultanol — conform unor mărturii contemporane — le-a răspuns prin vizir „să-și alieagă dintre dînsii pe unul, care ar vrea, ca să-l facă domnu”. În urma acestei încuviințări, boierii — scrie Radu Greceanu — „la un cuvînt fiind, au dus pe Mihalache Racoviță paharnicul la vezirul, zicînd cu toții

că pe acela îl poftescu să le fie domnu și stăpin”. Unii istorici consideră însă că alegerea fusese fixată la sugestia lui Brîncoveanu, încă „din vremea cînd boierii moldoveni se aflau pribegi în Țara Românească”.

Nu mai puțin importantă a fost — aflăm din același izvor — „nevoința și mijlocirea boierilor munteni... și cererea tuturor boierilor moldoveni”, unul din aceștia, Iordache Ruset afirmînd că alesul „era neam de boier vechiu moldovean... rudă și Brîncoveanului”, iar, pe de altă parte, că nu „va ieși Brîncoveanului din cuvînt la ce i-ar poronci”. Încă o dată se vădea, așadar, politica concertată dusă de principatele române extracarpătice și rolul deosebit jucat în cadrul ei de marele diplomat Constantin Brîncoveanu.

Cînd „l-au îmbrăcat cu cftan domnesc”, Racoviță a ezitat, vrînd să lase impresia, la fel ca și Brîncoveanu în anul 1688, că „nu-i plăcē să primească domnia”. Acest așazis dezinteres a fost figurat plastic de talentatul povestitor Ion Neculce, care scria cu mult umor că Racoviță a procedat la fel „ca și fata cie dzisă unui voinic: «Fă-te tu a mă trage, și eu oi merge plîngînd». Așē să facē și Mihai-vodă că nu-i trebuiește domnia”. O constatare, într-adevăr, reală pe care a intuit-o și Enache Kogălniceanu, care, referindu-se la perioada 1731-1741 scria despre Mihai Racoviță că deși „șidē de atîția ani în Țarigrad mazil”, totuși „îmbla de zi și noapte după domnii”.

Authorul *Cronicii anonime a Moldovei* îi face lui Mihai Racoviță un portret favorabil, scriînd că era „om înțeleptu, nemărețu și cinstitoriu, apropiat cătră toți” și „dregitate fărđi făcea și frumos chivernistia” [s.n.]. *Cronica racovițeandă*, atribuită de Mihail Kogălniceanu lui Nicolae Muste, are cuvinte de laudă asemănătoare. Racoviță „s-au arătat cu fire blîndă cătră toți, și fără nici o mindrie”, fiind „pe voia boierilor și a țării”, iar „tuturor sārărilor

mai cu odihnă". La rîndu-i, Dionisie Fotino, în *Istoria generală a Daciei*, notează că Mihai Racoviță era „om cu inimă deschisă, chema pre toți pe nume și ușile casei sale erau totdeauna deschise fără grijă san bănuială”.

Pornind de la aceste mărturii, istoricul Victor Papacostea s-a referit la „caracterul patriarhal și democrat” al domniilor moldovene ale lui Mihai Racoviță¹, scriind, între altele, că „după vechile tradiții ale țării”, el a fost „un domn gospodar cu moravuri sănătoase”.

În chip paradoxal, aceleași izvoare care-l laudă în primele două domnii, își modifică tonul atunci cînd se referă la a treia guvernare. S-ar putea obiecta, și pe bună dreptate, că aceste izvoare să fi ajuns la astfel de aprecieri în raport și de „mila” sau „nemila” voievodului în acordarea rangurilor boierești. Credem însă că este vorba, mai degrabă, de caracterul foarte nestatornic al voievodului, care și-a pus amprenta pe întreaga sa politică internă, dar și de influența exercitată de anumite grupări boierești.

„Mihai vodă — scria Neculce — nu puté deplin să stăpînească [cîrmuiască] cum să cade”, deoarece „boierii Moldovei pe cît vreme erau niște boieri mai țapeni, mai putincioși, să iubié unul cu altul și s-învoie la sfat” [s.n.]. În fața acțiunii de solidarizare a clasei boierești, Mihai Racoviță ar fi fost obligat, după opinia lui Neculce, să accepte tot felul de compromisuri, deoarece — zice el — „pe boieri nu puté deplin să-i calce și să-i scoată din obiceiile lor”.

„Tuturor le zicea pre nume”

Pe tărîmul politicii interne, în timpul primei guvernări *Cronica racovițeană* afirmă că țara a cunoscut o perioadă de „pace și liniște între toți”. La rîndu-i, cronicarul Nicolae

Muste susține că Mihai vodă guverna Moldova „cu cumpăt bun”, fiind „la judecată foarte cu dreptate” și că „nimănu nu-i era poprită [închisă] ușa”. După același izvor, domnitorul acorda audiență „nu numai boierilor, ce și din cei proști pre lesne intra de își isprăvia lucrurile lor; tuturor le zicea pre nume și judecata o cerea foarte cu amănuntul, și prea încet, cu îngăduială, de își puteau spune săracii jalbele lor”. Este semnificativ în acest sens faptul că în cadrul unor procese de „vecinie”, (adică de înfeudare) ajunse în fața divanului, Mihai Racoviță a dat cîștig de cauză celor năpăstuiți pe nedrept. Așa a procedat, spre exemplu, la 4 decembrie 1703 cînd a hotărît ca niște țărani „să nu mai fie trași la vecinătate” deoarece „logofetia de Valea Sacă” n-a putut dovedi în fața Divanului că aceștia i-au fost „vecini” (adică țărani aserviți).

O schimbare în politica fiscală a lui Mihai Racoviță s-ar fi produs, după unele izvoare, începînd chiar din a doua sa domnie în Moldova (1707-1709) dar și în această privință trebuie să ținem seama de subiectivitatea știrilor, intrucît cei loviți de măsurile fiscale făceau parte din clasa stăpînitore: *Cronica anonimă a Moldovei* precizează că „Mihai-vodă făcut-au de obște greșală că au scos desiatina în toată țara de au luat și de la boieri și de la mîndăstiri [s.n.] și de la toate breslele desiatină asiamenea ca și de la țărani, care lucru mai nainte vrême în țara noastră n-au fost”.

În 1723, Mihai Racoviță a reluat sistemul „ruptorii” inițiat de Antioh Cantemir, hotărînd ca perceperea dărilor să se facă în cinci rate anuale. Mihai vodă — precizează Nicolae Muste — „au făcut ruptă în toată țara să fie numai cinci sferturi într-un an; iar altă nimică nici un fel de angărie [dare] n-au mai scos; și le era tuturor sdracilor, mai cu odihnă; că fiecare știa cît bir are a da într-un an. Nu umblau zlotășii todeauna prin țară, cum

era pînă atunce” [s.n.]. Deși domnitorul le-a promis țărănilor ca „rupta” să o plătească „foarte ușor”, după „putința lor”, situația s-a agravat însă pe măsura scurgerii timpului, fie ca urmare a unor calamități naturale — „au ninsu în luna avgust în 3 zile, leat în 7224 [1716], în zilele lui Mihai vodă în domnie” — se consemnează în *Cronica anonimă* — fie, mai ales, ca urmare a neconținutelor invazii de trupe străine la care era supusă țara.

„Folositoarea armonie a prieteniei”

Începută sub aceste auspicii, în ultimele două domnii politica fiscală a lui Mihai Racoviță a căpătat un caracter aspru, motivat îndeosebi de datoriile restante de circa 300 pungi, pe care le avea la tezaurul statului otoman. La acestea se mai adăugau alte sute de pungi pe care Racoviță, după propria-i declarație, le cheltuisese pentru obținerea scaunului domnesc de la București.

În lucrarea sa filosofico-alegorică *Istoria ieroglică*, Dimitrie Cantemir îi face lui Mihai Racoviță o caracterizare încărcată de sarcasm, numindu-l „Struțocămila”. După afirmațiile învățatului principe, Mihai vodă era un om lipsit de cultură, incapabil să abordeze vreo problemă filosofică, deoarece — scrie el — nici „categoriile logicii n-au citit și în cărțile științii nu s-au zăbovit”. Nici din alte izvoare interne și externe nu rezultă că Mihai Racoviță ar fi avut vreo pregătire culturală deosebită. Poate, de aceea, și cultura din vremea sa a cunoscut o dezvoltare mai puțin accentuată. O cauză — apreciază Ariadna Camariano-Cioran — ar fi constat și în „evenimentele neprielnice din acea vreme, războiul austro-turc din 1716-1718 care a tulburat liniștea și economia țării”, ducînd la „risipirea elevilor” și la „neplata profesorilor”. Cu toate acestea, Mihai

¹ Magazin istoric, nr. 4/1988.

Racoviță a înființat — potrivit concluziilor cercetătorului ieșean C.A. Stoide — o școală „domnească” la mănăstirea Barnovschi, numind ca dascăl principal pe Catanail Kalonari, iar în ultima domnie munteană, în 1741, a întemeiat Școala domnească de la Tirgoviște precum și alte școli de slăvonă (la Slatina, Rîmnicu Vilcea și Cîmpulung-Muscel) și cu limba de predare latină (la Craiova).

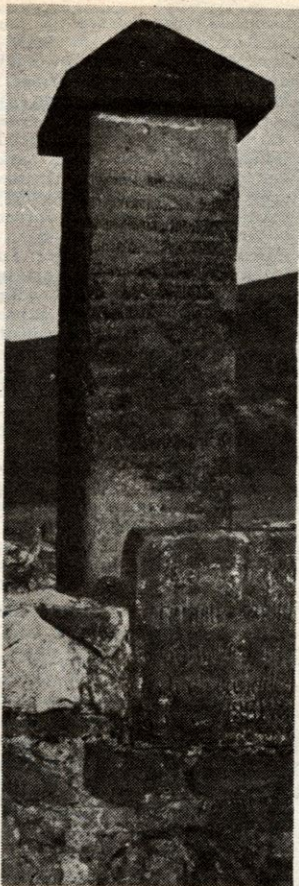
În timpul domniilor sale s-au tipărit, de asemenea, mai multe cărți, unele dintre ele cu sprijinul său nemijlocit. Astfel, în prefața *Antologhionului* românesc, apărut la Iași, în 1726, mitropolitul Gheorghe al Moldovei îi mulțumește voievodului pentru că „m-au îndemnat de am început și mi-au aglutat de am tipărit această sfîntă carte, ce s-a cheamă *Antologhion*, adică floarea cuvintelor”. Elogii similare i se aduc și în alte prefețe ale unor cărți tipărite în timpul domniilor sale din Muntenia. Pe unele dintre ele se află imprimată stema unită a Moldovei și Țării Românești, însoțită de „stihuri” ce preamăresc personalitatea lui Mihai Racoviță.

În domeniul construcțiilor edilitare, în urma incendiului care a avut loc la Iași, în aprilie 1723, cînd „au sărit focul și în curțile domnești și au arsu de s-au topit pînă în pămînt”, Mihai Racoviță „s-au apucat... și au făcut casele de iznoavă, cum să văd, puind ispravnic pe Constantin Costache vel spătar, iar deplin nu le-au isprăvit, scurtîndu-l vremea [adică fiind nevoit să părăsească domnia]”.

Continuînd o mai veche tradiție, Mihai Racoviță a acordat însemnate ajutoare materiale unor așezăminte din Peninsula Balcanică, precum și din Asia Mică.

În politica externă, Mihai Racoviță, „bătrînul iubitor de țară” — cum îl considera N. Iorga —, s-a străduit să apere integritatea teritorială a Moldovei, mai ales în timpul atacului întreprins de imperiul asupra țării în anii 1716-1717.

Față de Poarta otomană a adoptat în genere o politică

Stîlpul lui Vodă — original monument istoric consacrat victoriei împotriva imperiilor habsburgi

de supunere, relevantă și de izvoarele otomane.

Aceasta nu înseamnă însă că voievodul, ca majoritatea domnitorilor români, nu a întreținut relații secrete cu unele puteri creștine. După numai zece luni de la prima sa înscăunare pe tronul de la Iași, la 20 iunie 1704, el purta deja corespondență cifrată cu David Corbea, solul lui Brîncoveanu la Moscova, ceea ce denotă și colaborarea strînsă dintre cele două țări românești și îndeosebi dorința lui Mihai Racoviță de a avea un reprezentant al său în Rusia, care să fie „sub îndrumarea solului muntean”.

După înfrîngerea Suediei la Poltava (8 iulie 1709), Racoviță, încrezător în victoriile militare ale lui Petru I „a început a să găti pe taină, a-și face potcoave la cai și căruți la Botășeni”. Planul a fost adus la cunoștință și socrului său, Dediu spătarul, pe care l-a trimis la Cernăuți, cu misiunea de „a-i purta trebile dispre moscali”. Poarta otomană, informată, a poruncit seraschierului de Tighina, Iusuf pașa, „să prindă pe Mihai vodă”, ceea ce s-a și întîmplat. Neculce regretă această prindere, subliniind că „de-a hi avut Mihai-vodă cumpăt bun, să fie mai grăbit lucrul și să nu fie știut prî mulți acel sfat [plan], ar hi avut vreme bună ș-ar hi apucat de-r hi scăpat”.

Un capitol aparte din politica voievodului l-au constituit relațiile moldo-muntene. Raporturile lui Mihai Racoviță cu Brîncoveanu au fost bune, mai ales în prima sa guvernare din Moldova (1703-1705). În această privință *Cronica Ghiculeștilor* ne informează că „nu lipseau solii trimiși de Brîncoveanu la el [Mihai Racoviță], și pentru că s-a arătat a fi un cirac [om de încredere] al lui Brîncoveanu, dar și pentru că erau înru-diți după mamă”. Aceste relații au început să se deterioreze însă în a doua domnie (1707-1709) — după opinia lui Nicolae Muste — din cauza vîstierului moldovean Ilie Cantacuzino, pribegit în Țara Românească, care a stîrnit „vrajbă între domnul munte-nesc și între Mihai vodă”. Astfel s-a ajuns ca „dîntur atîta prieteșug ce aveau amîndoi, s-au făcut neprieteni și vrăjmași unul asupra altuia”.

Deosebit de strîns au fost relațiile lui Mihai Racoviță cu Francisc Rákóczy II, ales principe al Transilvaniei de Dieta din Alba Iulia, la 8 iulie 1704. Acesta, așa cum se cunoaște, s-a aflat în fruntea răscoalei antihabsburgice dintre anii 1703-1711. Într-o scrisoare trimisă lui Alexandru Károly, lociitorul lui Francisc Rákóczy II, domnitorul moldovean își exprima bucu-

ria pentru oferta făcută de principele transilvan „de a păstra frumoasa și folositoarea armonie a prieteniei”, angajându-se, la rându-i, să-i vină în ajutor „cu bunăvoință de vecin, dacă vom fi solicitați în cutare sau cutare treabă”.

Stilpul lui Vodă

Un capitol eroic al domniei lui Mihai Racoviță a fost cel scris în relațiile cu imperialii.

În anul 1716, habsburgii au încercat să ocupe Moldova, profitând de faptul că aici, la fel ca în Țara Românească, se constituise o partidă boierească austrofilă, strînsă în jurul stolnicului Vasile Ceaurul, nepotul fostului domn Gheorghe Ștefan, care obținuse titlul de „grof” împărătesc. După opinia lui N. Iorga, această conspirație „a fost foarte întinsă”, participînd la ea îndeosebi boieri tineri care „sprijineau poftele de domnie ale Ceaurului”. Generalul austriac Steinvillle a trimis un corp de armată, care a ocupat Cetatea Neamțului și mănăstirile întărite Cașin, Mira, Sucevița, pînă la Cîmpulung. În felul acesta, întreg teritoriul Moldovei pînă spre Siret a intrat sub controlul imperialilor, de partea cărora au trecut toți adversarii lui Mihai Racoviță. Voievodul — notează Neculce — rămăsese stăpîn „numai per lingă Iași și la Orhei puțințel, iar încolo tot poghiazuri cu cătane... de prăda pre la Fălciu [Fălciu] și pre Bîrlad”. Constrîns de împrejurări, domnitorul s-a refugiat în mănăstirea Cetățuia de lingă Iași, care a fost însă și ea asediată de un detașament înarmat, pus sub comanda francezului (ungur, după alții) François Ernaut (Ferentz sau Frente). Sprijinit de o oaste de circa 20 000 tătari, Mihai Racoviță — care dispunea de forțe militare proprii, deoarece, aflăm dintr-un izvor, „au făcut o samă de oaste moldoveniască” — a obținut o strălucită victorie asupra austrieilor, în noaptea de 10 spre 11 ianuarie 1717.

În amintirea victoriei reputeate împotriva „cătanelor”

imperiale, Mihai Racoviță „au rădăcat un cerdac, la înălțimea de doi stînjini, ce s-au numit *Cerdacul lui Ferent*”. Manolache Drăghici scrie că acest „cerdac” s-a păstrat pînă tîrziu „în domnia Sturzii [Mihail], mai bine de o sută de ani”. Tot spre pomenirea acestor lupte, Racoviță a mai înălțat și monumentul intrat în tradiția populară sub denumirea de *Stilpul lui Vodă*. În urma cercetărilor întreprinse cu minuțiozitate de Teodor V. Stefanelli, cu peste șapte decenii în urmă, s-a putut restabili aproape în întregime textul inscripției de pe cele patru fețe ale *Stilpului*, un fel de cronică succintă a evenimentelor istorice ce au avut loc în anii 1716-1717. Monumentul, înalt de 3 metri de formă pătrată, a fost ridicat lingă satul Vama (jud. Suceava), la o mică distanță de șoseaua ce duce de la Gura Humorului spre Cîmpulung Moldovenesc.

Bucurîndu-se de trecere pe lingă cercurile politice otomane, în urma evenimentelor din 1716-1717, Mihai Racoviță a putut interveni pe lingă sultan, în vederea diminuării consecințelor războiului din 1716-1718 asupra locuitorilor Moldovei. Astfel, el a făcut „jalbă la împărăție” pentru ca aceasta „să păsuiască cîțiva ani haraciul și peșcheșul și să nu [le] ceară în întregime”. Din firmanul lui Ahmed III, din 2-10 iunie 1717, reiese că domnitorul moldovean solicitase și eliberarea celor luați în robie de tătari, iar „în timpul călătoriei, să nu fie persecutați”.

De asemenea, dintr-un alt firman, din 2-11 decembrie 1720, aflăm că Mihai Racoviță se ridicase împotriva unor rapțiuni teritoriale comise de tătari în zona Tighinei și Hotinului. Din contextul firmanului rezultă în mod expres că „voievodul Moldovei a făcut înștiințare ca să se pună capăt asuprelilor celor de acest fel și să fie distruse ciștele” înființate de tătari în teritoriul român. Într-adevăr, sultanul a poruncit să distrugă

acele gospodării „înființate cu forța, fără sinet [act] de cei din neamul tătarilor *pe locurile ce sînt de drept ale Moldovei*” [s.n.]. Din firmanul emis un an mai tîrziu, la 20-29 decembrie 1721, aflăm că Mihai Racoviță trimisese un „arzahal” (petiție) la Istanbul prin care protesta și împotriva ingerințelor și abuzurilor unor negustori otomani, în sensul că aceștia nesocoteau un drept tradițional al românilor cu privire la „negotul de boi și vaci în principatul Moldovei [care] fusese specific moldovenilor”.

O atitudine similară a adoptat Mihai Racoviță și în ultima domnie munteană (1741-1744), în pofida situației extrem de grele în care se afla țara. Astfel, porunca emisă de Mahmud I (1730-1754), prin firmanul din 17-26 aprilie 1742, ne dezvăluie că „Mihai Voievod... a făcut cerere și arzahal”, solicitînd sultanului ca dregătorii otomani „să nu se mai amestece, sub nici un chip, în principatul [Țării Românești] și în treburile sușilor săi, și, astfel, să fie curmate și înlăturate persecuțiile și ingerințele lor” [s.n.]. Într-adevăr, sultanul Mahmud I, lîund în considerație argumentele invocate de domnitor, precum și statutul de autonomie „așa cum a fost mereu din trecut”, a dispus ca „toate treburile atît ale principatului Țării Românești și Craiovei [Olteniei], cît și ale sușilor lor, să fie în grija voievozilor lor și să nu se întimple, sub nici un chip, ingerințe și persecuții de altă parte” [s.n.].

Privite, așadar, prin prisma realizărilor și a neresușitelor, cele cinci guvernări ale lui Mihai Racoviță în principatele române extracarpătice ne înfățișează luminile unor înfăptuiri, dar și umbre inerente, datorate perioadei în care a trăit, cît și omului însuși. Dincolo de ele rămîn, firește, străduința pentru menținerea autonomiei țărilor române, pentru afirmarea lor în contextul politic al lumii în care evoluan. ■

DIN ZILELE REVOLUȚIEI DE LA 1848

A. UBICINI

Prima jumătate a veacului trecut a constituit o perioadă de mari prefaceri în viața politică, socială, economică și culturală a principatelor române. Mobilizând masele populare la înfăptuirea unor înalte deziderate sociale și naționale — lichidarea relațiilor feudale, înfăptuirea Unirii, modernizarea instituțiilor etc. — forțele progresiste ale societății au desfășurat o susținută activitate în slujba afirmării cauzei românilor pe plan european. Este, totodată, epoca în care principatele își adâncesc și diversifică pe multiple planuri legăturile cu lumea europeană. Cercuri tot mai largi ale opiniei publice de pe continent își manifestă interesul pentru evenimentele derulate pe pământul românesc. La Londra sau Paris, la Berlin sau Roma, la Bruxelles sau Lisabona, în toate marile centre europene, scriitori, ziariști, istorici fac să apară atât în presa vremii, cât și în diferite scrieri informații tot mai numeroase privind istoria românilor, îndreptățirile luptei lor pentru unitate și independență, pentru dreptate și libertate socială.

Unul dintre cei mai devotați și înflăcărați susținători ai cauzei românilor la mijlocul veacului trecut a fost istoricul și publicistul Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini (1818-1884), care, timp de aproape patru decenii, a activat prin scrisul și faptele sale în slujba intereselor poporului nostru.

Invitat de C.A. Rosetti, în 1848, să întreprindă o călătorie în principate, A. Ubicini a sosit aici chiar în zilele când în Muntenia se desfășurau evenimentele Revoluției. Din primele momente ale contactului său cu românii, Ubicini a aderat la idealurile luptei acestora, participând ca invitat la dezbaterile din cadrul Guvernului provizoriu, militând pentru transpunerea în practică a programului revoluționar, îndeplinind unele misiuni diplomatice din însărcinarea aceluiasi guvern, însoțindu-l apoi în exil pe revoluționarii români.

În anii care au urmat Revoluției de la 1848,

în toată pregătirea Unirii întâmplute în 1859, A. Ubicini a publicat atât unele lucrări cît și o suită de articole în presa pariziană (*Revue d'Orient*, *Le Siècle*, *Moniteur Universel*, *La Presse*, *Courier de Paris* etc.), în care argumenta, cu o mare bogăție de fapte și date istorice, dreptul românilor la unitate și independență. Studind trecutul românesc, tradițiile luptei poporului nostru pentru apărarea libertății și vieții statale proprii, Ubicini a evidențiat, pe baza Capitulațiilor¹ încheiate între domnii români și Poartă, statutul de autonomie internă pe care țările române și l-au păstrat întotdeauna față de Imperiul otoman. Amintim câteva dintre principalele sale scrieri închinete românilor: *Mémoire justificatif de la Révolution roumaine* du 11(23) juin 1848 (1849), *La Question d'Orient* devant l'Europe (1854, ed. italiană în același an), *Provinces danubiennes et roumaines* (1856), *La Question des Principautés* devant l'Europe (1858), *Les Principautés-Unies* devant la Conférence (1866). (Postum, a mai apărut *Les Origines de l'Histoire Roumaine*, 1886, ediție îngrijită de G. Bengescu.)

Pentru contribuția sa la realizarea Unirii din 1859 și la recunoașterea acestuia pe plan internațional (între 1860-1870 a coordonat toate corespondențele politice referitoare la români publicate de presa franceză), A. Ubicini a primit cetățenia de onoare a statului român (1867) și a fost numit membru de onoare al Academiei Române (1872). Prin testament, el a donat înaltului for științific de la București

întreaga sa colecție de cărți și manuscrise relative la Orient.

Perioada petrecută la București în timpul Revoluției de la 1848 A. Ubicini a evocat-o într-o suită de articole — sub formă de scrisori către un prieten parizian — apărute în ziarul *Le Siècle* din 17 și 29 decembrie 1857, 9, 24 ianuarie și 7 aprilie 1858, sub titlul *La Valachie* în 1848, souvenirs et épisodes de voyages. Acestea au fost traduse în românește și tipărite de revista *Convorbiri literare* în 1884, cu mențiunea însă că textul francez ar fi fost publicat în 1849 (indicație eronată, preluată și în tomul V al culegerii Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente, București, 1904), drept pentru care facem acum cuvenita rectificare.

Din versiunea românească a însemnărilor lui A. Ubicini am selectat câteva fragmente semnificative pentru modul în care un participant străin la evenimentele revoluționare ale anului 1848 din Muntenia le-a înțeles și le-a înregistrat, evidențind, mai ales, rolul deosebit pe care masele populare l-au avut în desfășurarea Revoluției, adeziunea cu care aceasta a fost întâmpinată în toate straturile societății.

Întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte; titlul, subtitlurile, explicațiile în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Am adaptat normele ortografice actuale, păstrînd unele particularități stilistice ale revistei leșene din urmă cu peste un secol.

Ioan LĂCUSTĂ

În carantină

Marti, 27 iunie [1848]. Am părăsit Constantinopol la 20 a lunii, pe vaporul Lloydului austriac². Joi dimineața intram în Dunăre prin gura Sulinei, astăzi singură deschisă navigației. Rîul este intristător de privit de la acest loc.

Și cu toate acestea iată locul — în partea cealaltă a Deltei formată de gurile Dunării, aproape de un lac numit chiar astăzi în limba românească Lacul Ovidului — unde după tradiție ar fi locuit și ar fi murit bardul *Artei de a iubi*. Cel puțin, de cercetezi pe locuitorii acestor maluri triste, ei îți istorisesc, ca despre un fapt a cărui legendă a ajuns pînă la ei din generație în generație, că odinioară a sosit de pe malurile Tibrului un om prea minunat, blind ca un copil și bun ca un părinte, că acest om suspina neconținut

și citeodată vorbea singur, dar cînd vorbea cu un alt om „parcă i-ar fi curs miere de pe buze”.

Totuși trebuie să spun — cu tot respectul ce-l am pentru tradiție — că faptul venirii lui Ovid în acest loc nu este bine statornicit.

Învățații care se întemeiază pe descoperiri mai noi și pe probe ce nu se pot tăgădui, după spusa lor, zic că locul orașului Tomis, rezidența poetului exilat, este în altă parte, în mijlocul Dobrogei, ca la vreo treizeci de leghe spre miazăzi...

De la Galați la Giurgiu³, călătoria e mai puțin monotonă. Stîncile înalte și metezele pe jumătate dărîmate, cu care este presurat malul turcesc⁴ produc un efect foarte

pitoresc. Peste drum de malul turcesc se coboară, printr-un contrast, întinsul șes al Valahiei, acoperit — cît îl poate cuprinde ochiul — cu lanuri bogate.

Giurgiu este un port pe Dunăre, destul de însemnat. El e așezat în fața orașului turcesc Ruscuc. Iată tot ce-ți pot spune deocamdată despre acest oraș. Locuința mea însă ți-o pot descrie pe larg: o odaie de zece picioare pătrate, cu patru pereți vîrșuri, drept mobile — o rogojină pe care sara se așterne o saltea, un scaun de paie, un scăunăș de lemn, pe care-l schimb după voință în masă de mincare, masă de toaletă și birou; pentru ca să mă spăl am un lighean și un ibric, dinaintea ușei mele este un mic spațiu desert înconjurat de un zaplaz, unde am voie să mă plimb întovărit de un străjer, a cărui limbă n-o pricep și care este însărcinat să mă oprească de a mă apropia de alții. Iată împărăția mea!

¹ *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

² Companie de navigație fondată în 1836.

³ În acest oraș era un punct de carantină, obligatorie pentru toți cei ce intrau în principate.

⁴ Cum se știe, statul bulgar medieval a fost cîmpit de armatele otomane și teritoriul său transformat în parte integrantă a Imperiului otoman, cu toate consecințele implicate de organizarea specifică a imperiului; de aceea autorul vorbește despre Bulgaria ca despre Imperiul otoman.

De-aș voi, m-aș putea crede un om de seamă, și-mi vine cîteodată să strig, ca în piecele de teatru: Săriți soldați!

S-a întîmplat ceva nou: în aceeași zi, directorul lazaretului, care lipsea cînd am sosit, aflînd azi dimineață că are un nou oaspe, s-a grăbit... să vie să-mi facă vizită. Știți ce-am aflat prin dînsul? Că la București era revoluție de vreo cîteva zile, că se proclamase Constituția, că vodă o iscălise și apoi abdicase și se retrăsese la Brașov, în Transilvania; și că toate autoritățile civile și militare fuseseră schimbate. Acum îmi dau samă de zgometul de împușcături ce le-am auzit asară și de cocarda tricoloră pe care de azi dimineață o zăresc pe pieptul soldaților de strajă, pe zidurile lazaretului. Și eu, care după pofțirea prietenului meu necunoscut, domnul Rosetti, veneam să petrec o lună sau două în țara lui, pentru ca să vizităm împreună acest pămînt, care, pentru noi europenii din Occident, este ca un fel de terra ignota, iată-mă căzută în focul unei revoluții! Măcar de nu s-ar fi vîrît și domnul Rosetti în acest vîlmășag, însă după cîte am auzit spuindu-se despre dînsul și după cum se descrie însuși în scrierile sale, mi-e foarte teamă!...

Altă descoperire! Străjerul meu vorbește latinește. Adineori, pe cînd îmi făceam plimbarea zilnică în afară de zaplaz, am zărit vaporul austriac care intra în port. Străjerul mi l-a arătat cu degetul, zicîndu-mi: „He, domne, vapor a venit”.

Îmi închipuiesc că dacă vapoarele ar fi fost inventate în vremea lui Cesar, tot astfel ar fi grăit un legionar roman. Rămăsesem uimit, apoi cugețai că mă aflam în mijlocul unui pămînt latin, că vorbeam cu unul din urmașii coloniștilor lui Traian, care au populat din nou Dacia după cucerire și ai căror fii au păstrat aproape neatinse portul, tradițiile și limba mumei patrii. Aceste reamintiri puseseră un capăt uimirii mele.

Încă o vizită! De astă dată a venit noul cîrmuitor (prefect) al districtului, în persoană, în ținută oficială, cu

spadă și încins cu o eșarfă tricoloră, albastru, galben, roșu, culorile naționale ale românilor. El mi-a adevărit istorisirea directorului despre evenimentele întîmplate la București. Apoi a mai adăugat cu o amabilitate deosebită că, aflînd despre prezența mea în lazaret, venise să-mi ofere serviciile sale și să se puie la dispoziția mea. N-aveam decît să aleg între o ședere mai prelungită la Giurgiu, după ce-mi voi fi sfîrșit carantina, sau plecarea imediat spre Capitală. În acest din urmă caz, el pune a o trăsura și caii de poștă la ordinele mele...

După ce am vorbit latinește cu păzitorul meu, am mai stat de vorbă cu două doamne, care mi-au făcut onoarea să vie să mă vadă. Ele erau întovărășite de un domn care părea foarte cumsecade...

Programa noastră

Miercuri, în 28 [iunie]. De ieri, curtea mea e tot înșesată cu oameni. Într-una vin și se duc vizitatorii... Toată lumea îmi oferă serviciile sale, sînt invitat pretutindeni, cu toții ar voi să mă opresc în Giurgiu. De ce m-aș duce la București, zic ei? Ca să dau de holeră și ce e și mai rău decît holeră, de revoluție? Îmi închipuiesc că aceste persoane amabile nu prea sînt partizane ale noii stări de lucruri... Fie! eu unul sînt încîntat de tot ce vîd și-mi vine să strig într-una:

— Ce țară frumoasă! Ce țară frumoasă!

Gîndindu-mă că voi ieși în curînd din lazaret, am voit să-mi reglez socoteala cu stăpînul otelului de acolo. Îți poți ușor închipui mirarea mea, cînd mi s-a răspuns că toată cheltuiala îmi fusese plătită dinainte cu un bon asupra tezaurului român. Iată un lucru minunat!...

Giurgiu, vineri 30 [iunie]. Iată explicația. Prietenul meu prin corespondență, d-nul Rosetti, care, precum mă așteptam, fusese unul din principalii instigatori ai mișcării din București, ajunsese secretar al Guvernului provizoriu. El avea de gînd să-mi iasă,

înainte la Giurgiu, dar fiind împiedicat prin funcțiile sale, scrisese aici noului prefect, pentru a-i recomanda să cerceteze despre mine la sosirea mea și să-mi dea mîna de ajutor. De acolo se trag grațiozitățile care mi se fac de trei zile și care n-au conținut încă.

După cîte ț-am spus, înțelegi bine că nu sîd la otel ca orișice călător de rînd. Întîi nici nu sînt sigur că este un otel la Giurgiu. Eu ocup un apartament confortabil în casa d-lui P., prezidentul divanului (tribunal) districtului. Însuși prefectul m-a dus la gazda mea, care era unul din numeroșii mei vizitatori din lazaret. Prezentăția era făcută dinainte. Gazda mea mi-a strîns mîna, zicîndu-mi:

— Sedeți aici cum veți voi și cită vreme veți voi. Ne bucurăm de sosirea d-voastră și vom face totul ca să vă pară rău după noi cînd veți pleca.

Apoi mi s-a adus dulceață și ciubucuri turcești. Deși gazda mea este din partida progresului, el ține la obiceiurile vechi și are dreptate.

Cu toate că mă aflu bine la Giurgiu, n-am să stau mult aci. Sînt nerăbdător să mă vîd la București, unde evenimentele devin din zi în zi mai grave. De ieri, am auzit mult vorbindu-se politică, și acum sînt întrucîtva în curentul situației, care e destul de incurcată. Despre aceasta vei putea judeca prin următorul fragment de conversație, ce l-am avut azi dimineață cu gazda mea și despre exactitatea căreia îți răspund, dacă nu în ceea ce privește cuvintele, cel puțin în privința sensului.

— Explică-mi întîi, i-am zis eu, cine sînteți și ce vîoiți?

— Nu sîntem nimic, mi-a răspuns el, și voim să fim. Iată toată întrebarea. Cît despre istoria noastră, și dînsa se poate rezuma în cîteva cuvinte. Odinioară, Moldova-Valahia, adică România (căci acesta este numele țării noastre; întrebă pe țărănul de dincoace și de dincolo de Milcov, el nu cunoaște alt nume) forma un stat liber și independent ca Ungaria, ca Polonia, cu care multă vreme a purtat război. Apoi veni ziua în care... nemaifi-

ind în stare să reziste la cei doi puternici vecini ai săi, se puse ea singură sub suzeranitatea Porții, rezervându-și însă, în mod formal, drepturile sale ca nație. Dar turcii — spaima Europei pe atunci — observară rău capitulațiile... Nici o nație creștină nu interveni în favoarea ei. Mai târziu Rusia, care, de-abia născută, tindea deja a se substitui Turciei într-o parte din posesiile sale europene, ridică chestia principatelor și făcu dintr-însa instrumentul de căpetenie al politicii sale în Orient. Ca coreligionară a moldo-valahilor, ea le luă în mână cauza și, profitând de starea de slăbiciune extremă în care ajunsese Poarta în urma celor mai multe războaie ce le pur-

tase în contra Rusiei, aceasta izbuti a fi recunoscută succesiv apărătoarea oficială, apoi garantă, în urmă protectorate a principatelor, ceea ce ne-a adus la urma urmelor a avea doi stăpini în loc de unul, fiindcă acești doi stăpini nu se înțeleg și se hărțuiesc într-una, noi primim loviturile din amândouă părțile. Ei bine, aducându-ne iarăși țara în condițiile normale ale existenței sale politice, am voit să punem un capăt la o stare de lucruri absurdă și nesuferită. Condițiile normale ale existenței noastre politice sînt acele care se trag din vechile noastre Capitulații cu Poarta, căci tratatele care au intervenit în urmă între Poartă și Rusia nu sînt îndatoritoare pentru

noi, fiindcă au fost încheiate fără participarea noastră. Va să zică, nu ne mai trebuie protectorat și voim să ni se recunoască autonomia întreagă.

Aceasta este programa noastră!

Poporul salvează guvernul

Sîmbătă dimineața, 1 iulie [1848]. O trăsură de drum, înhamată cu patru cai, mă așteaptă în curte. Cu această trăsură a sosit aici fostul ministru V. Peste o jumătate de ceas plec. Îmi întrerup aici istorisirea, pentru a o urma după sosirea mea în București. Aveam de gînd

Cine a compus „Cîntecul Iancului”?

3/15 mai 1848. „Splendidă a fost ziua cînd și-a făcut Avram Iancu întoarcerea în Blasiu [Blaj] cu munteii lui înaintea de adunare. Cetele de moși erau postate în zăvoaiul de peste Tîrnave. Întru întîmpinarea lor a ieșit tot Blasiul cu mic cu mare, în frunte cu profesorii și canonicii. La întoarcere, în cap de rînd, era însuși Iancu în port de sat, cu căciula rotită, cu pistoalele grele la brîu și cu mantaua albă de beliduci. Mulțimea îl sorbea cu ochii, iar moșii erau mindri de dînsul peste mîdsură. Alături de Iancu, venea pe jos renumitul profesor de cîntări din Blasiu, Begnescu, întîlnind marșul vremii: «Astăzi cu bucurie/Românilor veniți, / Pe Iancu în cîmpie/ Cu toți să-l însoțiți,/ Spălați armele voastre/ Cîrînd să alergați./ Din plaiurile noastre/ Pe dușmani alungați». Marea mulțime a românilor, adunați de pe toate plaiurile țării pe Cîmpia Libertății de la Blaj, asculta — potrivit consemnării lui Alexandru Lupeanu, Blajul istoric în icoane — pentru prima oară Cîntecul Iancului, devenit adevărat marș al revoluționarilor pașoptiști, una dintre cele mai îndrăgite și mai răspîndite melodii românești.

Cine a fost autorul acestui cîntec? O întrebare cu atît mai firească, cu cît multă vreme

numele lui a rămas anonim. Manuscrisele lui Gheorghe Ucenescu și Pană Brăneanu, tipăriturile muzicale ale lui Dimitrie Vulpian — muzicologi renumiți din veacul trecut — precum și numeroasele colecții de folclor, cîntece de lume și coruri, au popularizat Cîntecul Iancului fără a-i menționa autorul. Chiar și cînd numele acestuia a devenit cunoscut, a fost consemnat greșit — Bengescu în loc de Begnescu. Scurta menționare din lucrarea lui Alexandru Lupeanu ne precizează numele său adevărat, precum și funcția ce o îndeplinea la celebra școală din Blaj. Date extrem de sumare, care ridică încă o dată întrebarea: cine a fost totuși Begnescu?

Recent, am intrat în posesia unui Jurnal de familie în două volume redactat de Remus Begnescu care ne îngăduie să refacem biografia lui Nicolae Begnescu. „Vă las suvenire — se consemnează în prefața manuscrisului — cele scrise în aceste volume, ca trecînd în lume și ajungînd și voi la vîrstă matură, să judecați din cele spuse aci, prin cîte are de a trece omul, trecînd prin această lume. Vă espui totdeauna aci, pe cît îmi va sta în putință, cine au fost strămoșii, moșii și părinții voștri, cîte au suferit și cînd au murit”.

să mă opresc pe drum pentru a vizita cîmpul bătăliei de la Călugăreni, vestită în analele militare ale Valahiei. Las asta pentru o altă ocazie, sînt grăbit de a ajunge pe scena evenimentelor.

Cînd sosii în București, la trei după amiază (1 iulie), orașul avea o înfățișare ciudată. Prăvăliile și ferestrele otelurilor erau închise. Norodul se îmbulzea pe ulițe. Grupuri numeroase, compuse din oameni ce semănau a fi din toate clasele, din toate profesiile, preoți, burheji, meseriași, staționau pe piețe și dinaintea edificiilor publice. Nu se zărea nici un soldat, nici un om înarmat și purtînd uniformă. Trecătorii se examinau unii pe alții cu ochii, pe fețele lor se citea totodată

și durere și amenințare. Ce se întimplase? Ce era să se întimplă? Acest murmur surd, acest freamăt care din vreme în vreme tulbura mulțimea și o făcea să se miște ca valurile unei mări vestea oare apropierea sau sfîrșitul furtunii?

Deodată se făcu o tăcere mare. Văzui grupurile desfăcîndu-se singure, trecătorii se așezară pe amîndouă laturile uliței, chiar surugiuul meu își opri caii și se lipi de zid.

În mijlocul șoselei, veneau încet trei brancarde pe deasupra cărora filfilau drapeluri cu culorile naționale și care erau purtate de oameni cu capetele goale, ce se schimbau, din trei în trei minute. Pe tot drumul cortegiului, po-

porul își descoperea capul și făcea semnul crucii. Cînd trecu pe dinaintea mea, privii și eu. Opt cadavre, găurite de glonțuri, erau culcate de-a curmezișul brancardelor. Îmi scosei și eu pălăria și salutai pe cei dinți martiri ai Revoluției. Catastrofa, a cărei amănunțimi le cunoscu mai tîrziu, se întimplase de-abia de cîteva ceasuri și se lega cu una din acele peripeții ce sînt atît de dese în dramele revoluțiilor. Guvernul provizoriu făcuse greșeala de a menține în capul miliției pe colonelul O[dobercu], un om mai mult decît suspect din cauza antecedentelor sale și a legăturilor sale politice. Stăpîn pe armată și închipuindu-și că guvernul e șubred, a doua zi după

Așadar, o cronică de familie, începînd cu întemeietorul familiei, Gheorghe Begnescu, despre care se consemnează: „Leagănu lui și al părinților lui ar fi în comuna Buteni, aproape de Arad... Atît el, cît și soția lui, străbunica mea, pe care o chema Sava, au decedat fiind destul de tineri”. Un capitol mai amplu e rezervat urmașului lui Gheorghe Begnescu, Nicolae, autorul cîntecului care ne interesează: „Urmiad teologia — povestește despre acesta, fiul său — a ieșit cu titlul de învățător și mai tîrziu, după căsătorie, preot. În anul 1845 îl găsim ca învățător pe lângă școala de pe lângă biserica ortodoxă din Abrud. Se mulță apoi, cu aceleași atribuțiuni la Deva, unde îl găsim în aceeași funcțiune [ca] la Abrud în 1847. În anul 1848 ia parte la revoluția lui Iancu, găsindu-l printre revoluționarii pentru libertate, așa cum am arătat după documente în paginile anterioare ale acestui volum. Se căsătorește în anul 1849, încă la Abrud, cu Ana din familia Marcu și acum îl găsim în 1850 ca preot capelan la Mitropolia din Sibiu, sub mitropolitul Șaguna. În 1853 este înaintat protopop onorar, iar la 1855 trece sub mitropolitul Ion Sterca Șuluf la 30 ianuarie acel an și ocupă și catedra de muzică bisericească la Blajiu, unde în iulie același an este numit ca asesor, membru în consistoriu, după ce, în anii 1852-1853, fusese profesor extraordinar de canto la Seminarul din Sibiu. La 1 septembrie 1859 este numit paroh în Cîmpeni, după cum se vede din actul de luare în primire, datat la 23 decembrie 1859 și care se află de asemenea în anexă. În Cîmpeni, stă pînă în 1862, cînd îl găsim reînțors din nou la Blajiu. În anul 1865 este numit paroh al Thürului [Tiurolui], unde oficiază pînă la moartea sa, în februarie anul 1873”.

Biografia lui Nicolae Begnescu ne relevă faptul că principala sa profesiune era, neîndoiios, muzica. A fi profesor de canto (preot capelan) la Sibiu, dirijor de cor și profesor de muzică la cel mai de seamă institut românesc din Transilvania (Seminarul, devenit ulterior Academia teologică din Blaj), înseamnă că Nicolae Begnescu era un muzician de superioară pregătire artistică, anticipîndu-i pe compozitorii Dimitrie Cunfan și Iacob Mureșianu — pionieri ai muzicii românești din Transilvania veacului trecut.

Cronica fiului său nu ne furnizează date mai concrete privind viața și activitatea lui Nicolae Begnescu. Cît privește activitatea revoluționară, ne-o descrie chiar autorul cîntecului, în rîndurile pe care le-a dictat fiului său.

„Nu mult după aceasta [relatarea începe cu anul 1845] izbucni revoluțiunea... Ca român..., mi-era datorită sfîntă, ca să iau armele la mînd. În Abrud, aveam un frate de cruce, amicul cel mai sincer, anume Ion Buteanu, avocat. Avram Iancu, de asemenea, îmi era amic sincer. Cu toții în unire apucărăm armele pentru a ne apăra drepturile și naționalitatea”. Dacă vom adăuga la informațiile privind Cîntecul Iancului pe aceea că prietenul său Ion Buteanu a scris versurile altui cîntec revoluționar — Supt o culme de cetate —, a cărui melodie, în stil popular, a fost, cu certitudine, aranjată de același Nicolae Begnescu, reiese limpede că ne aflăm în fața unui muzician de talent, care trebuie definitiv înscris în istoria muzicii românești.

Viorel COSMA

POPORUL ROMÂN SPUNE NU FASCISMULUI ȘI RĂZBOIULUI

(Urmare din p. 9)

Revoluție colonelul crezu că ar putea prin o mișcare repede să se facă stăpîn pe situație. Pe la două după miezul nopții, pe cînd membrii guvernului erau adunați în locul obișnuit al ședințelor lor, ușa se deschide năprasnic, marele spătar (acesta este titlul ce-l are în Valahia șeful militei [armatei]) intră în sală, urmat de un grup de ofițeri și, adresîndu-se către colegii săi, le zise:

— În numele Caimacamiei, vă arestez!

Și pentru a preîntîmpina orice încercare de rezistență, el le arată vestibulul ce era plin de soldați și curtea în care erau așezate în ordine de bătaie două companii, cu comandantul regimentului în frunte. Reacția [reacțiunea] biruia, dar uitase să ție seamă și de popor.

Aflînd de arestarea șefilor săi, el se îmbulzește la Palat, strigînd:

— Trăiască Constituția, trăiască Guvernul provizoriu!

Trupa, care este respinsă prin singura îngrămădire a mulțimii, se trage lîngă ziduri și-și pregătește armele. Poporul tot înaintează și înconjură armata cu un semicerc care se tot strîmtează. Spaimea cuprinde pe soldați, ei trag; un strigăt mare se ridică. Vreo cincisprezece oameni, morți sau răniți, sînt culcați la pămînt. Dar poporul întreg s-a simțit atins. El se repede peste cadavre, suie scările Palatului, sparge ușile și intră biruitor înăuntru, pe cînd soldații fug înapoiînțai prin toate ieșirile. Prizonierii sînt eliberați și domnul O. cu complicități săi, care cu mare greutate au fost scăpați de furia poporului, înlocuiesc pe prizonieri în odaia ce le-a slujit drept închisoare timp de trei ceasuri.

Aceste scene se petrecuseră dimineața la București, pe cînd eu, sub un soare arzător și cu o iuțală de care nu-și pot face o idee acei ce n-au întrebuințat poșta română, zburam peste cele șasesprezece sau șaptesprezece leghe ce despart Giurgiu de Capitală. ■

ani de către P.C.R., așa cum istoria de mîine va consemna justetea politicii de astăzi a partidului nostru de edificare a socialismului și comunismului pe pămîntul României cu poporul și pentru popor. Rele-vînd peste ani forța mobiliza-toare a marilor evenimente din trecutul de luptă al poporului nostru, secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adresat un înflă-cărat apel întregii națiuni în ca-drul cuvîntării rostitela istorica Plenară a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din luna aprilie, 1989: „In acest an avem multe aniversări jubiliare — și 1 Mai, și 23 August și altele. Trebuie să desfășurăm în așa fel activita-
tea încît împlinirea tuturor acestor evenimente — și, mai cu seamă, necesitatea progresului continuu al patriei noastre — să asigure îndeplinirea în cele mai bune condiții a planului și programelor de dezvoltare economico-socială. Așa vom împlini și vom sărbători cum se cuvine toate aceste evenimente!”

Marea demonstrație de masă de la 1 Mai 1939 din capitala României, prin care poporul român și-a afir-mat poziția sa profund anti-hitleristă și antirevizionistă, pentru apărarea hotarelor țării reîntregite și menținerea păcii, a relevat din nou cu putere exemplara dăruire, devotamentul fierbinte ale tovarășului Nicolae Ceaușescu față de cauza partidului comunist, înaltele sale calități politice și organizatorice, remarcabila capacitate de a mobiliza și a îmbărbăta, de a convinge masele largi popu-lare de cauza dreaptă a luptelor revoluționare, patrio-tice. Toate acestea izvorau din adevărurile clasei muncitoa-re, ale poporului român, din marele său patriotism revo-luționar, care i-au călăuzit viața și i-au caracterizat lupta demnă și curajoasă încă din anii cei mai tineri. Se re-lievează viguros faptul că e-

poca acelor lupte antihitle-riste și antirevizioniste de ma-re importanță, datorită că-
roră s-a reușit să se frîneze pentru o vreme ascensiunea legionarilor spre putere și împingerea României în orbita Germaniei hitleriste, a prefi-gurat puternic personalitatea marelui conducător al parti-dului comunist și al poporu-lui român, pe care istoria îl desemna să îplinească cele mai nobile aspirații și idea-luri de libertate, de progres și bunăstare în anii edificării socialismului în România.

Organizată într-un moment în care marile puteri occiden-tale manifestau tot mai multă indiferență față de aliații lor din Mica Antantă și înțelege-rea Balcanică, lăsînd țările mici din centrul și sud-estul Europei pradă agresiunilor fasciste și revizioniste, atunci cînd puterile contestatate ale tratatelor de pace de după primul război mondial asocin-du-se celor ce încercau să acrediteze ideea nefastă a invincibilității hitlerismului, marea demonstrație de la 1 Mai 1939 din capitala României a proiectat în fața opiniei publice mondiale imaginea unui po-por dornic de pace și libertate, hotărît să înfrunte forțele fasciste și revizioniste pentru a apăra independența și inte-gritatea țării. Marea demon-strație de la 1 Mai 1939 s-a înscris ca un serios semnal pe care România îl adresa Euro-pei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlăn-țuirii celui de-al doilea răz-boi mondial de către Germa-nia hitleristă și acoliții ei. „Cînd în multe țări era o oare-care stare de așteptare — subli-niază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, muncitorimea română, sub conducerea comu-nistă, s-a ridicat și a demon-
strat că nu trebuie să ne ple-căm în fața fascismului, că trebuie să ridicăm steagul luptei și că, unită, muncitorimea, popoarele pot bara calea fascis-mului! Și dacă în 1939 popoa-rele ar fi acționat unite, hitle-rismul nu ar fi dezlănțuit al doilea război mondial!” ■

„Cînd văd portretul lui nenea Nicu, unchiul nostru, reprodus de Tipografia Samitea, pe care regret afit că nu l-am cunoscut, căci a murit înaintea căsătoriei tatei, al cărui frate mai mare era, mi se umple inima de întristare! Nimic, nici o urmă din viața lui intimă, scrisori, amintiri; o discrețiune rău înțeleasă a distrus tot ce putea să ne facă să pătrundem mai adînc firea lui aleasă! N-a rămas decît ceea ce știe fiecare, amintirea sufletului său nobil, a vastei sale inteligențe, iubirii lui de țară, sacrificiile aduse cauzei sale, munca sa fără preget, care i-a sleit puterile, fiind deja de-o constituție delicată!... A murit departe, departe de țara lui iubită, gîndindu-se la dînsa, istovit de dor!”

Am desprins acest scurt fragment referitor la marele patriot și cărturar Nicolae Bălcescu dintr-o carte intitulată Amintiri și icoane din trecut, apărută în 1935, la Craiova. Autoarea ei, Olga Gigurtu (1856-1940), a fost fiica cea mai mare a lui Barbu Bălcescu (1824-1884) și a Elenei Aman (1837-1860). Rămășă orfană de mamă la cea mai fragedă vîrstă, Olga și surorile ei, Zoe și Ana (Netty), au avut o copilărie nefericită, datorită mamei lor vitrege, Maria Xange, femeie foarte

frumoasă, dar rece și extrem de distantă cu fiicele soțului ei. Lipsa dragostei materne a fost într-o măsură suplinită de bunicii Marița și Costache Orăscu, care le-au înconjurat cu toată dragostea lor.

Olga a beneficiat de o educație îngrijită, formîndu-și o cultură aleasă. Vorbea curent franceza, germana, italiana și engleza, avînd lecturi întinse din literaturile scrise în aceste limbi. Studiasă pianul, desenul și pictura, depășind cu mult nivelul de cultură al tinereilor fete din vremea sa. Între timp l-a cunoscut pe căpitanul de călărași Petre Gigurtu, absolvent al școlilor militare de la St. Cyr și Saumur, cu care s-a și căsătorit, la 11 februarie 1876. Au avut patru fete — Alissa, Haretina, Manda și Valerica — și un băiat, Ionel, ajuns prim-ministru în iulie 1940. Și-a urmat pe rînd soțul, avansat treptat pînă la gradul de general, în garnizoanele din Craiova, București și Turnu Severin, și a desfășurat și ea activități curente pentru vremea aceea în societăți de binefacere, devenind președinta Crucii Roșii din orașul Craiova. În această calitate, în timpul războiului de reînțregire (1916-1918) a condus Spitalul nr. 21 din Craiova, rămînd la postul său și după

„PLEVNA A CĂZUT!”

ALU DOILEA SUPLIMENTU ROMANULU

9 Ore sêra

PLEVNA. — Lupta a fost mare, Osman a fost rănit și apoi a capitulat fără nici uă condițiune.

ocuparea localităților de către trupele cotoptoare germane. Olga Gigurtu a activat cu multă râvnă și dăruire pentru ajutorarea răniților români internați în diferitele spitale din localitate și care nu putuseră fi evacuați în teritoriul neocupat. În această activitate a înfruntat numeroase dificultăți de ordin material și moral, generate de brutalul regim instituit de ocupații germani. Cu atât mai mare i-a fost satisfacția în momentul în care cauza nobilă a poporului român a triumfat. Iată o însemnare a ei referitoare la marele act al desăvârșirii unității naționale: „Doamne, cine ne-ar fi spus acum doi ani [în 1916, când guvernul și autoritățile centrale române se retrăgeau la Iași]... că regele nostru va reîntra în Capitală triumfător și în ajunul realizării visului nostru atât de scump?... Cine ar fi putut gândi acum patru luni la întorsătura ce vor lua evenimentele?... Împăratul [habsburg] a abdicat. Kaiserul cel atotputernic a căzut așa cum a căzut și țarul. Patru împărați s-au prăbușit deodată. Se vede că acest război a fost sortit să schimbe fața lumii, să consacre triumful democrației. Dacă o fi spre binele lumii, fie!...

Unde e tata? Unde e unchiul Nicu Bălcescu? Dacă sufletele mai știu ce se petrece pe pământ, atunci trebuie să tresalte de bucurie! În fiecare dimineață mă întreb: «Este oare adevărat? Nu voi mai întâlni, ieșind [în oraș] numeroase uniforme gris-verzui, autocamioanele acelea grele [germane] ce zguduiau casele, căruțele încărcate cu lădițe de provizii [ce erau expediate în Germania]...», nu voi mai vedea tăblițe scrise pe nemțești și puse pe toate casele, privirile nu-mi vor mai fi oprite pe toate acele ordonanțe ce nu se mai scrișeau?... Respir ușurată și zic: «Doamne, bine că a trecut!» Și când te gîndești mai departe, la realizarea visului atitor generații, îți vine să cazi în genunchi, să mulțumești cerului... Ferice de cei ce trăiesc, căci n-au suferit în zadar și nenorocirile prin care au trecut îi fac să prețuiască și mai mult fericirea de astăzi, dar plîng de două ori pe cei ce s-au dus. Ei n-au avut cel puțin mîngierea să vadă că sacrificiul vieții lor a slujit țării».

Din 1922, Olga Gigurtu a trăit la București, în casa fiicei sale Valerica, unde a și decedat la 20 ianuarie 1940.

Prin preocupările și activitățile desfășurate, prin relațiile de familie, Olga Gigurtu s-a aflat în contact cu numeroase personalități ale vieții politice și culturale a țării, măturile în acest sens fiind și numeroasele scrisori inedite păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei R.S. România, purtînd semnăturile Eleni Văcărescu, Marthei Bibescu, Mitei Kremnitz, Aristizel Romanescu, Eleni Teodorini, ale lui A.D. Xenopol, Al. Brătescu-Voinești ș.a. Revelatoare în această privință sînt și unele însemnări din jurnalul său, cum este, de pildă, cea din 4 martie 1885, despre o serată literară la Titu Maiorescu, la care fusese invitată împreună cu surorile sale: „S-a citit, adică autorul, domnul Caragiale, a citit ultima sa piesă: *De-ale carnavalului*, o farsă care a obținut premiul la concurs. Pentru mine, o găsesc după același tipic ca *Scriso-*

Olga P. Gigurtu, autoarea însemnărilor

În p. 25: la 28 noiembrie 1877, garnizoana otomană din Plevna, în frunte cu Osman pașa, capitulează în fața trupelor româno-ruse; ediție specială a ziarului Românul anunșînd marea izbîndă

rea pierdută, fără a avea însă același farmec... Era multă lume: Alecsandri, Hasdeu, Slavici, Negruzi, Chibici, Caragiani și mulți alții...”

Jurnalul Olgai Gigurtu furnizează și alte pasaje semnificative pentru convingerile ei patriotice democratice. Iată cîteva exemple: „9 martie 1927. Titulescu a vorbit admirabil la Geneva, la Liga Națiunilor [se referă la celebrul discurs în „chestiunea optanților”]... A demonstrat că marii proprietari maghiari au fost supuși aceluiași legi ca și cei români și că nu pot revendica niște avantagii care n-au fost acordate nici acestora din urmă. Sînt mîndră de Titulescu, pe care îl revendic ca rudă. Mama sa, frumoasa Marita Titulescu, era vară primară cu mama mea. L-am cunoscut copil; deși inteligent, era răsfățat și capricios și niciodată n-ai fi bănuit în el pe omul excepțional de astăzi... Îi voi scrie să-l felicit...”

9 ianuarie 1934. S-au petrecut fapte grave și triste. După căderea țărăniștilor de tristă memorie, liberalii au luat puterea. I.G. Duca, șeful lor, primise, pe cit se pare, mai multe avertismente din partea Gărzii de fier. Îi împiedicase să voteze, căci se pare că acest partid are tendințe hitleriste... și a plătît-o cu viața. A fost ucis mișelește pe peronul gării Sinaia, în timp ce ieșea de la doctorul Costinescu... Asta a impresionat

toată țara. Asemenea moravuri barbare nu existau la noi...

27 septembrie 1936. Boala lui Titulescu a preocupat toate jurnalele. Cred că a fost și din cauza modului cum s-au purtat cu el [la 29 august fusese înlocuit la conducerea Ministerului de externe]. Nu te porți astfel cu un om superior ca el..."

Din acest jurnal, rămas inedit, pe care a început să-l redacteze de la vârsta de 16 ani, document memorialistic ce impresionează prin sentimentele patriotice, sinceritate și bun simț, am selectat fragmentele pe care le reproducem mai jos. Ele se referă la evenimentele care au marcat momentul impor-

tant al cuceririi independenței absolute de stat a României, consfințit prin jertfele ostașilor noștri în războiul din 1877-1878, eveniment întîmpinat cu mare entuziasm de întreaga suflare românească. Originalul jurnalului redactat în limba franceză, moștenit de Petre Chiru, nepot de fiică al autoarei, se află în prezent în fondurile Muzeului memorial „Nicolae Bălcescu” din comuna Bălcești pe Topolog, județul Vilcea. Traducerea, titlul, cuvintele cuprinse între paranteze drepte și notele din subsol ne aparțin; întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte.

Paul CERNOVODEANU

9 mai 1877:

„Vestea a fost primită de toți cu bucurie”

29 octombrie 1876. Lucrurile se complică din ce în ce și orizontul se întuneacă. Nu se mai aude decât vești rele. Rușii trec zilnic în Serbia [grupuri de voluntari ce mergeau în Serbia, aflați în război cu Imperiul otoman]. Turcii se luptă cu îndârjire. Ministrul nostru de război, împreună cu președintele Consiliului [de Miniștri], Brătianu, au trecut în Rusia, la Livadia¹, unde se găsește actualmente țarul, ca să se înțeleagă asupra atitudinii țării noastre în situația prezentă. Se vorbeste despre concentrări, despre manevre, statul cumpără armament, ne putem aștepta la orice. Rămîne să știm dacă toate acestea vor servi la ceva. Sînt foarte neliniștită... Petre [soțul autoarei] este grozav de ocupat...

Simbătă, 30 octombrie... A sosit o hîrtie prin care Petre a primit ordin să fie gata în noaptea asta cu escadronul său și cînd va auzi trei lovituri de tun să fie în Piața Episcopiei [din Craiova]... Se așteaptă sosirea

domnitorului și poate că pentru asta...

13 aprilie 1877. Chiar dacă războiul nu este încă declarat, el este iminent. Trupele noastre,

diat orașul și să se retragă la Bălcești*.

Rușii au intrat în România prin trei puncte diferite: pe la Iași, pe la Bălgrad și Cahul,

Maria Titulescu și cei trei copii ai săi (de la stînga la dreapta):
Cornelia (căsătorită Nemșor),
Nicolae Titulescu și Maria (căsătorită Cristu)

care se concentraseră la Calafat spre a face față turcilor, în caz că aceștia ar fi fost să treacă Dunirea pe la Vidin, au primit ordin să evacueze ime-

* Temîndu-se că Poarta va pune în practică amenințările că va arunca armatele sale în România”, la 11 aprilie guvernul român a hotărît să retragă grosul trupelor sale de la Calafat, păstrînd în zonă numai un cap de pod în dreptul Vidinului.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1977.

fără măcar să anunțe guvernul nostru. După vederile mele simpliste, aceasta mi se pare un semn strivitor de dispreț pentru România, în afară de cazul în care ar exista o înțelegere secretă, căci speranțele cel puțin par a dovedi din partea noastră o înclinare pentru Rusia¹.

Va lua oare armata română parte la acțiunea care se angajează pe aproape întreg teritoriul nostru? Iată ceea ce încă nimeni nu știe.

Se spune că ofițerii și soldații noștri au suferit din cauza evacuării Calafatului. De un an de zile, zic ei, ne tot poartă pe drumuri. Ar vrea să intre mai iute în acțiune și sînt sătui de acest statu-quo. Cred că dacă ostașii noștri vor fi bine conduși, vor face adevărate vitejii. E o plăcere să-i vezi... Sînt veseli și ageri, sînt calmi și de cînd sînt concentrați aci, nu s-a auzit de nici un caz de dezertare, de nici un fapt urcîcios. Pe mine mă bucură asta și cred că orice inimă cu adevărat românească se bucură.

Vineri, 22 aprilie. Turcii au început [la 21 aprilie] bombardarea Calafatului. Armata noastră s-a deplasat în masă spre Calafat, de unde plecase înainte. A revenit și la Poroina, la Băilești și în diverse alte locuri. Se vorbește că nu vom intra așa curînd în luptă, dar

nimeni nu știe nimic pozitiv. Rușii au fost bătuți în Asia...

14 mai... În ziua de 9 mai s-a proclamat independența țării noastre. Vestea a fost primită de toți cu bucurie și nici n-ar putea fi altfel. Prin acest fapt războiul a fost declarat turcilor². Domnitorul trebuie să sosească diseară la Craiova, pentru a pleca mîine dimineață la Calafat...

11 august... Se pare că rușii sînt bătuți aproape peste tot. La început erau victorioși... Trecerea subită a Dunării și intrarea lor în defileul Balcanilor a surprins toată Europa și iată acum că o bătălie mare pierdută la Plevna și alta în Asia au schimbat fața lucrurilor³. Unii încep să se descurajeze, alții tot mai speră, căci Rusia primește numeroase întăriri de trupe... O parte din armata noastră a trecut Dunărea [la 12-15 august], Dumnezeu să-i ajute!

Noi muncim de zor să instalăm un spital înființat de o societate de doamne din care fac și eu parte. Doamnele și medicii din București ne-au venit în ajutor cu sume mari de bani...

Petre e furios că se vede silii să rămîină la Calafat, unde pentru moment totul este în inacțiune... Înțeleg dorința și regretul lui Petre, îi împărtășesc ideile și-mi spun că în locul lui aș gîndi la fel. Este trist pentru un bărbat mîndru și capabil să fie forțat să rămîină la o parte...

14 noiembrie... Războiul continuă și se pare că va ține toată

¹ În spiritul prevederilor Convenției din 4 aprilie, privind trecerea trupelor ruse pe teritoriul României, această acțiune nu se putea petrece decît după ce Corpurile legiuitoare românești ar fi sancționat respectiva convenție. Și cum această sancționare s-a produs abia la 16 aprilie, de către Adunarea Deputaților, și la 17 aprilie, de către Senat, pătunderea armatelor ruse pe teritoriul românesc la 11 aprilie — în ciuda diverselor „explicații” date de cabinetul din Petersburg — a fost considerată de guvernul și opinia publică românească ca un act sfidător.

² În fapt, la 29 aprilie, Adunarea Deputaților adoptase o moțiune prin care fusese declarată „starea de război cu Imperiul otoman.”

³ Se referă la înfringerea trupelor ruse la Erzerum, în Asia, și eșuarea primelor atacuri asupra Plevnei, la 8 și 18 iulie 1877.

iarna... Armata română a trecut Dunărea... Ostașii noștri s-au purtat ca niște bravi la Plevna, au luat două redute, în fine, au provocat admirația tuturor celor care i-au văzut și și-au cucerit toate simpatiile. Petre a fost și el la Plevna și a luat parte la bătălia din ziua de 6 [corect 7 octombrie]. Un mare număr din eroii noștri au rămas pe câmpul de luptă...

28 noiembrie... Circulă tot felul de zvonuri, dar atât de diverse și difuze că nu mai știi ce să crezi. Se vorbește că grosul trupelor noastre trece de la Calafat în Turcia, trecerea lor s-ar face între Bechet și Calafat; zilnic vedem trecînd pontoane, încît se pare că acest zvon se adevărește. Alții vorbesc de armistițiu, căci despre pace nu poate fi vorba; onoarea Rusiei este prea angajată ca să se gîndească la retragere înainte de a-și fi terminat revanșa; cît despre noi, din clipa în care am comis pasul de a intra în horă, trebuie să jucăm...

30 noiembrie. În fine, de două zile respirăm mai liberi, nădăjdum, ne bucurăm, ne felițăm unii pe alții... Plevna a căzut! Unii spun că Osman pașa ar fi capitulat, alții pretind că a avut loc o mare bătălie! Osman pașa încercase în trei rînduri să iasă din cetate și fusese respins, întîi de ai noștri, apoi de ruși. În sfîrșit, a capitulat, văzînd că orice rezistență devenea imposibilă... O fi luat și Petre parte la bătălie? Nu mai știu nimic...

9 martie 1878. Iată două luni de cînd nu am mai deschis jurnalul. Sînt pentru a doua oară mamă... Vîdinul a capitulat și el și trupele noastre, sub comanda generalului Cerkez, s-au întors triumfătoare în oraș. Craiovenii i-au acoperit cu flori... Era un entuziasm de nedescris. Bieții băieți ce fericiti erau... ■

Prezentăm citorilor noștri alte fragmente din scrierea memorialistică intitulată Citeva suvenire ale carierei mele, de George Bengescu (1848-1922), fost diplomat și om de literă. În centrul paginilor selectate se află, în continuare, Vasilie Alecsandri, pe care autorul acestor însemnări l-a cunoscut îndeaproape, colaborând cu el în perioada cînd poetul s-a aflat ca reprezentant al țării noastre la Paris (1885-1889).

După ce în episodul anterior George Bengescu evocase începuturile misiunii diplomatice a lui Alecsandri în capitala franceză și legăturile sale de prietenie cu Ion Ghica, mi-

nistru plenipotențiar al României la Londra, să-l urmărim acum depășind noi „suvenire” despre neuitatul autor al Pastelurilor, al Chirițelor, cîntărețul vitejiei ostașilor români pe cîmpurile de luptă ale Războiului de Independență.

Ca și în fragmentul precedent, precizăm că pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text, pe care l-am

transcris conform normelor ortografice actuale, păstrînd însă unele particularități stilistice ale autorului. Titlul, subtitlurile, explicațiile din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

I.L.

GRAȚIE PATRIOTISMULUI ROMÂNILOR

GEORGE BENGESCU

Sosit la Paris pe la începutul lui aprilie [1885], Alecsandri, pe lîngă nemulțumirile ce-i aduseseră primele dificultăți ale instalațiunii sale, avu mîhnirea de a constata că relațiunile noastre economice cu Franția deveneau din zi în zi mai puțin satisfăcătoare... Se arătă hotărît de a-și da demisia și de a pune astfel capăt la toate necazurile și la toate neajunsurile cu care se lupta de cînd sosise la postul său.

După lungi stăruințe, abia obținui de la dînsul ca să renunțe la un asemenea proiect și, ceea ce contribui mai mult decît slaba mea influență, a-l face să revie asupra rezoluțiunii sale fu, pe de o parte, autorizarea ce-i veni

de la București de a-și schimba locuința și de a se muta din strada Penthievre, într-un apartament ales de dînsul în strada Murillo, lîngă parcul Monceau, iar, pe de altă parte, îmbunătățirea relațiunilor noastre economice cu Franția, în urma numirii lui de Coutouly ca reprezentant al Republicii [Franceze] în România.

Scrisori de acreditare

Mare fu veselia mea cînd aflai de la președintele Consiliului că era decis să trimită pe de Coutouly la noi, cu misiunea specială de a urmări îmbunătățirea relațiunilor economice dintre am-

bele țări. Mă grăbii, conform dorinței exprimate de Freycinet, de a cere în mod oficial guvernului nostru agrearea lui de Coutouly ca ministru al Republicii Franceze și totodată împărțaii lui Alecsandri, care plecase în concediu în primele zile ale lui august, această știre îmbucurătoare.

Nici Parisul, cu toate atracțiunile lui, nici înalta situațiune ce Alecsandri ocupa în capitala Franței, nici considerațiunea și stima de care el se bucura pe lîngă colegii săi care toți prețuiău în-

În imagine: sala de lectură a Bibliotecii Naționale din Paris, frecventată de G. Bengescu în timpul șederii sale în capitala franceză.

tr-insul finețea spiritului, blîndețea caracterului, amenitatea [amabilitatea] manierelor, n-au putut să aline niciodată în sufletul poetului mîhnirea intimă ce-i adusese depărtarea sa din țară. Iarna îi era dor de omătul ce acoperă, ca un vâl nemărginit întinderea cîmpurilor noastre, și el, omul poate cel mai friguros care a fost pe lume, vorbea cu plăcere de gerul aspru de la noi, iar vara, cînd Parisul ardea ca un cuptor înfocat, gîndul poetului zbura spre umbra răcoritoare a luncii din Mircetși.

De atunci [de la mutarea în strada Murillo] Alecsandri se făcu din ce în ce mai casnic. Afară din orele ce petrecea cu noi la cancelaria Legațiunii (care rămăsese instalată în strada Penthievre) el nu ieșea mai de loc, așteptînd vara cu nerăbdare, pentru a putea porni din nou spre România. Muza lui, care în țară îi zîmbea cu atîta dragoste și care îi inspira, cu atîta dărnicie, ideile și versurile cele mai fermecătoare, pare că în străinătate cerca a-l părăsi. De altminteală, el se obișnuise a lucra în tăcerea liniștită a Mircetșilor, față cu tabloul măreț ce avea dinaintea lui, ascultînd cri-vățul care șuieră vijelios sau vîntul de vară care mișcă încetisor florile din grădină, urînd cu ochii zborul cocostirclilor.

Dorul de țară

Agitația zgomotoasă a Parisului și condițiunile materiale ale unei instalări defectuoase, după placul și gusturile sale, îi împiedicau cu desăvîrșire de a se apleca la orice lucrare literară. Afară de un poem în limba franceză, extras din piesa *Ovidiu*, poem ce-l citi într-o zi lui Gounod¹ și pe care marele maestru proiectase de a-l pune în musică, Alecsandri, în cursul iernilor 1886-1890, n-a

alcătuit nici o producțiune nouă. Vara el își relua citeodată condeii și compunea, mai ales pentru ocazii solene, scrieri ca *Hora de la Gri-vița* (august 1886) sau *ca Oda de la sfînțirea Curții de Argeș*² (octombrie din același an).

În iarna anului 1885-1886, începui a aduna de la însuși Alecsandri o serie de notițe biografice și de suvenire personale, în vederea unui studiu asupra vieții și operelor sale, studiu din care primele capitole au fost publicate în *Convorbiri* [literare].

Boala însă de care poetul fu lovit pe la finele anului 1888, concediile ce lua în fiecare vară, ocupațiile sale personale și diferitele alte împrejurări nu ne-au permis de a termina împreună această cercetare retrospectivă a vieții sale; voi păstra însă, cît voi trăi, amintirea acelor prețioase convorbiri în cursul cărora poetul a binevoit a-mi deschide sufletul său, lîndu-mă de confidat al gîndurilor sale cele mai intime și inițindu-mă la lucruri și la fapte de un interes capital, nu numai pentru biografia lui personală, dar și pentru istoria noastră națională de la 1840 încoace.

Grație acelor conversații, am putut cunoaște mai de aproape pe Alecsandri și am constatat, mai bine poate decît oricine, ce simțiri delicate, ce idei nobile și sănătoase, ce aspirațiuni mărețe însuflețeau inima lui de poet și de român. Nu voi uita niciodată emoțiunea cu care el vorbea de scumpii săi părinți și mai ales de maică-sa, pentru care el avea o dragoste nemărginită.

Cu ce plăcere el mai evoca suvenirul copilăriei și tinereții lui, al camarazilor de școală, al tovarășilor de luptă, chiar al unor rivali ai săi, poeți, literatori, ziariști, autori dramatici, academicieni, bărbați de stat etc. etc., de care

avusese poate oarecare prilej de a se plînge, dar în contra cărora el n-a arătat niciodată vreun sentiment de invidie, n-a pronunțat o singură vorbă de dispreț sau de ură. El avea un suflet într-adevăr nobil și mărinimos; el a cîntat numai patria, libertatea și amorul.

În fine, cu ce pasiune fierbînte, cu ce înfocare tinerească își iubea Alecsandri patria! Cît de dragi îi erau românii săi, și printre români, nu cei mari, cei cu pozițiune, cu avere, cu influență, dar cei mici, cei umili, cei care cu plugul înavățesc țara, cei care cu pușca și cu sabia au scos-o din robie: țărăanii, în mijlocul cărora el a trăit, ostași, a căror vitejie a celebrat-o: „Amice, îmi zicea el citeodată, eu pot să mor fericit, deoarece am văzut realizate toate visurile tinereții mele: unirea, independența, regatul. Un singur lucru mai doresc, deși nu sînt chemat a-l privi cu ochii: e ca, la bătrînețe, generația d-tale să vadă scumpa noastră Românie încă și mai mare, încă și mai puternică, încă și mai considerată decît astăzi. O țară care, în cinci-zece de ani, a făcut progresele de care ne fîlîm nu e destinată nici a se opri, nici a merge îndărăt. Am absoluta convicțiune că aspirațiunile noastre cele mai ambițioase, cele mai îndrăznețe se vor realiza într-o zi, grație patriotismului românilor”.

Sărut pămîntul României

Pe cît timp Alecsandri fu ministru al țării la Paris și pînă în ziua cînd căzu bolnav, el își îndeplini cu exactitate și cu conștiință îndatoririle sale de reprezentant al României, urmărind în mod foarte regulat prînzurile și seratele oficiale și nelipsind mai niciodată de a asista, în fiecare miercuri, la recepțiunea ministrului Afacerilor străine. Deoarece însă nu putuse să se obișnuiască cu delicatețea

¹ Charles Gounod (1818-1893), compozitor francez, care prin creațiile sale *Faust*, *Doctor fără voie*, *Mireille*, *Romeo și Julieta* a înalțurat o nouă etapă în dezvoltarea operei franceze.

² La 12 octombrie 1886 au avut loc festivități prilejuite de încheierea lucrărilor de restaurare a monumentului de artă feudală de la Curtea de Argeș, ridicat în sec. XVI de Neagoe Basarab.

cam vătămatoare a cuhniei [bucătăriei] franceze, căreia prefera bucatele mai simple de la noi, el se hotărîse, de cite ori era poftit la vreun prînz oficial, a minca mai înainte acasă la dînsul, apoi a face act de prezență la masa miniștrilor sau ambasadurilor, prefăcîndu-se că prînzește și glumind într-una cu vecinele și cu vecinii săi, că-rrora le lăuda mereu calitatea deosebită a bucatelor, pe care nici nu le atinsese.

De altmîntrelea, poetul nu se simțea fericit decît în cabinetul său de lucru, cînd putea sta de vorbă cu vreun prieten, fără etichetă, fără ceremonie, uitînd funcțiunile sale de ministru și găsind scurte orele petrecute în intimitatea unor conversațiuni familiare. Îi plăcea să vadă împrejurui pe membrii legațiunii, care găseau totdeauna pe lingă dînsul primirea cea mai cordială și cea mai afectuoasă, căci Alecsandri ținea mult la personalul său, ce și-l alesese singur și de care nimeni nu s-ar fi putut atinge fără voia lui.

Deși mare amator de teatru, poetul ieșea foarte rar seara pentru a merge la vreun spectacol: plăcerea lui cea mai vie era de a citi, acasă la dînsul, piesele lui Labiche, autorul său de predilecțiune, citeva relațiuni de călătorie.

În anul 1888, Alecsandri se mută din strada Murillo într-un apartament din Avenue Montaigne, de unde vederea se întindea, pe de o parte, pînă la basilica Montmartre, iar pe de altă parte, pe malurile Senei, pe întregul Cours la Reine și pe clădirile Expozițiunii universale care se înălțau sub ochii poetului, în toată fala și în toată strălucirea lor.

Alecsandri ar fi dorit să rămînă în Franția pînă la închiderea Expozițiunii, însă îi era dor de Mircești și de Sinaia; ca în toți anii, el plecă în concediu la august

1889, intrîstat, pentru înția oară poate, de a părăsi Parisul, dar, pe de altă parte, nerăbdător de a vedea țara, unde el se reîntorcea, totdeauna cu cea mai deplină fericire.

Pentru cine a cunoscut mai de aproape pe Alecsandri, pentru cine a studiat chiar în mod superficial operele lui, acea trebuință de a reveni adesea „să sărute pămîntul” României, acea imposibilitate de a trăi aiurea decît sub umbra răcoroasă a luncii din Mircești; în fine, acea indiferență, acel dispreț pentru onorurile și foloasele de tot felul atașate la înalta situațiune ce el ocupa în Franția — indiferență care-l făcea citeodată să părăsească postul lui în timp de cinci sau șase luni — toate acestea se explică prin unele din trăsăturile cele mai caracteristice ale firii sale. Fără a vorbi de dragostea nemărginită ce el a avut totdeauna de țara lui, se poate zice de Alecsandri că el a fost, mai înainte de toate, un independent și un contemplativ.

Pușini poeți au călătorit și au văzut mai mult decît Alecsandri; însă lucru curios de observat — el n-a cîntat cu iubire, cu înfocare, cu o emoțiune sinceră și pătrunzătoare decît frumusețea și poezia patriei sale. Veneția, Palermo, Bosforul i-au inspirat, într-adevăr, strofe nemuritoare; dar farmecul poeziilor scrise pe malurile Adriaticei sau ale Bosforului provine mai mult din împrejurările vesele sau dureroase în care ele au fost compuse, decît din descrierea, de altmîntrelea totdeauna incîntătoare, a locurilor celebrate de Alecsandri, pe cînd versurile scrise în România, toate aceste versuri, par a fi ieșite chiar din fibrele cele mai intime ale inimii poporului român și sînt ca icoana [imaginea] adevărată și poetică a țării și neamului nostru. ■

CLIO ANUNȚĂ

CINE A INVENTAT

ASPIRINA ?

Dacă chimistul francez Charles Frederic Gerhardt, mort în 1856, la numai 40 ani, ar reveni printre noi și ar fi întrebat ce știe despre aspirină — medicament cunoscut azi în lumea întreagă — n-ar putea răspunde nimic. Și totuși, el a inventat-o.

Devenit o autoritate științifică recunoscută la Paris, la jumătatea veacului trecut, Charles Gerhardt și-a fondat în 1851 școala sa de chimie practică, iar în mai și uniune anul următor a prezentat în fața membrilor Academiei de Științe acidul acetilsalicilic și modul său de obținere. Era aspirina. Sau, mai bine-zis, avea să fie aspirina, pentru că, vreme de aproape o jumătate de secol de atunci încolo, lucrurile nu au mai evoluat în ce privește noua descoperire. Din păcate, Gerhardt nu a putut bănui proprietățile terapeutice ale noului produs, iar patru ani mai târziu, în 1856, a murit, răpus în numai citeva ore de o peritonită acută.

Circa 40 ani mai târziu, Felix Hoffmann, un tânăr cercetător de la firma germană Bayer, constata, dintr-o întâmplare, eficiența substanței în combaterea durerilor. Tatăl lui suferea de o sictitoasă afecțiune reumatismală, pe care nici un medicament nu reușise să o vindece. Felix a avut atunci ideea să experimenteze „în familie” diverși compusi ai acidului salicilic. Și a obținut rezultate bune. Informat despre acestea, șeful serviciilor de farmacologie ale firmei Bayer, Heinrich Dresser, reputat chimist și farmacist, a încurajat introducerea pe scară largă în terapeutică a descoperirii. În 1899, el a prezentat oficial în fața corpului medical *aspirina*, pe care a „botezat-o” după denumirea familiei de plante Spiraea, bogate în acid salicilic.

D.F.

ARHEOLOGICE COREENE

Bazinul fluviului Daidong din R.P.D. Coreeană abundă în vestigii preistorice. Recent, după cum anunță revista *La Corée d'aujourd'hui*, nr. 11/1988, arheologii coreeni au descoperit în lungul acestui curs de apă noi urme datînd din paleolitic și neolitic. Locuitorii din zonă au semnalat specialiștilor o groță calcaroasă, despre care circulau numeroase legende. Grota are o intrare înaltă de 2 m, o lungime de 25 m și o lărgime de 4-5 m. Sedimentele scoase la iveală în urma săpăturilor arheologice prezintă cinci straturi de culturi, reprezentînd epoci diferite: primul și al doilea datează din paleolitic, iar cele trei de deasupra din neolitic.

Primele două conțin fosile de oameni — asemănătoare din punct de vedere morfologic cu fosilele de Homo Sapiens, din paleoliticul superior; aici au fost descoperite, de asemenea, unelte din piatră, urme ale unor vetre de foc și fosile de diferite animale. Cele 21 unelte din piatră au fost confecționate din roci calcaroase și din roci conținînd cuarț. Cercetătorii au ajuns la concluzia, în urma identificării a șapte vetre de foc, că grota a fost folosită vreme îndelungată. Al treilea și al patrulea strat de cultură conțin șapte amplasamente de locuințe, resturi de vase, din argilă și praf de talc, ca și fosile de diverse animale.

F.D.

● Alexandru Dobre — IDEALUL UNITĂȚII NAȚIONALE ÎN CULTURA ROMÂNĂ.

Editura Minerva, București, 1988, 316 pp., 15,50 lei: contribuția Academiei Române la procesul de pregătire și cucerire a independenței de stat a României și la înfăptuirea statului național unitar român (vezi și Magazin istoric, nr. 10-12/1988).

● Radu Popa — LA ÎNCEPUTURILE EVULUI MEDIU ROMÂNESC. ȚARA HAȚEGULUI.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, 324 pp., 48 lei: monografie consacrată istoriei uneia dintre cele mai importante țări medievale românești ce a jucat rolul unei punți de legătură între Transilvania; Banat și Oltenia.

● Eliza Campus — STATE MICI ȘI MIJLOCII DIN CENTRUL ȘI SUD-ESTUL EUROPEI ÎN RELĂȚIILE INTERNAȚIONALE. PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA.

Editura politică, București, 1988, 230 pp., 17 lei: acțiuni purtate pentru menținerea statu-quoului în această parte a Europei.

● IMMANUEL KANT — PROLEGOMENE LA ORICE METAFIZICĂ VIITOARE CARE SE VA PUTEA ÎNFĂȚIȘA DREPT ȘTIINȚĂ (traducere de Mircea Flonta și Thomas Kleininger; studiu introductiv și note de Mircea Flonta).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1987, 215 pp., 13 lei: lucrare — apărută în colecția „Clasicii filosofiei universale” — a fost menită, potrivit dorinței autorului, să ușureze înțelegerea scrierii fundamentale a cunoscutului filosof german: Critica rațiunii pure.

● Dumitru Vitcu — ISTORIA SALINELOR MOLDOVEI ÎN EPOCA MODERNĂ.

Universitatea „Alexandru I. Cuza”, Iași, 1987, 224 pp.: suplimentul IX al Anuarului Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol” analizează fenomenele economice și sociale circumscrise evoluției exploatarei sării în această provincie istorică românească.

● Elie Faure — ISTORIA ARTEI, 5 VOL. (traducere de Irina Mavrodin).

Editura Meridiane, București, 1988, vol. I — 212 pp., 20,50 lei; vol. II — 240 pp., 20,50 lei; vol. III — 228 pp., 21,50 lei; vol. IV — 220 pp. și vol. V — 164 pp., 40 lei: reeditarea cunoscutei sinteze a savantului francez.

● Gheorghe Anghel — ALBA IULIA.

Editura Sport-Turism, București, 1987, 131 pp. + 16 pl. + 1 h., 13,50 lei: un ghid pentru cei ce doresc să viziteze străvechea așezare transilvană, locul unde la 1 Decembrie 1918 s-a realizat visul de veacuri al unirii tuturor românilor într-un singur stat.

● REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR.

Tom 33, nr. 3, 1988, 30 lei: articole grupate sub genericul „Folclorul și etnografia — argument al permanenței istorice a poporului român”.

● Ismail Kadare — CETATEA (traducere, prefată și note de Marius Dobrescu).

Editura Univers, București, 1987, 230 pp., 12 lei: o pagină din lupta poporului albanez pentru libertate, sub conducerea eroului național Gheorgji Kastriotul Skanderbeg (1405-1468), în colecția „Romanul istoric”.

F.D.

PLANSELE NOASTRE

①②③④Înscrisă în calendarul mișcării noastre muncitorești încă din 1889, cînd a fost proclamată pentru prima dată ca zi a solidarității internaționale a celor ce muncesc, ziua de 1 Mai a prilejuit, an de an, afirmarea tot mai viguroasă a clasei muncitoare și a partidului ei în viața politică a țării. Imagini de la manifestările de 1 Mai organizate de-a lungul anilor în diverse localități ale României — fotografii din fototeca Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (1 Mai 1939: Poporul român spune nu fascismului și războiului, p. 2)

Turnu Severin (1908) ▲

București (1914) ▼

Craiova (1920) ▲

Galați (1921) ▼

Reșița (1929) ▲

Petroșani (1933) ▼

BRESLELE DE MUNCITORI

București (1939) ▲

București (1945) ▼

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Cifra populației României la 1 ianuarie 1940, după date oficiale, se ridica la 20 045 485 locuitori. Un studiu asupra Potențialului de război, a cărui redactare lua în considerare datele până în acel an (Enciclopedia României, vol. IV, pp. 973-994) și aborda, bineînțeles, numai o serie de aspecte („date fiind discrețiile pe care natura subiectului le impune”), releva că suma mobilizabililor „considerată în jurul celei de 2 600 000 este mică față de efectivele ce ni se cer pentru apărarea frontierelor”. O latură atrăgând în și mai mare măsură atenția consta în faptul că „gradul de instrucție puțin ridicat al celor din pătura rurală [cca. 75 la sută din total] micșorează poate unele din frumosașele lor virtuți innăscute. Procentul neștiutorilor de carte este apreciabil, cca. 28,7%, și dacă ne gândim că pregătirea celei mai mari părți din cei știutori de carte este destul de redusă, vedem că nivelul cultural este foarte scăzut. O lipsă apreciabilă pentru timpurile de astăzi, cînd mașinismul și armamentul complicat cer în primul rând elemente cit mai bine pregătite pentru a le utiliza”.

Dacă aceasta era, în linii mari, situația potențialului uman, în ce privește potențialul material, concluziile degajate coincideau cu cele ale unui alt studiu: „Situația actuală a industriei este însă cu mult prea departe de a satisface cerințele ei de bază [ale unei industrii dezvoltate]: un potențial tehnic și un personal specializat, care să corespundă unei țări de poziția geografică și populația României, și o repartitie geografică cit mai strategic uniformă a industriilor” (Op. cit., vol. III, p. 822).

Declanșarea războiului, la 1 septembrie 1939, surprinsese armata română în plin proces de reorganizare și dotare. La 1 ianuarie 1940, la patru luni de la izbucnirea ostilităților și dispariția statului polon, fundal propice creșterii nemăsurate a primejdilor decurgând din planuri oculte împotriva integrității teritoriale a țării, situația executării comenzilor de armament pentru infanterie se prezenta astfel: 107 600 arme calibru 7,92 mm, fabricate de Zbrojowka Brno nu fuseseră livrate, în aceeași situație aflîndu-se 7 080 puști mitraliere Z.B., model 1930, fabricate de Coșca Mică-Cugir; mortiere Brand de 60 mm, fabricate la Uzinele Voina-București, din 408 piese doar 175 intraseră în dotare, iar Societatea Franco-Română nu furnizase nici unul din cele 1 200 contractate; tunuri antitanc de

47 mm, sistem Schneider, din 16 000 piese, firma franceză predase numai 72; aceeași situație exista în privința livrării muniției (Istoria infanteriei române, vol. II, p. 231).

La 31 decembrie 1939, V. Slăvescu își nota: „Sfîrșit de an și de caiet [de însemnări]. Ce ne va aduce 1940? ? Cred războiul și mari încercări”. Cînd ceasul bătea ora 12 noaptea, marcînd sfîrșitul de an, se mai afla în discuții cu maiorul Daru în legătură cu comenzile neonorate din Franța. „Apoi la 12 1/2 plec la gara Băneasa-Mogoșoaia, unde mă sui în vagonul ministerial cu gl. Paul Teodorescu spre a merge la Constanța, unde întovărim pe rege pentru serbarea noului an, la frontiera maritimă”.

O problemă centrală a momentului era mobilizarea de noi resurse financiare pentru înzestrarea armatei. Încă la 13 decembrie, guvernul aprobă, în acest scop, un nou plafon financiar, repartizînd trei miliarde lei, pînă la încheierea exercițiului bugetar curent. V. Slăvescu dorește însă o urmare practică. A doua zi scrie ministrului de finanțe: „La data de 13 decembrie 1939 totalul de plăți — angajamente contabile — pînă la 31 martie [1940] era de 20 114 151 490 lei și Ministerul înzestrării fusese autorizat, conform noului plan de înzestrare să nu depășească 23 miliarde lei, inclusiv fortificațiile”. Se cere confirmarea pentru încă 3 miliarde lei „pentru comenzile aflate în curs de perfecționare” (Arhivele Statului București [A.S.B.], Fond Casa Regală, Dosar 22/1939, f. 1). La 6 ianuarie 1940, V. Slăvescu prezintă șeful statului și guvernului, „pentru înzestrare 20 miliarde lei, fără comenzi cu străinătatea. Paul Teodorescu cere [pentru aviație și marină] 6-8 miliarde lei. Tătărescu rămîne perplex la auzul acestor cifre”. În cursul unei conferințe la 10 ianuarie e avansată suma de 35 miliarde lei pentru programul de înzestrare pe exercițiul financiar 1940/1941. „Discuție fără hotărîre” are loc la 30 ianuarie și, din nou, la 6 februarie. Se pierde astfel timp. Pe cînd se risipește speranțele unui împrumut în Marea Britanie și ale obținerii livrărilor din Franța, sporesc presiunile Germaniei în a condiționa primirea de armament numai cu plata în petrol; notele lui V. Slăvescu, redată în continuare în Magazin istoric, proiectează lumini încă necunoscute în istoriografie asupra acestui capitol.

Cadența infernală a evenimentelor pe fronturile războiului provoacă stupoare și mărește

presiunea în cazanul politic bucureștean. La 9 aprilie, Germania invadează Danemarca și Norvegia. A doua zi, ministrul Italiei la București, P. Ghigli, raporta la Roma: „Știrile cu privire la acțiunea Germaniei în Danemarca și Norvegia au produs o puternică impresie și chiar consternare în rândul opiniei publice românești. De altfel, după cum este și natural, soarta țărilor scandinave este asemănătoare cu acel viitor nesigur rezervat și acestei țări” (I documenti diplomatici italiani, vol. IV, Roma, MCMLX, doc. 27). Pentru V. Slăvescu „eșecul acțiunilor [anglo-francezi, care debarcaseră începând cu 11 aprilie] în Norvegia produce mare impresie. Reincep [după o scurtă vacanță de paște] aceiași viață de grije și încordare” (2 mai 1940). La 10 mai sînt invadate Belgia, Olanda și Luxemburg, armata germană angajînd „războiul fulger” chiar pe teritoriul Franței. „Vremuri apocaliptice”, notează V. Slăvescu la 22 mai, cînd armata germană se apropie de Calais, ajungînd la Canalul Mîneicii. După șase zile capitulează armata belgiană, treisprezece zile după cea olandeză.

Fillele calendarului lunii iunie înscrise: 9 — Norvegia ordonă trupelor sale să înceteze ostilitățile; 10 — Italia declară război Franței și Marii Britanii; 14 — Wehrmachtul ocupă Parisul; 15 — trupele sovietice intră în Lituania, conform cererii trimise în ajun guvernului acestei țări, iar după două zile, conform unei proceduri similare, în Letonia și Estonia, unități ale armatei sovietice aflîndu-se pe teritoriul statelor baltice încă din octombrie 1939 pe baza unor pacte de asistență mutuală; 17 — Franța cere Germaniei condițiile de armistițiu; 22 — armistițiul franco-german. Un studiu de sinteză consemnează situația României: „Mobilizările și rechiziționările masive executate pînă la instaurarea regimului de dictatură antonesciano-legionară [septembrie 1940] pot fi apreciate drept acte desperate prin care guvernele au încercat să organizeze apărarea țării în condițiile cînd nu mai puteau conta pe nici un sprijin extern. România nu era pregătită economic și militar pentru a face față unei situații în care trebuia să asigure acoperirea și apărarea integrală a tuturor frontierelor țării” (File din istoria militară a poporului român, vol. IV, București, 1977, p. 200). Această concluzie era împărțită în epocă de șefii militari ai vremii și poate nu e lipsit de interes să reluăm declarația făcută la 27 iunie 1940, în Consiliul de coroană, de V. Slăvescu: „socot că armata nu este pregătită de război”.

Sub presiunea noilor date ale situației internaționale, ca urmare a evoluțiilor provocate de desfășurarea războiului și a îndemnurilor ultimative adresate de Berlin la București, în vara anului 1940, statul român, prins în cleștele izolării pe plan extern, a suferit stîrtecarea teritoriului național. Încă în prima decadă a lunii iunie, V. Slăvescu afla că în vederea unei „schimbări de orientare politică” spre Germania se va forma un nou guvern. În aceste condiții, îi spune lui E. Urdăreanu, în 10 iunie, că „țin la dispoziția regelui portofoliul meu”. Concomitent, își afirmă convin-

gerea: „înarmarea țării trebuie continuată”. La 19 iunie, cînd în București și în străinătate se vorbea deschis despre demisia guvernului, Gh. Tătărescu îi confirmă „că i-a pus la dispoziție [regelui] demisia sa, față de situația generală nouă [armistițiul [cerut de Franța]], pentru a nu fi o piedică dacă va fi nevoie de o schimbare în orientarea generală”. Într-adevăr, actul se produce la începutul lunii iulie, cînd încetează și cariera guvernamentală a lui V. Slăvescu.

Încă înainte, în Note zilnice, răbătusec adeoseori nemulțumirile față de moravurile cu care era confruntat. La 20 ianuarie, în legătură cu „maestrul de ceremonie, baronul Stircea”, personaj influent la Palat, pe care îl califică „vechi samsar”, venit să susțină pe un intermediar care propunea plasarea de zloți polonezi pentru bonuri de tezaur ale înestrării, V. Slăvescu scrie: „Va subscrie și el la [bonurile] de înestrare, dar mai puțin, căci a cumpărat o moșie la Botoșani pe care vrea să o plătească. Fără îndoială, clasa noastră superioară este mult mai puțin patriotică decît masa poporului. Trist, foarte trist și depimant”. Astfel, la 29 martie 1940, încredințează jurnalului său intim următoarea reflecție făcută regelui: „Sînt intermediari și de multe ori foști consilieri ai tronului care își împrumută numele pentru a interveni în favoarea unor întreprinderi speculative”. După cîteva zile (3 aprilie): „col. Filiti, adjutant regal, intervine la mine în favoarea lui... să-l mut de la un regiment la M.I.A. [Ministerul înestrării armatei]. O fac cu dezgust, dar o fac”.

Ieșit din guvern la 3 iulie 1940, V. Slăvescu își reia, a doua zi, locul la Creditul Industrial și, după cîteva zile, de președinte al Consiliului Superior Bancar. Omul care în mijlocul tensiunilor savura cum „vorbește delicios [la Academie] M. Sadoveanu ca un adevărat artist despre Creangă” (la sărbătorirea centenarului, la 12 ianuarie 1940) și care, la capătul unei zile agitate, revenit acasă, scria: „gust tot farmecul vieții de bibliotecă”, se dedică cu o nouă energie activității științifice. „Primesc la mine acasă pe prof. A[urelian] Sacerdoțeanu [istoric, profesor la Școala Arhivistică din București, din 1929], directorul [general al] Arhivelor Statului [din 1938], cu care pun la cale un program de colaborare, pentru publicarea și copierea documentelor de arhive privind epoca Cuza Vodă, și, mai ales, secolul al XIX-lea din punct de vedere economic. Mi-a făcut o bună impresie. După amiază, primesc la mine pe prințul monseniorul Vladimir Ghika¹, care îmi vorbește cu multă pasiune de arhiva domnitorului Gr. Ghika (1849-1856), bunicul său”. Dar, pînă la acea duminică de 25 iulie 1940, căreia îi aparține această notare, să urmăim firul povestirii depășindu-se prin zbuciumata primăvară a anului 1940².

Eugen PREDA

¹ Magazin istoric, nr. 12/1988.

² Prezicăm că intrupările de text sînt marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă mențiune și cuvintele între paranteze drepte ne aparțin. Ortografia a fost adusă în concordanță cu normele actuale.

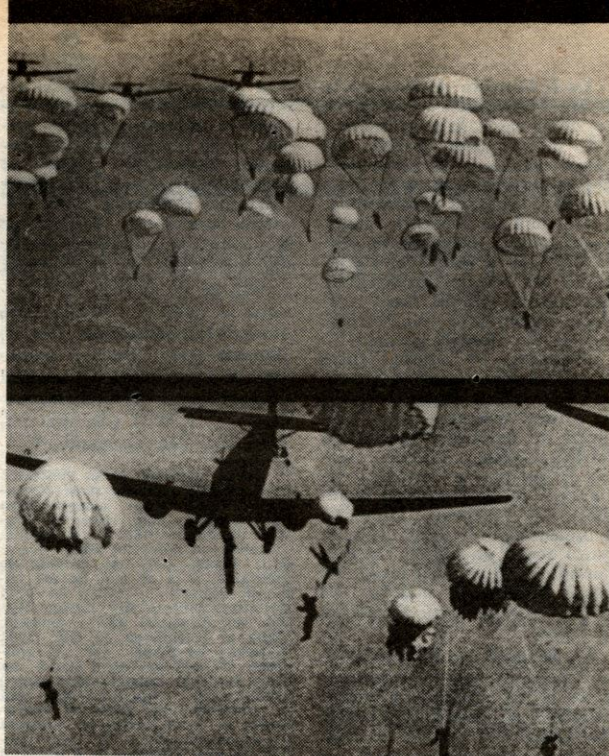
Marți, 19 martie. Între 9-10 curs și examene la Academia Comercială. Madgearu în cancelarie judecă cu severitate politica dezastruoasă dusă de Mitiță Constantinescu, atît pe teren bugetar cît și monetar. Mi-a făcut propunerea să-mi trimită un memoriu al lui, mai vechi, din care se vede că el a prevăzut ce are să se întîmple. A rămas să-mi trimeată acest memoriu zilele acestea și apoi să ne întîlnim. Primesc pe ing. Wavra, noul delegat al Uzinelor Skoda în București, în locul lui Svec¹...

După amiază, la 4 ¹/₂, primesc pe Clodius și [Hermann] Neubacher². După ce am un

¹ Încă la 22 februarie 1940 colonelul H. Pika, fostul atașat militar al Cehoslovaciei la București, îl informase „în mod secret că Svec a fugit în Franța sub motiv că pleacă în concediu”. Totodată, col. H. Pika a făcut un demers ca un număr de specialiști cehoslovaci, care lucrau în România, să poată să-l urmeze pe Svec, pentru a continua să lucreze în industria de armament. La 25 februarie, notează V. Slăvescu, col. H. Pika „îmi comunică intenția lor de a organiza, în Franța, fabricație de armament cu concursul lui Svec, refugiat în Franța”. La 13 aprilie, V. Slăvescu îi cere colonelului H. Pika să-i „aducă o listă cu cei ce vor să plece”, pentru a hotărî. Lista i-a fost prezentată la 16 aprilie.

² Conform însemnărilor, la 20 ianuarie 1940, V. Slăvescu, primise pe „Clodius, întovărășit de Neubacher, primarul Vienei, care este în-ărcinat să supravegheze și coordoneze relațiile economice germano-române și organizarea lor în România. [Vezi Magazin istoric, nr. 2(1986)...] Îmi spune că acest material [500 tunuri antitanc Bofors poloneze cu muniția, ce urmează a fi reparate tot la el, apoi 500 tunuri franceze de cîmp (de la polonezi) și ceva tunuri de 20 mm antiaeriene] promise de Clodius încă la 27 noiembrie 1939 va fi cedat numai [subl. n.s.] pe baza unui contract special, cu plata în produse petrolifere, după o formulă de echivalență de valoare; un tun = atîtea tone de benzină. Afirmă că față de urcarea prețului la benzină vor urca și el prețul la materialele de război. Dar marca nu s-a depreciat? Impresie curioasă!”

Cum avea să constate din acest moment, guvernul român se afla în fața unui veritabil ultimatum, bazat, cum afirma Neubacher, la interogatoriul luat de anchetatorii americani în toamna 1945, „pe monopolul german al furnizării de arme pentru România”, în condițiile în care în legătură cu achiziționarea de petrol românesc „Germania avea dificultăți deosebite” și „nici Marea Britanie, nici Franța nu puteau, la vremea respectivă, să aprovizioneze România cu arme”. Dar factorul decisiv în acceptarea cererii ultimative

Unități de parașutiști ale celui de-al III-lea Reich invadează Olanda

schimb de informații cu Neubacher asupra modului cum se desfășoară misiunea gl. [Gheorghe] Rozin la Berlin³ (cu mari întîzieri și tergiversări), intru cu Clodius în convorbire, pe care îl întreb ce misiune are în țară.

„tunuri contra petrol”, cum își exprima convingerea Neubacher, într-un raport secret (5 mai 1940) era că „în ultimă instanță, succesele politice și militare ale Führerului deschid drumul oricărei activități externe” (23 August 1944. Documente, vol. I, 1984, doc. 48).

³ În urma ofertei lui C. Clodius din 27 noiembrie și a acordului comercial din 21 decembrie 1939, care o confirma, generalul Gh. Rozin a fost trimis în Germania pentru a vedea armamentul respectiv și a grăbi livrarea lui. Revenit de la Berlin, fără rezultate în urma noulor poziții comunicate de Neubacher, gl. Gh. Rozin participă la negocierile de la București. În momentul respectiv, generalul Gh. Rozin se afla din nou la Berlin, unde plecase la 7 martie, a doua zi după parafarea unei convenții provizorii privind livrarea de materiale de război în schimbul unor cantități de petrol. La 6 martie, V. Slăvescu își notase: „Uff! De-ar da Dumnezeu să văd realizate punctele acestei convenții provizorii, adică să aduc în țară 360 tunuri anticar și ceva artilerie antiaeriană”.

Îmi înșiră, punct cu punct, „dorințele” guvernului german: a) să se stabilească și pentru cereale același fel de calcul la preț ca și pentru petrol; b) să se suprimă prețul minimal; c) să se suprimă taxele de export la cereale; d) un nou curs al mărcii. Rămîn uluit de pretențiile sale, la care se adaugă și cerința de finanțare din partea noastră a cumpărăturilor ce face Germania în țara noastră. Nu-i ascund grija mea și îi spun categoric că niciodată nu se vor putea primi astfel de pretențiuni⁴. Am credința că a rămas impresionat de felul cum am primit propunerile lor și amîndoi au plecat foarte încurcați. Oribilă metodă de tratare și primejdioasă mentalitate. Trebuie bine băgat de seamă ce urmărește Germania prin politica ei economică cu România.

⁴ În carnetele de însemnări rămase de la generalul Radu R. Rosetti (A.S.B., Fond Achiziții noi) aflăm ecouri semnificative despre tratativele pe care V. Slăvescu le purta atunci cu germanii (Magazin istoric, nr. 8/1979).

La 7, Consiliu de Miniștri la Georges Tătărescu acasă, [acesta] fiind rădit, I spun în treacăt întrevăderea avută. El însuși rămâne adinc impresionat și pronunță printre dinți o mică înjurătură românească.

Consiliul de Miniștri examinează câteva proiecte de lege ce urmează a merge în Parlament. Nici nu pot urmări bine dezbaterea, gîndul meu mergînd mereu spre cele vorbite cu cei doi delegați germani.

Miercuri, 20 martie. Între 9-10 curs și examene la Academia Comercială. Între 10-11 1/2, la primul ministru acasă, se dînd de delegație economică (Mitiță, Gafencu, Sisești, Angelescu) pentru a autoriza pe Christu¹ să semneze cu [șeful delegației italiene, Alberto] D'Agostino convenția italiană [noul acord de plăți]. Urcarea cursului liretei; leul merge de acum înainte tot mai jos. Se simte legătura între Germania și Italia...

După masă, primesc pe D'Agostino și col. [conte Guglielmo] della Porta [Rodiana Carrara, figurînd ca atașat la Legația italiană și apreciat de V. Slăvescu ca fiind mai curînd „un samsar decît un delegat al guvernului italian“], care îmi comunică încheierea acordului [în cursul convorbirilor de la București, începute la 27 februarie, au mai fost stabilite și contingentele de mărfuri], cu regretul că soldul creditor ce rezultă nu va permite să se

facă prea mari comenzi de armament în Italia. Comanda de vase militare a căzut². Lucrez cu gl. [intendant A.] Nicolaescu [inspector general al Intendenței] și col. [intendent Cristofor] Sireteanu [șeful Direcției Intendenței]. Primesc pe Neubacher care îmi prezintă pe maiorul Ratke cu care discut condițiile de livrare a materialului polonez. Ratke este omul de încredere al gl. [Georg] Thomas [șeful Secției economice și armamente a Înalțului Comandament al Wehrmacht-ului — O.K.W.]. Cîți mai trimite oare aci Germania?³

¹Italia urmărea să se folosească de presiunile germane și de dificultățile României în achiziționarea de armament, cum reiese și dintr-o însemnare datată 20 aprilie: „Primesc pe ministrul Ghigi și col. della Porta, care îmi vorbesc de greutatea de a se mai da noi comenzi militare în Italia, din lipsă de disponibilitate în clearing [sistem de decontări fără numerar]. Italia ar fi gata să ne mai vîndă materiale de război, dar cu suplimente la cote de petrol și pe preț redus [imitînd exemplul Germaniei] nemaiplătind cumpără din țară la prețurile f.o.b. [free on board] franco la bord, plătit și încărcat pe vapor] Constanta. Se vede imediat că s-au informat de germani și vor să-i imite“.

²Prezența bătaoare la ochi era un subiect curent de puternică îngrijorare (vezi însemnările generalului R.R. Rosetti, *Magazin istoric*, nr. 8/1979). Exasperarea lui V. Slăvescu („cîți mai trimite oare aci Germania?“) decurgea nu numai din ceea ce generalul R.R. Rosetti se întreba („în afara de spionaj, ce or fi făcut?“), dar și din avansarea de reprezentanți ai Reich-ului cu care se confruntau. Paralel cu discuțiile cu Clodius și Neubacher, secondat de H. Klugkist, care îndeplinea acum și funcția de adjunct la „primul birou Comertul petrolifer“ al Secției economice a Legației germane, negocierile grele aveau loc și în alte domenii vitale pentru înzestrarea armatei. Două dintre acestea prezentau un interes deosebit pentru statul român: efectuarea livrărilor de la Uzinele Skoda și Zbrojowka și a contractului pentru construirea unei fabrici de pulbere la Ucea-Făgăraș, fără de care „înzestrarea armatei este grav amenințată“ (însemnare din 2 februarie 1940). Încă la 7 decembrie 1939, lui V. Slăvescu îi era prezentat de către C. Clodius un nou interlocutor pentru rezolvarea problemelor financiare în legătură cu contractele, deja existente, de furnizare de armament (Skoda și Zbrojowka) în persoana lui B. Guido-Schmidt, care fusese secretar de stat la Ministerul de externe al Austriei (1936-1938) și o scurtă perioadă, înaintea anexării Austriei de către Germania, ministru de externe (16 februarie-11 martie 1938). Guido-Schmidt venise în calitate de reprezentant al concernului „Hermann Goering Werke“, care grupa mari uzine din industria grea, îndeosebi din

Simbătă, 4 mai. La 9 vine la mine N. Malaxa, cu care discut câteva chestiuni pendinte de armament. Rămînem [să discutăm] pentru mine în continuare.

Lucrez cu gl. Petrovan — revenit la serviciu [după o spitalizare de peste două luni].

Lungă întrevădere cu gl. [de brigadă Gheorghe] Potopescu, venit de la Paris⁴. Din partea

teritoriilor ocupate și, ulterior, și din țări satelitate. Cu acest personaj („destul de abil și de sîret“ — însemnare din 26 ianuarie 1940), V. Slăvescu a avut discuții repetate („destul de acra“, nota despre cea din 5 februarie 1940). La 9 aprilie, Guido-Schmidt a anunțat că îi va urma Albert Goering, reprezentant personal al fratelui său la „Hermann Goering Werke“. În ce privește negocierile pentru construirea unei noi fabrici de explozivi, ele se desfășurau de un an cu firma „Ferrosal“ din Essen, care, conform unei însemnări din 25 februarie 1939, oferea „onerose condiții“ prin reprezentantul ei „inginerul“ Urdreanu, frate cu Ernest (Urdreanu)⁵. La 1 februarie 1940, V. Slăvescu primea pe reprezentanții centralei firmei (Kirchfeld, Hermann) care îi aduceau „noi propuneri în legătură cu fabrica de pulbere de la Ucea. Tot ce am stabilit în august [1939] s-a schimbat: termen, preț, condițiuni de plată etc.“. A doua zi, pe cînd în paralel aveau loc convorbiri cu Neubacher și Guido-Schmidt, reprezentanții lui „Ferrosal“, aduceau noile condiții ale contractului de pulbere. Foarte grele și foarte întîrziate. La 24 februarie, în cursul unei întrevăderi cu Kirchfeld, în prezența lui Neubacher, V. Slăvescu consemna: „am admit să plătesc petrol pentru ca [fabrica de pulbere de la Ucea]“.

³Fost atașat militar în capitala Franței, între 1936 și 1938, cu grad de colonel și apreciat ca avînd acolo bune legături, primise însărcinarea să meargă la Paris, pe lîngă comandamentul superior și guvernul francez pentru a grăbi livrările de material (e vorba mai ales de tancuri și material antitanc nefurnizat în baza contractelor existente. Mistuna generalului Potopescu survenea în urma împlinirii angajamentelor românești inițiate prin generalul Delhomme. Încă la 7 decembrie 1939, V. Slăvescu îi înmînașea atașatului militar care pleca la Paris „o listă de materiale ce ne trebuie pentru a ne fi trimise de guvernul francez“. În aceeași zi, primul-ministru Gh. Tătărescu evocase lui V. Slăvescu solicitarea unui împrumut în Marea Britanie de 12 milioane lire sterline în vederea achiziționării de material pentru armată, fiind pus imediat la curent ministrul român la Londra, V.V. Tilea. La 30 decembrie, cum notează V. Slăvescu, maiorul Daru comunica următorul rezultat: „Ni se va da mitraliere Hotchkiss de 25 mm, vor să înlocuiască noile tunuri de 105 mm cu vechi tunuri, model 1913, să ne dea tunuri antitanc de 25 mm pînă ce vor livra cele de 47 mm. În șapte rezultate mediocre...“ La 7 ianuarie, maiorul Daru aduce rezultatul ultim al rezultatelor ce a obținut Delhomme la Paris.

¹Ioan Christu, născut în 1895, doctor în drept (Paris), din 1928 consilier economic în Ministerul afacerilor străine, numit în 1934 șef al Direcției afacerilor economice în același minister, cu rang de ministru plenipotențiar. La 9 februarie 1940 a intrat în guvern, ca ministru secretar de stat însărcinat cu schimbările economice cu străinătatea. La 16 februarie a devenit titularul noului Minister al comerțului exterior, creat „să îndrume și să dezvolte relațiile economice cu străinătatea“. Structura noului departament prelua direcții și servicii ale Ministerului economiei naționale. După intrarea în guvern a lui M. Cănciov (10 mai 1940), ca ministru al economiei naționale, au apărut divergențe în legătură cu problemele comerțului exterior. „Se accentuează tot mai mult animozitatea între Christu și Cănciov“ — nota V. Slăvescu (12 iunie 1940). În urma remanierii guvernului din noaptea de 27/28 iunie 1940, I. Christu a fost îndepărtat („regret sincer“ — scrie V. Slăvescu în 28 iunie); a revenit în Ministerul afacerilor străine în fruntea Direcției afacerilor economice.

telex...telex...

guvernului francez slabe făgăduieli de accelerare a livrării materialului comandat. Totuși prezența și legăturile lui la Paris cu gl. Gamelin și ceilalți (gl. Petitbon) pot să mai grăbească unele trimiteri. Cu gl. Gamelin lungă conversație. Ar dori să luăm contact cu gl. Weygand [rechemat în 1939 în cadrele active ale armatei, deținea funcția de comandant al Teatrului de operațiuni din Mediterana orientală (Levant)]; în scurt timp avea să-i succedă generalului Gamelin], pentru, orice eventualitate. Totul trebuie preparat din vreme, dacă vrem să fim ajutați¹. Evident nu ne putem angaja în această direcție fără a ieși din neutralitate. Da lădier furios pe englezi care n-au știut să organizeze campania din Norvegia. „Dacă mă lă sau să intru în Belgia, în septembrie — spune Gamelin — situația era alta”². ■

Nu prea mult, totul se amină după 1 aprilie”. V. Slăvescu trage următoarea concluzie: „Din tonul și reticiențele lui Daru am înțeles că domnul acesta nu are nici o înțelegere pentru adevăratele interese ale țării noastre, ci este un hotărât agent care ar dori să determine o intrare mai timpurie a României în război”. La 13 ianuarie, primul-ministru îl arată lui V. Slăvescu „raportul lui Tilea în chestiunea împrumutului solicitat. Promisiuni vagi. Oferta de bucanți”. „Acesta este condiția, au început convorbirile cu Neubacher & Co. De menționat, că încă în noiembrie 1938, Carol împărțise la București următoarele din discuțiile cu premierul E. Daladier, cum nota C. Argetoianu: „Vorbind de armament cu Daladier, l-a găsit foarte puțin dispus să ne aprobe comenzi noi, dar încă plin de reticiențe pentru lichidarea celor în curs. Regele l-a spus că dată fiind situația, va trebui să ne adresăm auzului. Daladier l-a ripostat: „Luați de unde vreți, dar armați-vă”. „Dar vom fi nevoiți să ne adresăm Germaniei... „De ce nu? Și în 1916 ai avut armament german, ceea ce nu v-a împiedicat să vă bateți alături de noi...”. (Apud, Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, București, 1970, p. 210.)

¹ Generalul M. Weygand era adept al descherii unui front în Balcani.

² Se referă la așa-numita „Ipoteză Canal Albert”. Conform istoricului Henri Michel, soluția lui Gamelin consta în „a aduce armatele franceze cât mai adine posibil în Belgia, până la frontiera cu Germania, pe linia Canalului Albert, unde belgienii construiseră solide fortificații” (*La seconde guerre mondiale*, tome I, Paris, 1968, p. 23). Dar, la 3 septembrie 1939, regele Leopold III (1934-1951) proclamase neutralitatea Belgiei, ceea ce făcuse cu neputință discutarea planului, chiar în secret.

● Locuințe neolitice supraetajate, identificate la Parța, jud. Timiș ● Documente recent reanalizate de Virgil Ciociltan — o scrisoare a papei Grigore IX, din 1234, și un pasaj din cronica lui Rașid od-Din, terminată pe la 1310-1311, dar care se referă la marea invazie tătară din 1241 — atestă organizarea statal-politică a românilor pe versantul estic al Carpaților și lupta lor de apărare ● În vara acestui an, la inițiativa autorităților egiptene, va avea loc un festival internațional al orașelor care poartă numele lui Alexandru Macedon. Până în prezent, și-au anunțat participarea (reuniunea este găzduită de Alexandria egipteană) 40 Alexandrii ● Acte din Arhiva Universității „Karl Marx” din Leipzig (R.D.G.), ale căror fotocopii au parvenit recent în țară, precizează condițiile în care Lucrețiu D. Pătrășcanu a obținut titlul de doctor în filosofie ● Timp de cinci ani, specialiști ai firmei vest-germane „Krupp” au lucrat pentru a obține un oțel de calitate celui din care erau confecționate celebrele săbii de Damasc. Dar în timp ce cu o sabie veritabilă de Damasc s-a reușit să se străpungă o cască de oțel, cu aceea a firmei „Krupp” nu i-a fost produsă obiectului respectiv decît o urmă ceva mai adîncă ● Într-o suburbie a orașului Xi'an (R.P. Chineză) a fost descoperit mormintul împăratului Xuan (73-48 î.e.n.) din dinastia Han; descoperirea îmbogățește informația despre arhitectura mormintelor imperiale și desfășurarea ceremoniilor funerare antice ● Lucrările consacrate Bicențenarului Revoluției franceze li s-a adăugat volumul intitulat *Costul Revoluției franceze*, semnat de René Sedillot — autor cunoscut cititorilor revistei *Magazin istoric* ● La Hayward Gallery din Londra

a fost prezentată o expoziție avînd ca temă geniul creator al lui Leonardo da Vinci. Punctul de atracție: modelul aparatului său de zbor — o pasăre uriașă — reconstituit la scara de 1/1 ● Ilias, fiul cel mare al lui Petru Rareș, a murit în 1562 (cum știm din diferite izvoare), de cîmă și la Brusa, cum precizează inscripția de pe mormîntul său, recent identificată de prof. Mihail Guboglu, pîrnind de la datele cuprinse într-un articol publicat în 1932 ● „Dacă săpăm la Herculeaneum, s-ar putea să descoperim lucruri mult mai importante pentru știință decît revelațiile de la Pompei”, a declarat prof. Pietro Conticello, șeful echipei de arheologi care lucrează pe șantierul deschis la Herculeaneum, orașul acoperit, și el, de lava Vezuviului acum 1910 ani ● „Triada de aur a bizantinisticii românești Iorga-Bănescu-Brătianu continuă să strălucească... Important este ca această tradiție să fie continuată. Alexandru Elian este, desigur, marelui nume de referință și alături de el se află o echipă de bizantinști ale căror contribuții valoroase au îmbogățit substanțial nu numai studiul izvoarelor și arheologia, ci și istoria politică, economică, culturală și eclesiastică a Bizanțului” (din volumul apărut anul trecut la Paris sub semnătura lui Alain Ducellier, cu titlul *Les Byzantins. Histoire et culture* — Bizantinii, Istorie și cultură) ● Un ceas neobișnuit realizat de celebrul ceasornicar francez Louis Breguet (1804-1883) se păstrează într-un muzeu parizian; are forma unui degetar și în loc de sonerie un ac, care îl înțeapă pe purtător la ora stabilită ● Muzeu al coroanelor regale la Wuppertal (R.F.G.): sînt expuse 116 copii ale celor mai cunoscute coroane (de la Cleopatra și Ramses II pînă la regii englezi), realizate de un giuvaergiu local.

PATRIA ROMÂNĂ CĂREIA I-AU JERTFIT

TOATE OSTENELILE

PAUL SCHUSTER-STEIN

La 1 iulie 1817, pravilistul Christian Flechtenmacher înmîna volevodului Scarlat Callimachi Condica țivilă sau politicească a principatului Moldovei, cunoscută de atunci îndebște sub numele Codul Callimachi. Legiuirea intra în vigoare la 1 octombrie 1817 și avea să fie aplicată — dovadă a calităților ei — pînă la 1 decembrie 1865.

Recunoscînd meritele principalului ei autor, pravilistul mai sus-amintit, domnitorul îl numea pe Flechtenmacher, doi ani mai tîrziu, în funcția de juriscult al statului, pe care a păstrat-o pînă la sfîrșitul vieții. În certificatul acordat de domnitor cu acest prilej se arată că legistul său, Chr. Flechtenmacher, a lucrat „cu o adîncă știință, cu o stăruință neobosită și cu o judecată sănătoasă în diferite afaceri juridice“, recomandînd viitorilor domnitori să nu-l lipsească „de bunele lor grații și de înalta lor protecție“, fiind „așa de priceput în afacerile dreptului“.

Cine era, de fapt, cel care se bucura de asemenea aprecieri din partea domnitorului țării?

Christian Flechtenmacher s-a născut la 25 septembrie 1785, într-o familie de sași din Bartolomeu-Brașov, unde tatăl său era maistru zidar. A urmat liceul în orașul natal și după

terminarea studiilor liceale a lucrat un timp ca învățător particular; în 1806 a fost numit secretar judecătoresc la primăria Brașovului și, ulterior, funcționar la arhivele orașului. În 1811 a plecat la Viena, pentru a se specializa în drept și filosofie, doi ani mai tîrziu luîndu-și doctoratul. În capitala Imperiului austriac l-a avut profesor pe renumitul jurist Franz von Zeiller, redactor principal al Codului civil austriac, din 1811, și autor al unor importante lucrări de drept natural, disciplină în care l-a inițiat și pe tînărul student de pe meleagurile transilvane. Bun cunosător al mai multor limbi — română, germană, greacă, latină, franceză și ungară — Flechtenmacher a putut să-și formeze o vastă cultură juridică și filosofică, să cunoască temeinic prevederile juridice din dreptul roman, bizantin, german, austriac și francez. Cunoștințele sale juridice, precum și faptul că vorbea românește, l-au determinat pe Scarlat Callimachi să-l cheme, în anul 1813, în Moldova, și să-l încredințeze funcția de pravilist sau nomofilax, cum se spunea cu un cuvînt grecesc alcătuitorilor de pravile. Patru ani mai tîrziu, Flechtenmacher înmîna domnitorului importanta culegere de legi menționată la începutul acestui articol.

Libertatea și egalitatea

— drepturi naturale esențiale

În calitate de pravilist oficial și juriscult al statului, Flechtenmacher exercita și controlul asupra legalității hotărîrilor judecătorești date de instanțele superioare, aviza anaforalele (proclamațiile) Divanului, care trebuiau, ulterior, validate de domn, prin cuvenitul hrisov (document solemn).

În egală măsură, Flechtenmacher s-a ocupat și de orga-

nizarea și dezvoltarea învățămîntului juridic în limba română. În ianuarie 1830, el a luat inițiativa deschiderii unui institut particular „pentru paradosirea [învățarea] privatului drept al românilor“, în cadrul căruia, pe lîngă dreptul roman urma să se învețe și dreptul românesc străvechi și modern. A renunțat la intenția sa, deoarece, în același an, din dorința de a da noi impulsuri învățămîntului românesc, căimăcămia națională, din care făcea parte și boierul cu vederi culturale progresiste Costachi Conachi (căimăcămie ce conducea țara după Pacea de la Adrianopol, din 1829), a hotărît deschide-

rea unui curs de învățarea legilor, numindu-l pe Flechtenmacher „profesor extraordinar al Gimnaziei Vasiliene“. Lecția inaugurală — cea dintîi lecție de drept din țara noastră — purta titlul *Istoria dreptului românesc sau a pravilelor românești* și făcea o interesantă incursiune în tradițiile legislației din țara noastră.

La 16 iunie 1835, odată cu înființarea, la Iași, a Academiei Mihăilene, Flechtenmacher a devenit profesor al acesteia, inaugurîndu-și cursul cu o lecție intitulată *Cuvînt către cinstiții ascultători de legi*, pătrunsă, ca, de altfel, întreaga operă a lui Flechtenmacher de spiritul dreptului

Codul de legi al Moldovei și principalul lui autor, juristul Christian Flechtenmacher

natural. Autorul vedea izvorul dreptului în însăși natura ființei umane, rațiunea omenescă constituind, în virtutea acestui principiu, fundamentul tuturor legilor. Era o concepție progresistă opusă preceptelor feudale, care considerau normele de drept ca fiind de esență divină. În lumina principiilor dreptului natural, Christian Flechtenmacher considera, de exemplu, libertatea și egalitatea ca drepturi naturale esențiale, ele fiind izvorul și, totodată, țelul tuturor drepturilor.

Renumitul profesor de drept a vădit încă din tinerețe preocupări și pentru arta dramatică, ceea ce l-a apropiat de Costache Negruzzi, de Gheorghe Asachi și de soția acestuia, Elena Asachi, născută Tăuber, pianistă și cântăreață de talent.

Sosirea lui Flechtenmacher la Iași, în 1813, a coincis cu perioada în care Gh. Asachi inaugura primele cursuri superioare în limba română; adept consecvent al predării învățămîntului în limba națională, Flechtenmacher i-a acordat întreg sprijinul, el fiind, cum am văzut, autor al primelor lecții de drept în limba română.

În 1836, cînd domnitorul Mihai Sturdza a intenționat să înlăture limba română din învățămîntul superior și s-o înlocuiască cu limba franceză,

Flechtenmacher s-a alăturat lui Gh. Asachi și altor cărturari în protestul pe care, la 26 iunie, l-au înaintat domniei. Ca urmare, începînd din 1837 Flechtenmacher nu a mai a-

vut voie să predea cursuri de drept, iar de la 1 ianuarie 1838 a fost definitiv îndepărtat din învățămîntul superior.

Cinci ani mai tîrziu, în 1843, a încetat din viață, lăsînd în urmă amintirea unui cărturar devotat culturii române. „Venit din frumoasa țară a Birsei — preciza acad. Andrei Rădulescu, în studiul introductiv ce precede *Codul Callimachi*, reeditat în 1958 —, alipit cu totul de sufletul Moldovei, Christian Flechtenmacher a muncit un sfert de veac pentru dreptul nostru, pentru cultura românească... Pentru Flechtenmacher, Moldova nu ra o țară străină, ci țara lui, ația căreia i se alipise cu oată inima și căreia îi jertse toate ostenele. Și — um am văzut — iubirea i se revărsa asupra tuturor românilor.”

Hora Unirii

Un alt reprezentant al familiei Flechtenmacher, Alexandru (1823-1898), fiul lui

(Continuare în p. 55)

Marșul Unirii, una dintre compozițiile dedicate înfipturii Unirii de la 1859 și autorul lui, Alexandru Flechtenmacher

ÎN OCTOMBRIE 1941, LA MOSCOVA

A. I. MIKOIAN

Atît ca membru al Comitetului de Stat al Apărării, care a concentrat în perioada celui de-al doilea război mondial întreaga putere de stat în U.R.S.S., cit și prin răspunderile deținute în conducerea de partid și de stat sovietică, Anastas Ivanovici Mikoian

În imagini (de sus în jos): 1941 — populația Moscovei construiește linii de apărare pe căile de acces spre Capitală; stația de metro „Plata Maiakovski”, în timpul unei alarme aeriene; sfîndul frontul care se apropie, la 7 noiembrie 1941 în Piața Roșie are loc tradiționala paradă militară („paradă care a uimit lumea”, cum scrie Voenno-istoriceski jurnal, nr. 1/1989).

(1895-1978) a cunoscut efortul de război al patriei sale în acele zile deosebit de grele, în toată complexitatea lui.

În nr. 5 și 6/1986 ale revistei noastre, am prezentat cititorilor însemnările memorialistice ale omului politic și de stat sovietic, preluate din revista sovietică *Novaia i noveiașia istoriia*, nr. 6/1985, despre primele luni ale Marelui război pentru apărarea patriei, declanșat la 22 iunie 1941. În aceeași publicație (nr. 3/1988), continuă amintirile lui A.I. Mikoian despre aceeași perioadă, amintiri pregătite pentru tipar de doctorii în

științe istorice S.A. Mikoian și G.A. Kumanov și pe care le preluăm în paginile ce urmează, cu subtilurile redacției noastre. De data aceasta, omul politic sovietic se oprește numai asupra câtorva zile dramatice din toamna anului 1941, când trupele germano-fasciste amenințau Moscova (Magazin istoric, nr. 1/1987).

După cum se știe, ofensiva hitleristă din octombrie 1941 asupra capitalei sovietice, denumită codificat operația „Taifun”, a eșuat. Hitleriștii au înregistrat pierderi mari: numai între 12 și 30 octombrie, 20 000 morți, 50 000 răniți, 289 tancuri, 198 avioane, 142 tunuri distruse (extras din Ordinul nr. 051 către trupele Frontului de apus, din 1 noiembrie 1941, semnat de G.K. Jukov și N.A. Bulgănin, document din arhiva Ministerului Apărării al U.R.S.S., publicat pentru prima oară de revista Voenno-istoriceski jurnal, nr. 1/1989).

Forțele Wehrmachtului erau însă puternice. De aceea, Frontul de apus (al generalului G.K. Jukov), în cooperare cu Frontul Kallinin și cu aripa dreaptă a Frontului de sud-vest, care aveau misiunea să nimicească forțele germano-fasciste de lângă Moscova, au luat măsuri urgente pentru a ține piept unei noi ofensive hitleriste asupra capitalei sovietice. Într-adevăr, ea a început la 16 noiembrie, a fost executată de grupul de armate „Centru” și, în ciuda unor succese trecătoare, s-a încheiat tot printr-un flasc. S-au creat astfel condiții prielnice pentru contraofensiva trupelor sovietice, declanșată cu succes, la 5 decembrie același an.

O săptămână mai târziu, conducerii militare superioare a Wehrmachtului i-a devenit clară

catastrofa în care se autolansase. Nu întimplător propaganda nazistă a început să „țină sub cheie” situația reală a trupelor de la porțile Moscovei, tergiversind — atîta timp cît s-a putut — să ofere informații de pe direcția principală a operațiilor. Înaintea datei de 5 decembrie 1941, presa centrală trimblăsese despre ofensiva victorioasă de la Moscova, despre faptul că „unitățile biruitoare ale Wehrmachtului” vor năvăli din clipă în clipă în Piața Roșie. Ziarele naziste erau pline de asigurări date de Führer și de generali săi privind finalizarea iminentă a încă unei „strălucite” campanii.

Pe neașteptate însă, după 5 decembrie, scurte știri sumbre, anunțînd „vremea neprielnică”... „starea proastă a drumurilor în sectorul central al Frontului de răsărit”, au luat locul reportajelor triumfale. În acele zile, în paginile cotidianului nazist Völkischer Beobachter cuvîntul Moscova, atît de așteptat, aproape că dispăruse. Führerul mărturisea unor apropiați că „la 22 iunie am deschis larg o ușă, fără să știm ce se află în spatele ei”.

Pentru istoriografia militară sovietică actuală — care consacră numeroase articole-dezbateri acestor evenimente — bătălia Moscovei reprezintă „începutul cotiturii” în cursul războiului și, totodată, „prima catastrofă” trăită de Hitler. Armata sovietică a pus astfel capăt mitului Blitzkriegului hitlerist, provocînd Wehrmachtului prima sa mare înfrîngere. Era abia începutul drumului spre istorica victorie. Au urmat încă ani de grele bătălii, pînă la înfrîngerea totală a Germaniei hitleriste, de la care se împlinesc, la 9 mai, 44 ani.

Situația pe front era grea în toamna anului 1941¹. Retrăgîndu-se, trupele noastre, istovite în lupte, opriseră inamicul pe căile de acces îndepărtate ale Moscovei. În acest timp, din Ural și din Siberia se îndreptau spre Frontul de Apus divizii bine înzestrate, instruite și completate. Conform graficului lor de deplasare, primele eșaloane ale acestor trupe pufeaua sosi înăsa numai peste cîteva zile, iar gruparea principală — peste o lună. Comandamentul frontului de la Moscova nu dispunea de alte rezerve importante. Nu știam nici dacă fasciștii aveau suficiente rezerve și cît de aproape se aflau ele, pentru a fi in-

dreptate spre front și, poate, pentru a cucerii Moscova. Învîgătorul era cel care reușea să-și aducă mai repede rezervele. Astfel se hotăra soarta Moscovei.

Să plecăm azi sau miine?

Această problemă a constituit subiectul unei dezbateri amănunțite, în dimineața de 15 octombrie. De obicei, noi lucram pînă la 5-6 dimineața. În vreme de război era bine, pentru că toate știrile de la comandantii fronturilor și de la Marele stat major se strîngeau spre seară. La birou veneam la ora 10 dimineața. I.V. Stalin apărea puțin mai târziu, pe la 12.

Pe 15 octombrie, la ora 8 dimineața, m-a trezit din somn un militar din gardă (familia mea se afla la vilă) și mi-a comunicat că Stalin mă roagă să fiu la el la ora 9. Ne-am strîns atunci în cabinetul său membrii Comitetului de stat al apărării și a Biroului politic. Din cîte îmi amintesc, în afară de mine au mai venit V.M. Molotov, G. M. Malenkov, L.P. Beria, N.A. Voznesenski, A.S. Șcerbakov, L.M. Kaganovici. Stalin afișa calmul. Ne-a expus pe scurt situația, precizînd că, pînă la apropierea trupelor noastre, nemții vor încerca să-și arunce în luptă rezervele și că frontul Moscovei va fi rupt. El a propus ca, de urgență, chiar în aceeași zi, să fie evacuați guver-

¹ Cea mai mare parte a acestui articol a fost reprodusă și în nr. 3/1989 al revistei Voenno-istoriceski jurnal.

nul, instituțiile cele mai importante și oamenii politici și de stat de frunte; orașul să fie pregătit pentru eventualitatea ruperii frontului de către dușman și a ocupării Moscovei. Stalin a ordonat să fie minate cele mai importante uzine de construcții de mașini și alte întreprinderi, care, în cazul ocupării Capitalei, ar fi putut fi folosite de inamic pentru necesitățile războiului și producția de muniții. În operația de minare a orașului erau necesari oameni de nădejde, pentru ca, în caz de nevoie, să poată arunca în aer principalele obiective militare. În plus, a ordonat generalului P.A. Artemiev, comandantul trupelor regiunii militare Moscova, un om serios, de încredere, să pregătească un plan de apărare a Capitalei, pornind de la faptul că trebuie menținut dacă nu tot orașul, măcar o mare parte a lui, până la apropierea principalelor rezerve din Siberia și din Orientul Îndepărtat. Ceea ce ar fi permis organizarea contraofensivei și alungarea nemților de lângă Moscova.

Stalin a adăugat că guvernul trebuie evacuat la Kuibîșev; tot acolo trebuie mutate ambasadele străine, iar comisariatele poporului în alte orașe. Lui Molotov și mie ni s-a făcut propunerea să-i convocăm de urgență pe toți comisarii poporului și să le explicăm că este urgent nevoie, în curs de 24 ore, să organizeze evacuarea tuturor comisariatelor poporului.

Am fost de acord cu propunerile lui Stalin. Situația impunea să luăm măsuri care nu sufereau amânare. Desigur, ar fi trebuit să acționăm și mai înainte, în împrejurări mai liniștite, dar nu putusem prevedea totul. M-am dus imediat în biroul lui A.N. Poskrebișev [secretarul lui Stalin] și l-am sunat la telefon pe I.E. Ceadaev, imputernicitul cu problemele Consiliului comisarilor poporului. El trebuia să-i convoace în mare grabă pe comisarii poporului, într-o problemă extrem de urgentă.

Unități de infanterie ale Wehrmachtului căută să impresoare capitala sovietică

Stalin a propus ca toți membrii Biroului politic și ai Comitetului de stat al apărării să plece chiar în aceeași zi, „iar eu o să plec mâine dimineață”, a spus el. Atunci l-am întrebat pe un ton iritat: „Tu de ce poți să pleci mâine, iar noi trebuie să plecăm astăzi? Și noi putem să plecăm mâine. Uite, de pildă, Șcerbakov¹ și Beria trebuie să părăsească ultimii orașul”. Apoi am continuat:

¹ Aleksandr Sergheevici Șcerbakov (1901-1945), general-locotenent din 1943, a fost în perioada 1938-1945 prim-secretar al Comitetului de partid Moscova.

„Nici eu nu vreau să plec azi, merg cu tine mâine”. Ceilalți tăceau. Pusesem o problemă care îi luase pe toți prin surprindere, așa că nu a dat naștere la nici un comentariu. Cum Stalin nu părea să aibă obiecții la schimbarea de plan, nu am mai insistat. El a spus numai: „Trebuie numai să ne gândim cum vor acționa Șcerbakov și Beria. Trebuie să stabilim acum ce au de făcut, ce uzine vor fi minate”. A ordonat apoi să fie convocat Artemiev, pentru a i se da sarcini concrete.

Discuție în lift

Eu și cu Molotov ne-am întâlnit cu comisarii poporului. Molotov le-a explicat situația. Au rămas uluiți de ideea evacuării, mai ales că ea trebuia să fie dusă la îndeplinire într-o singură zi. I.F. Tevosian, caucazian, temperament fierbinte, s-a ridicat și a declarat că el nu se va evacua². Nu vroia să accepte gândul că putem pierde Moscova și era convins că nu aveam nevoie de nici o evacuare. De aceea, socotea el, toți trebuia să rămânem pe locuri, pentru că nemții nu vor putea lua Capitala.

Cu el eram prieten mai bun decât cu ceilalți. În tinerețe, fusese secretar al comitetului de partid al orașului Baku, în timpul ocupației engleze [noiembrie 1918-august 1919]. I se părea un lucru incorect ca tot guvernul să plece și considera că așa ceva nu se face. L-am oprit și i-am spus că de la locul lui nu se vede întreaga situație și că nu el este cel chemat să rezolve această problemă. Mai bine s-ar gândi cum să organizeze evacuarea comisariatului său.

² Ivan Feodorovici Tevosian (1902-1958) a fost prim-locitor al comisariatului poporului pentru industria de apărare a U.R.S.S. (1936-1939), comisar al poporului pentru industria constructoare de nave (1939-1940), comisar al poporului, apoi ministru al siderurgiei U.R.S.S. (1940-1948), ministru al industriei metalurgice (1948-1949), locitor al prezidiului Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. (1949-1956) și, simultan (1950-1953), ministru al siderurgiei. În 1956 a fost ambasador al U.R.S.S. în Japonia.

Apoi am stabilit care încotru trebuie să plece. Stalin a propus Marelui stat major și Comisariatului poporului pentru apărare să meargă la Arzamas [oraș în sudul regiunii Gorki din R.S.F.S.R.]. Ne-am gândit cum să-i re-partizăm pe fiecare la locuri și apoi cum să înceapă munca. În afară de asta, s-a hotărât că, pentru a liniști clasa muncitoare a Capitalei, în uzine să fie distribuit anticipat salariul pe două săptămîni.

Îmi aduc aminte de o discuție cu Kaganovici. În lift, cînd am coborît împreună, a spus o frază care m-a uluit: „Ia ascultă, spuneți-mi și mie, cînd o să plecați la noapte, ca să nu mucesc aici”. I-am răspuns: „Ce tot îndrugi, despre ce vorbești? Doar am spus că nu plec la noapte, că plec cu Stalin mine și că tu pleci cu comisariatul tău”.

Beria și Șcerbakov au plecat să rezolve sarcinile ce le reveneau lor. Peste cîteva ore, m-am dus în cabinetul lui Stalin. Molotov era și el acolo. Pe masă se afla o hartă în relief a zonei de apus a Moscovei — inclusiv podul Borodinski de peste riul Moscova —, cu marcajul limitelor de apărare. Cu un indicator, Molotov îi arăta lui Stalin cum se vor deplasa trupele și îi raporta despre organizarea apărării circulare a Moscovei, precizînd cît timp trebuia să reziste.

Tot timpul verificam cum decurgea îndeplinirea sarcinii privind evacuarea. Kaganovici întocmise un plan de plecare a comisariatelor poporului. Raporta din oră în oră cum decurgea evacuarea.

S-a mai hotărît ca, în dimineața următoare, tinerele muncitor din fabrici și din școlile tehnice să fie evacuate din Moscova pe jos. S-a întocmit și pentru asta un plan. A. Șcerbakov a fost însărcinat să numească, în fiecare raion al Moscovei, pe cei care, în cazul cuceririi Capitalei de către nemți, vor conduce lupta împotriva ocupanților.

Am dormit cîteva ore. A doua zi, în jurul orei 10, am hotărît să străbat Moscova

cu mașina și să inspectez uzina de autocamioane care trebuia minată. Directorul ei, I.A. Lihaciiov, și președintele comitetului de uzină, Krestianinov, mă sunaseră de cu seară și îmi comunicaseră că Banca de Stat refuză să scoată banii pentru plata muncitorilor și mă rugaseră să intervin în această chestiune. Luasem imediat legătura telefonică cu Banca și dădusem dispoziție să fie eliberați banii necesari. Îmi răspunseseră că erau tot mai puține bilete de bancă dar, bineînțeles, pînă la urmă, duseseră la îndeplinire hotărîrea.

Fiecare minut

contează

Apropiindu-mă de uzină, am văzut că la porțile ei se strînseseră circa 5 000-6 000 oameni. Parcă erau la un miting neorganizat. Chiar la intrare stătea Lihaciiov, lîngă el Krestianinov și amîndoi strigau cît îi ținea gura. Auzeam pentru prima oară cum vorbea Lihaciiov cu muncitorii. Cînd am început să-i fac reproșuri, mi-a răspuns că nu mai pe limba asta îl înțeleg ei.

L-am întrebat ce se întîmplă, de ce s-au adunat atît de mulți oameni. Lihaciiov mi-a răspuns că vor să intre în secții și că nu-i poate lăsa, pentru că uzina va fi minată. Muncitorii m-au recunoscut, unul dintre ei a făcut un pas înainte și m-a întrebat de ce nu li se dă voie să intre în uzină. Cîneva din mulțime a strigat: ce se petrece la Moscova, de ce a fugit guvernul? Secretarul comitetului de partid a șters-o și secretarul comitetului de comsomol la fel. De ce nu ne explică nimeni nimic, de ce nu ni se dă voie în uzină?

Am ascultat cu calm, apoi am răspuns: „Tovarăși, de ce obiectați? E război! Se poate întîmpla orice. Cine v-a spus că guvernul a fugit din Moscova? Sint numai zvo-

nuri provocatoare, guvernul nu a fugit. Cine trebuie să fie la Moscova este la Moscova. Stalin e la Moscova, Molotov e la Moscova și toți cei care trebuie să fie aici. Au plecat comisariatele poporului, pentru că ele n-au ce face la Moscova, cînd frontul se apropie de zidurile orașului. Ele trebuie să conducă industria, economia țării, ceea ce se face mai bine în afara unui oraș de front. Adevărat că ni se poate reproșa de ce n-am făcut asta pînă acum. Dar acum totul se execută bine gîndit, conform indicațiilor Comitetului de stat al apărării, ale C.C. al partidului și ale Consiliului comisariilor poporului. De ce faceți gălăgie? — i-am întrebat. Vi s-a dat salariul anticipat pe două săptămîni. Pentru astăzi, deși nu lucrați, salariul l-ați primit. Vi se cer liniște, supunere față de dispozițiile autorităților, impuse de situația militară. Calmul și spiritul de organizare sint necesare pentru rezistența în fața dușmanului și pentru apărarea patriei. Vă rog să vă împrăștiati pe la casele voastre și să nu mai săriți la director, de care oricum nu depinde nimic, pentru că nu el hotărăște aceste probleme”.

Încet-încet, muncitorii s-au liniștit și au început să se împrăstie. Apoi am intrat în secție și l-am întrebat pe Lihaciiov cum merg treburile în uzină. Mi-a răspuns că la strunguri au fost opriți tovarăși comuniști de nădejde. Sint bine instruiți și, dacă primesc ordin, strungurile vor fi aruncate în aer. M-am uitat la acești oameni; fermi, organizați, fără nici un pic de panică pe figură, deși împrejurările erau grele.

Doi dintre băieții mei se aflau în armată. Cel mare intrase înainte de război la școala militară de aviație, dar nu o terminase și plecase pe front; celălalt abandonase clasa a X-a și se dusesese și el la începutul războiului, cu acordul meu, pe front. Cu mine rămăseseră trei copii de vîrstă școlară și soția.

Conducerea găzii mi-a transmis că familia mea se va evacua cu trenul în care călătoreau M.I. Kalinin [președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.], G. Dimitrov (secretarul general al Cominternului) și cîțiva tovarăși din C.C. Fuseseră reținute locuri pentru toți ai mei. Trenul pleca la ora 7. Pe la ora 5 mi-am sunat soția și am prevenit-o să strîngă lucrurile băieților, pentru că peste o oră va veni o mașină să-i ducă la un tren cu direcția Kuibîșev. A fost foarte necăjită: Cum? Încotro? De ce? I-am răspuns că n-avem timp de discuții; trebuia să împacheteze urgent. M-a întrebat ce lucruri să ia. Haine de purtare pentru copii și pentru ea, dar puține, i-am răspuns. Așa a și făcut. Nici prin cap nu mi-a trecut să-i conduc. Fiecare minut era prețios pentru muncă. Apoi soția mi-a povestit cum au călătorit în tren, că i-au văzut pe Kalinin, pe Dimitrov și pe ceilalți.

A.V. Hrulev¹, care mă suna deseori la telefon, de data asta a trecut pe la mine; aflase că voi pleca. L-am liniștit, spunîndu-i că atîta timp cît Stalin este aici, nu plec nicăieri. A cerut permisiunea să rămî-nă și el cu mine. M-am gîndit că are dreptate. În cazul unor complicații extreme pe front, ne-ar fi fost de folos. I-am spus: „Rămîi, o să-i spun eu lui Stalin, poți să nu te mai duci tu la el cu această problemă”.

Apoi noi, membrii Biroului politic, ne-am întîlnit din nou, ca să vedem cum decurge evacuarea. Totul se îndeplinea așa cum se hotărîse și — ceea ce era foarte important — de pe front nu soseau rapoarte noi, deosebit de alarmante. Cercetarea nu informase despre nici o mișcare a trupelor germane lin-

gă Moscova. Bineînțeles, în ziua aceea nu am mai plecat. S-a renunțat la ideea de evacuare pentru un grup restrîns de conducători. Toți ceilalți: Andreev, Kaganovici, Kalinin, Voznesenski se aflau deja la Kuibîșev.

Pericolul descrește

Situația pe front, îndeosebi lîngă Moscova, a început să se stabilizeze. Noile noastre mari unități din Siberia și Orientul Îndepărtat se apropiau de Moscova, ceea ce diminuă pericolul unei posibile pătrunderi a nemților. Stalin a propus lui Molotov să plece la Kuibîșev, să stea acolo o vreme, să vadă cum ține în friu Voznesenski conducerea treburilor, cum s-a aranjat și cum lucrează Consiliul comisarilor poporului.

Molotov a fost de acord, dar a adăugat: „Să meargă și Mikoian cu mine”. Pe moment, am sărit în sus: „Ce sint eu, coada ta? Țin legătură telefonică cu toate regiunile, depun un volum mare de muncă, primesc informațiile, rezolv tot ce trebuie”. Îl ajutam pe Stalin, transmiteam indicațiile lui la destinație. Aveam legătură și cu Kuibîșevul, și cu alte orașe unde se aflau comisaratele poporului. Comisarii poporului veniseră cu avionul la Moscova, mă întîlnisem cu ei. Comisariatul meu [al comerțului exterior] fusese evacuat la Ulianovsk. Peste jumătate dintre lucrătorii comisariatului fuseseră eliberați din muncă, cei apți pentru serviciul militar plecaseră în armată. În perioada inițială a războiului se putea oare pune problema extinderii comerțului exterior? Pe primul meu locțiitor, Krutikov, îl pusese în fruntea comisariatului, investindu-l cu drepturi depline. După cîteva zile, s-a pus problema întoarcerii la Moscova a unui mic grup dintre lucrătorii comisariatului; cu ajutorul lor urma să țin

legătura cu Ulianovskul și să conduc comerțul exterior.

Totuși Stalin l-a susținut pe Molotov: a zis să plec cu el. „De ce mă rog n-ai pleca?” — a spus el. M-am infuriat din nou, dar nu mai puteam insista. Am fost de acord și am plecat. La Kuibîșev se întîrniseră Consiliul comisarilor poporului. Am luat cunoștință de munca comisaritelor poporului care erau acolo și se aflau sub controlul meu, am vorbit la telefon cu comisarii poporului, care se stabiliseră în alte orașe.

Familia mea se aranjase într-una dintre căsuțele cu un etaj din Kuibîșev, într-o cameră de la etajul întîii; la parter locuia Mihail Ivanovici Kalinin. Am intrat la el și am stat mult de vorbă. I-am povestit despre situația de pe fronturi, care rămînea încă foarte grea. În timpul acestei întîlniri, m-a uimit calmul lui fantastic și profunzimea gîndirii în aprecierea evenimentelor.

Nu a început discuția cu problemele cu care m-aș fi așteptat să începă („De ce ne-am retras atît de departe?” sau „De ce nu sint luate toate măsurile pentru oprirea ofensiviei germano-fasciste?”), ci, foarte calm, a început să-mi spună că nu trebuie să ne neliniștească situația militară. „Trebuie să cunoști bine natura rusului — mi-a spus el. Toate aceste înfrîngerii vremelnice nu pot și nu vor zdruncina moralul poporului! Acum, după ce a simțit primejdia de moarte, poporul s-a îndrîjit și în mod sigur îi va zdrobi pe toți cei care au atentat la libertatea și independența lui. Nu mai poate fi oprit!... Alături de poporul rus se află toate popoarele țării sovietice!”

Peste cinci zile, Stalin ne-a chemat pe mine și pe Molotov înapoi la Moscova, iar Voznesenski a rămas la Kuibîșev. Ne convinsesem că N.A. Voznesenski făcea tot ce era necesar în acele condiții și plecarea noastră nu afecta în nici un fel munca lui. ■

Introducere și traducere de
Florentina DOLGHIN

¹ Andrei Vasilievici Hrulev (1892-1962), șeful Direcției Inzestrare a armatei sovietice (din octombrie 1939), întendent principal al armatei roșii (din august 1940), locțiitor al comisariatului poporului pentru apărare al U.R.S.S. (din august 1941), șeful Direcției principale a serviciilor armatei sovietice și simultan (din martie 1942) comisar al poporului pentru căile de comunicație ale U.R.S.S. Din martie 1946, șeful serviciilor forțelor armate ale U.R.S.S., apoi locțiitor pentru servicii al ministrului forțelor armate.

LA PARIS, ÎN AJUNUL REVOLUȚIEI DIN 1789

DANIEL ROCHE

Cum trăiesc parizienii înaintea Revoluției burgheze din 1789-1794¹? În oraș există o extraordinară acumulare de inteligență și de bunuri. Am putea trage de aici concluzia că Revoluția franceză nu este fiica sărăciei, așa cum afirmă Michelet, ci, cum scrie Jaurès, a prosperității?

Mai întâi de toate, ea este fiica maselor populare din Paris. Trebuie, așadar, să pornim de la dificultățile economice imediate care creează climatul revoluționar în 1788-1789 și, privind mai departe, în trecut, să cercetăm condițiile care au pregătit această explozie și mobilizarea politică a claselor populare.

Între 1700 și 1780, păturile de jos ale populației Capitalei suferă o prefacere atât materială cât și intelectuală, ceea ce explică faptul că mișcarea revoluționară, ai cărei exponenți principali se ridică din rindurile meșteșugarilor, atinge tocmai la Paris amploarea unui eveniment istoric.

Dacă ar fi să definim populația pariziană din ajunul Revoluției, ar trebui să precizăm, că, în 1789, Capitala are aproximativ 700 000-800 000 locuitori, dintre care ceea ce numim „clasele populare” reprezintă probabil cam 400 000-500 000.

¹ Autorul acestui articol — reprodus într-o formă adaptată cu titlul și subtitlurile redacției noastre din revista *L'histoire*, nr. 56 — este profesor la Universitatea Paris I și reputat specialist în perioada premergătoare Revoluției franceze.

² În imagine: în noaptea de 12 spre 13 iulie 1789, populația Parisului se înarmează, capturând puști din prăvăliile armurierilor.

Escale cu urmări

Creșterea numerică nu se explică numai prin fenomene naturale (mortalitatea este foarte mare, mai ales mortalitatea infantilă, 50 la sută dintre copii murind de la vîrsta de sugari), ci și prin migrația populației. La Paris, acest ultim fenomen are un aspect foarte original: spre deosebire de orașele reședință ale provinciilor, Capitala primește noi locuitori de peste tot. Istoricii au putut totuși determina o arie principală de proveniență a acestora, de aproximativ 300 km. La Paris sosesc și mulți indivizi care înainte mai făcuseră escală și într-un oraș de provincie. Noi veniți aparțin unor medii diferite, care se vădesc în viața lor de zi cu zi, în felul lor de a se îmbrăca, de a mânca și mai ales de a vorbi. Toți observatorii remarcă multitudinea de dialecte provinciale întrebuițate la Paris.

Istoricii au încercat să se lămurească dacă noii veniți se stabilesc în cartierele orașului în funcție de provincia de unde vin. Segregația geografică, așa cum o înțelegem noi azi, adică o plasare a bogaților în vest și a săracilor în est, nu funcționează ca atare în Parisul anilor 1789-1790. În schimb, cea socială există: unele parohii sînt mai bogate, altele mai sărace, dar între ele nu este o despărțire clară. Nici în spațiu ele nu sînt separate: în cartierele cele mai bogate, cum sînt Place Vendôme și Palais-Royal, se pot găsi apartamente în care locuiesc în comun parizieni de dată recentă. În interiorul caselor, segregația socială se ilustrează, de fapt, numai prin aceea că burghezii locuiesc de re-

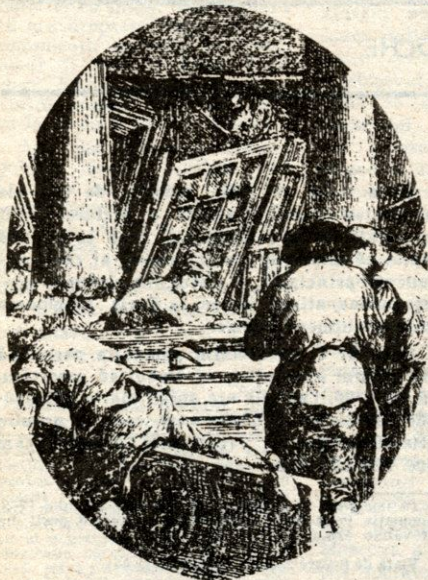
gulă la primul etaj, muncitorii la mansardă. La aceste forme de segregatie, care există de mult, se adaugă gruparea după origine, înfîlînită în cartierele populare — cum ar fi Saint-Antoine sau Saint-Victor. Noul venit s-ar mai putea defini prin lipsa lui de formație profesională. Uneori însă, el poate avea o calificare tehnică. Cei ce vin din Limousin lucrează de preferință pe șantiere, pentru că știu să prepare ipsosul și să taie piatra, potrivit unor tradiții de mult împămîntenite. Dar faptul că, în majoritatea lor, parizienii de dată recentă sînt lipsiți de orice specializare îi face să devină mină de lucru necalificată în diverse domenii, de la transporturi, la circulația mărfurilor. Este nevoie de un uriaș număr de brațe pentru a descărca toate mărfurile care sosesc în oraș, atît la mesagerii, cît și în porturi. Aceste activități reprezintă deci pentru majoritatea noilor veniți din păturile populare, primele structuri profesionale.

Cu cît sînt mai calificați, cu atît proaspeții parizieni sînt mai anevoie de integrat. Cu mici excepții: ebenistul german se integrează foarte ușor, dar un lucrător textilist, de exemplu, este întîmpinat cu mai puțină căldură de breșelele pariziene, pentru că poate deveni un posibil concurent.

Unii peste alții, pînă la nori

S-a vorbit mult despre o deteriorare generală a condițiilor de viață în ajunul Revoluției. Ca instrument precis de măsură, istoricul dispune de aprecierea averilor de către notarii care fac inventarul patrimoniului populației. Inventarul întocmit după deces este extrem de necesar, pentru că face posibilă apărarea drepturilor minorilor sau ale creditorilor. Notarii efectuează această operație nu numai în casele bogate, ci și în cele sărace, chiar și la familiile cu un venit de sub 100 livre. Cu ajutorul acestor inventare, istoricul poate constata că, în medie, averile au crescut în ajunul Revoluției. Mulți indivizi au peste 1 000 livre venit. Pentru comparație, să amintim că un muncitor parizian cîștigă, în ajunul Revoluției, în medie, o livră pe zi. Situația locurilor de muncă este afectată de crizele din anii 1740, 1774-1775, și, în fine, de marea criză din 1787-1790.

Unul dintre cei mai importanți factori de deteriorare a stării economice a oamenilor este chiria locuinței: ea crește considerabil (140 la sută) în perioada dintre domnia lui Ludovic XIV (1643-1715) și Revoluție; toți parizienii sînt afectați, atît cei sosiți de curînd, cît și cei stabiliți în oraș mai demult. Noile imobile care se construiesc în a doua jumătate a sec. XVIII — în cartierele afectate de speculă, cartierul mărginaș Montmartre, cele din nord-vest, cu frumoasele lor case

În stil neoclasic și cu primele imobile locative mari, care se deschid către curți vaste — sînt rezervate bogățiilor și parvenților. Pentru cei care au venituri mici și stau fie în casele din centru, fie în cele de la mahala, nu se pune problema să locuiască în imobile noi, ci mai degrabă să se îngheșue, unii peste alții, la etajele superioare, unde chiria este ceva mai mică. În fiecare zi, oamenii mărunți urcă pînă la nori, în căutarea unor condiții de viață acceptabile. Dacă chiria îi costă mai puțin, îi vor costa mai mult lemnele, cărbunii și mai ales apa.

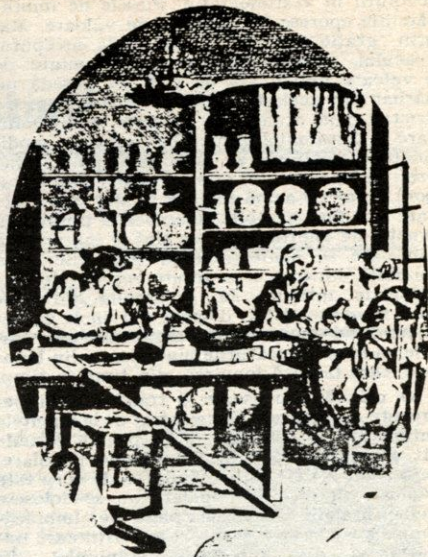
Putem remarca, în aceeași perioadă, semne de îmbunătățire a condițiilor de viață ale păturilor populare înstărite. Întîi de toate, aceasta se vede în folosirea bunurilor de larg consum. De exemplu, mobilierul conjugal: în ajunul Revoluției, toată lumea are un pat; el reprezintă singurul refugiu de care se poate bucura cineva în viața de zi cu zi, de vreme ce pentru majoritatea poporului întreaga familie, în medie de patru persoane, trăiește într-o singură cameră; cei care nu au o asemenea cameră locuiesc în comun, în apartamente mobilate, mai multe familii împărțind același spațiu. Oamenii conviețuiesc într-o lume unde totul se știe, unde pereții caselor lasă să treacă orice conversație, orice zgomot, orice miros.

Distincția între particular și public este foarte greu de stabilit. Din 1750 încolo, părinții dorm în alt pat decît copiii. Se remarcă și o îmbunătățire a așternutului de pat: la începutul secolului, saltelele sînt incomode, iar păturiile sînt rare. În 1789, tot ceea ce poate contribui la păstrarea căldurii patului are mare căutare.

În afară de pat, încă de la începutul sec. XVIII, în camere se mai găsesc o masă și cîteva scaune. Cei mai înstăriți din rîndul claselor populare, aceia care dispun de un salariu sau două, de un loc de muncă stabil și de o locuință mereu aceeași, au și cîte un scrin sau un dulap din lemn. Se trece de la un mod de aranjare tradițional și rural, în culere și lăzi în care sînt așezate hainele unele peste altele, la unul mai organizat, folosindu-se dulapuri, scrinuri și sertare. Un alt element de mobilier este oglinda. Ea a intrat în locuințe încă de la sfîrșitul veacului XVII, iar în ajunul Revoluției în casele cele mai îndestulate putem întîlni pînă la trei oglinzi.

Îmbunătățirea mijloacelor de încălzire se face, de asemenea, simțită, mai întîi în casele bogățiilor, în palatele marilor negustori, în instituțiile publice și în cazărmlle corpului de pază, apoi, treptat, în rîndurile populației.

Mai rămîn două indicii ale îmbunătățirii confortului: vesela și alimentația. Vesela populară are ca elemente principale farfuria de cositor, rareori existînd piese de argintărie, care au o dublă valoare: de folosință imediată și de tezaurizare; dacă vin zile grele, ele pot fi vindute. Dar această veselă de cositor și această argintărie dispar într-o anume măsură, deoarece în a doua jumătate a sec.

XVIII apare pe piață o veselă mai ieftină, bazată în principal pe ceramica obișnuită. Este triumful olarilor din Normandia și din Beauvais. Dispariția argintăriei de valoare este, poate, un semn al înrăutățirii condițiilor de viață; în același timp, răspîndirea ceramicii, mai ieftine, însă mai fragile, este tot un semn de progres, chiar și pentru faptul că se poate schimba mai des.

Epoca pamfletelor

incendiare

Concomitent, se schimbă și obiceiurile cu privire la alimentație și sănătate. Constatăm aceasta cercetînd datoriile pe care le fac oamenii din popor. Cheltuielile medicale cresc în decursul secolului: lumea se îngrijește, dacă nu mai bine, cel puțin mai mult. Dar dintre toate datoriile, cele legate de hrană cresc cel mai mult: oamenii rămîn datori butarului și măcelarului și — pentru întîia dată — băcanului. Și, bineînțeles, rămîn datori circumarului: circuma este locul preferat al sociabilității populare. Aici lumea bea înainte de lucru, în timpul lucrului și după, ia o gustare, face chef. Oamenii citesc aici jurnalele, schimbă informații, se pot întîlni cu prietenii. În fine, circuma este locul unde se pun la cale numeroase intrigi.

Progresul cel mai spectaculos se face însă simțit în evoluția vestimentației în mediul popular. Secolul XVIII este secolul marii

FILISTENII

Vechii egipteni îi numeau pe filistenii pirăți și tilhari. Din sec. XVII, numele lor a devenit echivalent cu om mărginit, multumit de sine. Recentele descoperiri de la Ekron — așezare situată la peste 40 km vest de Ierusalim — demonstrează că ei au fost de fapt unul dintre cele mai civilizate popoare ale antichității. Populația aparținând grupului de triburi egeice numite „popoarele mării”, filistenii au ajuns în regiunea Levantului pe la 1200 î.e.n. S-au așezat între triburile izraelite și Imperiul egiptean. Reputația de războinici redevizibili și-au câștigat-o datorită superiorității armelor lor: dețineau în zonă monopolul meșteșugului topirii metalelor. Regele David (1013-973) a reușit să îi înfrângă, după care ei au cunoscut o perioadă de relativ declin. În sec. VII î.e.n., ca stat vasal asirienilor, Ekronul a renăscut, pentru ca la sfârșitul secolului să fie cucerit de babiloneni și să dispară de pe scena istoriei.

Vestigiile scoase la lumină și prezentate de revista *Time* indică faptul că acesta era cel mai mare dintre cele cinci orașe-state ale filistenilor. Au fost dezgropate urmele unui palat întins pe o mare suprafață. Întreaga așezare era împărțită în patru zone: perimetrul înconjurat cu ziduri și turnuri; o zonă cu ateliere meșteșugărești și două cartiere, unul pentru cei bogați și altul pentru cei săraci. Prin cartierul meșteșugarilor trecea o stradă largă, mărginită de o parte și de alta de ateliere. Există un sistem de canalizare similar cu cele folosite chiar și astăzi în unele orașe din Orientul Apropiat. Instalațiile pentru producerea uleiului de măsline (în număr de peste 100) furnizau 1 000 t pe an din acest produs; cea mai mare parte era trimisă cu vasele spre Egipt, unde era schimbată pentru grâne și alte alimente.

S-a dovedit că Ekron a fost construit pornind de la perimetrul exterior spre interiorul orașului, coborînd în terase. În felul acesta, puțurile din centru puteau fi săpate la adîncimi mai mici. Rămîn încă multe necunoscute în legătură cu civilizația filistenilor. Nu s-a descoperit încă vreo urmă a limbii pe care o foloseau, după cum nu se știe nici ce s-a întimplat cu ei după cucerirea babiloneană.

M. D.

revoluții în vestimentație. Piese de îmbrăcăminte sporesc în număr și în valoare. Mai întâi, grație femeilor. Încă de la începutul veacului, femeile dețin practic veșminte de o valoare dublă față de ceea ce posedă un bărbat din același mediu, proporție care nu a existat pînă atunci; se produce o diversificare în ansamblul garderobei, printr-o modificare în alcătuirea ei. Acolo unde pînă atunci erau suficiente trei piese (rochie, fustă, jupon), apar de-acum înainte și alte elemente, care vor face posibilă schimbarea ținutei, în funcție de anotimp. Altele sînt și materialele din care se confecționează țesăturile: lina durabilă, din care erau țesute veșmintele tradiționale întîlnite în garderoba țărănilor pînă în veacul XIX, dispare din unele garde-robe, fiind înlocuită cu materiale mai fragile, cum ar fi țesăturile mai ușoare din bumbac, care implică înnoirea, din timp în timp.

O ultimă dimensiune a transformării petrecute — culoarea. Femeile trec de la nuanțele întunecate la cele vii. Atît pentru femeile cit și pentru bărbații din clasele populare, în secolul XVIII îmbrăcăminte de corp este cămașa. În mediile populare nu se folosesc indispensabili. Asemenea piese de îmbrăcăminte apar la unii servitori înstăriți, care împărtășesc din experiența stăpînului. În schimb, jupoanele sînt mai numeroase și se schimbă mai des: de cele mai multe ori există în garderobe cinci jupoane, în loc de două, douăzeci de perechi de corapi, în loc de cinci. În această aumulare vestimentară primitivă, femeile o iau înaintea bărbaților, care le vor ajunge din urmă doar în timpul Revoluției: ei se vor îmbrăca în această perioadă la fel de colorat și de divers ca femeile dinainte de Revoluție. Pantaloni nu există. Sînt ținuta de lucru a marinarilor, a birjarilor și a rîndașilor de la grajdurile aristocraților sau de la companiile de transporturi, foarte numeroase la Paris. În inventarele întocmite după decese, din cartierele Saint-Antoine sau Saint-Marcel, de unde provin în 1792 cei mai numeroși revoluționari sanchiști, se întîlesc foarte puțini pantaloni.

Ca o concluzie, am putea spune că viața parizienilor dinainte de Revoluție distruge imaginea monarhului ca pîrinte al poporului. Regele își abandonează supușii în ghearele sărăciei. Pentru popor, regele nu mai este, într-un fel, suveranul care-i hrănește, care se îngrijește de hrana păturilor orășenești. Este momentul cînd pamfletele și afixele populare devin incendiare. Este momentul cînd monarhia începe să își piardă prestigiul în fața conștiinței populare.

Secolul XVIII cunoaște, cu siguranță, o îmbunătățire a condițiilor de viață ale maselor, mai ales ale păturilor mai înstărite. Dar, de îndată ce o nouă criză alimentară și economică se abate asupra Franței, începînd din 1787, ea dobîndește un caracter social, ducînd la înălturarea monarhiei și a Vechiului regim. ■

În românește de
Ioana CÂNDEA-MARINESCU

Itinerar istoric

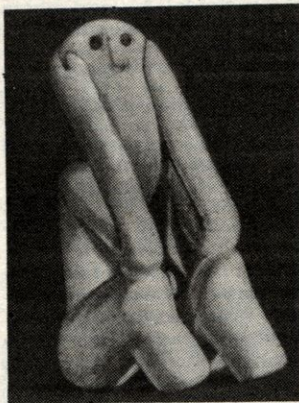
BĂILE OGLINZI

Dr. VASILE SMĂRĂNDESCU

O glindindu-se de veacuri în undele „Ozanei cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul”, cum o descria marele nostru povestitor Ion Creangă, cetatea Neamțului este una din cele mai vechi fortificații medievale din România, contemporană cu cetatea Sucevei, ambele fiind construite în vremea lui Petru I Mușat (1374-1391)¹. De-a lungul existenței sale, cetatea Neamțului a fost martoră și participantă la evenimente de seamă în istoria țării; asediată în repetate rânduri (1476, 1538, 1691), ea și-a dovedit trădnicia. A rezistat, de asemenea, incendiilor la care a fost supusă în timpul lui Ale-

xandru Lăpușneanu și Dumitrașcu Cantacuzino.

Loc încadrat de legende, deseori evocat în literatura romantică a secolului trecut, ca și în artele plastice, cetatea Neamțului este unul dintre valoroasele obiective turistice ale județului Neamț, punct de atracție pentru toți cei care-și

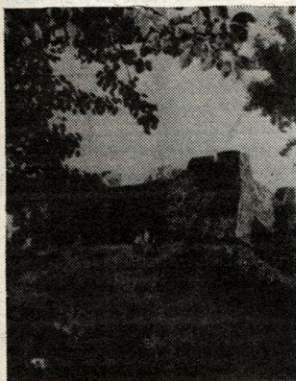
„Casa Arcașului” din
Tirgu Neamț

Uric, ale cărui realizări îmbogățesc mari biblioteci ale lumii, între care și Biblioteca Bodleyana din Oxford, mănăstirea Neamțului s-a ilustrat și prin școala de copiști și miniaturisti ce au activat aici în epoca de mare înflorire culturală din timpul lui Ștefan cel Mare. La Neamț a funcționat vreme îndelungată și o tipografie de sub ale cărei teacuri au ieșit, veacuri de-a rândul, „cărți către toată seminția românească”, cu un rol deosebit în acțiunea de menținere vie a conștiinței unității de grai și neam a românilor.

Și fiindcă ne aflăm pe acest traseu de istorie românească să amintim și de alte obiective ce sporesc renumele și atracti-

¹ Magazin istoric, nr. 10/1974.

Legendara cetate a Neamțului

„Gînditorul” de la Tîrpești — replită cucuteniană a celebrei descoperiri de la Hamangia

îndreaptă pașii spre aceste meleaguri de mare pitoresc și cu o bogată istorie.

Nu departe de ea, un alt obiectiv istoric — mănăstirea Neamțului, datînd din sec. XV. Lăcaș de cultură, unde a creat unul dintre cei mai iscușiți maeștri miniaturisti români, inegalabilul Gavril

vitalea acestor locuri! La Humulești, sat cuprins în prezent în raza orașului Tirgu Neamț, se află Muzeul „Ion Creangă”, organizat în casa natală a scriitorului. Un muzeu memorial se află și la Vinătoarii Neamțului, acolo unde venea de altă ori Mihail Sadoveanu. În apropiere de Tirgu Neamț întâlnim localitatea Tirpești, cu importante descoperiri din neolitic, între care și o „replică” a celebrului „Gînditor” de la Cernavodă.

Din Tirgu Neamț se pot face și excursii la Agapia, Văratec, Secu, ori în cadrul pitoresc neasemuit al văii Bistriței, la Ceahlău, spre prima capitală a Moldovei, Baia, ca și spre livezile Rădășenilor și Fălcișenilor.

Acestor bogate obiective turistice li s-a reintegrat, de curînd, și una din prefașoasele stațiuni balneo-climatice ale județului Neamț — Băile Oglinzi.

Despre vechimea acestei așezări mărturisesc documentele istorice: „Iată deci eu, Nistor Batiște i cneaghina mea, Ileana, fiica Dochiei, nepoată Mihăilescului, scriem și mărturisim cu această scrisoare a noastră, de nime nevoiți, nice asupriți, că de a noastră bună voe am vîndut a noastră dreaptă ocină și moșie, giuătate de sat, de Oglinzi ce este în ținutul Neamțului, den vatra satului, și den cîmp, și den apă, și den fînețe și den tot venitul ce se va alege pre acea giuătate de sat, aceea am vîndut dumisale, lui Ghiorghe Roșca ce au fostu vistiernic, drept o sută de stuți, prețuind drept o sută de lei”.

Acest act de vânzare-cumpărare, întărit de semnaturile marului logofăt Tăutul și ale lui Nistor Batiște (om cu carte, de vreme ce semna cu litere latine), întocmit în anul 1616, constituie cea mai veche atestare documentară a satului Oglinzi, din județul Neamț, vechimea sa puțină fi însă mai mare. Potrivit tra-

diteii, în anul 1566 aici ar fi avut loc o confruntare între Alexandru Lăpușneanu și unul din pretendenții la tronul Moldovei, Ștefan Măzga.

Localnicii au cunoscut de mult timp existența aici a unor izvoare minerale, sărate, dovadă denumirea Slatina (Săratu) dată unuia din cătunele componente. Este vorba de trei asemenea izvoare: unul numit Apa Puturoasă (datorită conținutului ridicat de hidrogen sulfurat), așezat într-o poiană, nu departe de Tirgu Neamț; al doilea, în apropierea celui dintîi, izvor ce dădea naștere unui pîru. Pîrul Sărat, și al treilea, pe Dealul Curagea. Apa acestuia, deosebit de prefașoasă, este — spre deosebire de celelalte — limpede, incoloră, cu un miros puțin pronunțat de hidrogen sulfurat.

La mijlocul veacului trecut, în anul 1856, cînd balneologia căpăta extindere și la noi în țară, apele minerale de la Oglinzi au fost analizate chimic, odată cu cele de la Bălfătești, pentru a li se stabili eficiența terapeutică; în 1889, Petru Poni, întemeietorul școlii românești de chimie, a făcut aici noi analize care au pus încă odată în evidență calitățile de excepție ale apelor de la Oglinzi, bogăția lor în clorură de sodiu, clorură, bromură și iodură de magneziiu, carbonați de calciu, litiu și fier, anhidridă silică și carbonică. Mineralizarea totală — deci și eficiența — o întrecea pe aceea a apelor de la Reichenhall, vestită stațiune din Bavaria, care atrăgea numeroși vilegiaturști, inclusiv din România. Era unul din motivele pentru care Marele dicționar geografic al României, ediția 1898, sublinia eficiența Băilor Oglinzi într-o serie de afecțiuni: rahitism, boli ale pielii, boli uterine ș.a. Pentru aplicarea tratamentului, preciza aceeași lucrare, „se află la Oglinzi un otel cu mai multe camere și o instalație modernă pentru băi. Otelul e înconjurat de păduri

frumoase. Apa e captată. Debit suficient pentru 300 băi zilnic”. Numărul celor veniți la tratament era însă restrîns: 173 pacienți în 1896, 217 în anul următor. Dar în perioada următoare eficacitatea deosebită a tratamentului a determinat dezvoltarea neconținută a stațiunii. În anul 1928, Băile Oglinzi dispuneau de cinci hoteluri și un restaurant, numărîndu-se printre marile stațiuni balneo-climatice ale Moldovei.

Cel de-al doilea război mondial a lăsat însă urme grele asupra stațiunii. În urma bombardamentelor la care a fost supusă localitatea, toate instalațiile de tratament au fost distruse, stațiunea încetîndu-se practic existența. În anii 1970-1972 a fost construit un pavilion de cazare pentru tineret, care, împreună cu un pavilion rămas din vechile construcții, a servit ca tabără școlară. În anul 1987 au fost construite două noi pavilioane cu o capacitate de 120 locuri și o mini-bază de tratament, reluîndu-se tradițiile balneologice ale localității.

Incepînd cu anul 1988 Băile Oglinzi au trecut în rețeaua Ministerului Turismului, inițiindu-se ample lucrări de investiții. Sînt prevăzute, între altele, lărgirea și modernizarea bazei de tratament pînă la capacitatea de 1 000 locuri, realizarea unui ștrand cu instalațiile aferente, construirea de unități de cazare și de alimentație publică, asigurarea cadrului natural de odihnă, prin abaterea traseului drumului ce străbate în prezent stațiunea. Există, așadar, toate premisele pentru revenirea acestei veritabile „oaze de sănătate” în prim planul circuitului balneologic românesc. Premise amplificate și de semnificație istorică și frumoasă a locurilor din jur despre care pomeneam la începutul acestor rânduri.

VIKINGII ÎN AMERICA

F. DONALD LOGAN

Astăzi se știe cu certitudine că Lumea Nouă — oficial descoperită de Columb în 1492, dar purtând numele lui Amerigo Vespucci, navigatorul italian care a vizitat de patru ori continentul american — este departe de a fi reprezentat o surpriză geografică. Ea nu a ieșit în chip miraculos din undele oceanului — asemenea pământurilor din mitologie, — pentru a se oferi navigatorului genovez și lăcomiei conchistadorilor. De la nord la sud, „continentul al patrulea”, numit așa pentru că în ordinea succesivă a cunoașterii lumii de către europeni a precedat Australia și Antarctica, a făcut obiectul unor dese contacte geografice între cele două lumi — veche și nouă —, înainte de prima călătorie a lui Columb.

Aceste călătorii — efectuate de fenicieni, cartaginezi, celți, romani, navigatori din Asia de sud și sud-est, vikinci, bretoni, spanioli... înainte de spanioli etc., de fapt vreo 20 de

„descoperiri ale Americii”, unele certe, altele ipotetice, realizate într-un răstimp de zeci de veacuri, via Pacific sau Atlantic — nu au avut consecințe; nu au fost cunoscute și nici n-au însemnat nimic pentru pământurile americane. Înșiși istoricii s-au îndoit multă vreme de realitatea drumurilor peste ape, încă din preistorie, deoarece omul era încă prea puțin pregătit pentru a învinge oceanul; cunoștințele lui geografice rudimentare nu i-ar fi permis asemenea călătoriilor. Dar se pare că în anul 1000 vikingii știau să calculeze latitudinea, le era familiară determinarea magnetică a nordului și întrebuințau o „platră călăuzitoare” (leidarsteinn), un fel de precursor a busolei.

Noi și noi probe, dezvăluite de istorie, arheologie și etnografie înfirmă principiul NEBC (No European Before Columbus, — adică nonprezența europenilor în America înainte de Columb), cum a denumit autorul american

Ch. M. Boland concepția apriorică după care nu au existat contacte precolumbiene între America și Europa. Cu toate acestea, disputa dintre partizanii și adversarii ipotezei dacă vikingii au descoperit sau nu America — cinci secole înainte de Columb — este încă vie între istorici, după cum menționează câteva numere, din vara și toamna anului 1987, ale revistelor *L'histoire*, *La Recherche* și *Nature*.

Spre deosebire de toate descoperirile pămîntului american întreprinse de precursorii lui Columb — cărora trebuie să le admirăm curiozitatea, hotărîrea și spiritul de aventură — călătoria genovezului, datorită condițiilor politico-economice din epoca în care a fost întreprinsă, este singura care prin amploarea urmărilor sale a dăruit cu adevărat geografiei și istoriei o lume nouă, întregind globul cunoscut. Înaltași „amiralului” nu l-au stîrbit cu nimic din „faimă”.

Indiferent de cîte ori a fost descoperită America, ea a contat în circuitul intercontinental abia din momentul în care Europa a avut nevoie de resursele ei și a trebuit, în același timp, să exporte într-acolo ceea ce piața internă nu mai putea resorbi, cu un profit multumitor¹.

În lucrarea sa *Vikings in History* (Vikingii în istorie), a cărei versiune românească se află

Adam din Bremen depune mărturie

Vikingii au atins America de Nord. Acesta este un fapt istoric. Dovezile, scrise și arheologice, nu lasă loc la nici o îndoială: la un moment dat, în jurul anului 1000, oamenii ale căror legături culturale ajungeau, trecînd peste Groenlanda și Islanda, în Scandinavia au poposit pe țărmurile Americii de Nord. A nega sau chiar a pune la îndoială acest fapt ar însemna a fugi din fața unor dovezi istorice zdrobitoare.

Problema istoricității vikingilor în Lumea Nouă se pune doar pentru că este legată de o altă: cine a descoperit în realitate America? Cine a fost primul european care a văzut Lumea Nouă? Din punct de vedere istoric, ar putea fi mai importantă întrebarea ce împrejurări, ce forme de dezvoltare umană au dus la o prezență europeană pe țărmurile de vest ale Oceanului Atlantic? S-au găsit așezări europene de la sfîrșitul secolului XV și, de atunci, s-a constatat o prezență europeană continuă și dominantă. Dacă nu Cristo-

for Columb, atunci în mod sigur altcineva — poate italianul anglicizat Giovanni Caboto² — ar fi putut să debarce în America în ultimul deceniu al secolului XV. Persoana este mai puțin importantă decît forțele istorice care au acționat și au făcut să fie inevitabilă — cel puțin în acel moment — o asemenea descoperire. Cu peste patru secole înainte, în epoca vikingilor, alte împrejurări au făcut să fie de fapt inevitabilă o debarcare în America de Nord. Dar s-ar putea să nu fie cunoscut niciodată, cu precizie, numele primului viking care a zărit America, deoarece el, acest prim viking care a debarcat acolo, a fost minat de forțe ce au acționat în Atlanticul de nord, timp de cîteva secole. Secolele explorărilor vikinge.

America înainte de vikingi? Problema are un iz de anacronism. Și totuși, s-ar putea ca, într-o bună zi, să apară dovezi care să demonstreze că în America s-au aflat călătorii irlandezi cu multe secole înaintea vikingilor și cu aproape un mileniu înainte de Columb; aceste mărturii ar fi aproape

în pregătire la Editura politică, istoricul englez F. Donald Logan, profesor la Colegiul Emmanuel din Boston, întreprinde o incursiune în evoluția societății vikinge. Agricultori, negustori, vinători, dedicîndu-se din cînd în cînd jafului, vikingii (oamenii golfului — vik = golf) au colonizat Islanda, pe care au întreprins-o ca bază pentru a ajunge în Groenlanda și apoi America. În istorie, vikingii au rămas îndeobște cunoscuți ca oameni aprigi, minaiți de spirit distructiv, cum scrie Donald Logan. Dar astăzi sintem edificați asupra faptului că năvalnicii oameni ai mării, porniți pe corăbiiile lor din fiordurile peninsulelor Europei nordice, au avut o influență puternică asupra unei mari părți din restul Europei și a unor teritorii de peste mări și oceane. Ei au întemeiat regate în Irlanda, în nordul și estul Angliei, în Rusia și o așezare peste mări, în Islanda. Spre apus au ajuns pînă la țărmurile Americii de Nord, spre răsărit — pînă la bazinul Volgăi și chiar ceva mai departe.

Din lucrarea amintită a profesorului englez reproducem cîteva fragmente, cu titlul și substituirile redacției Magazin istoric.

Florentina DOLGHIN

în mod sigur arheologice. Pentru moment, cel puțin, America dinainte de vikingi este doar o țară a fanteziei și poveștilor.

Pe la anul 1000 vikingii au zărit, au debarcat, au explorat și au încercat să se așeze pe litoralul Americii de Nord. Cea mai veche sursă scrisă datează din perioada puținei generații ale colonizării Americii de către vikingi: *Istoria arhiepiscopilor de Hamburg*, completată de Adam din Bremen, pe la 1075. Cartea a patra din această istorie, intitulată *Descrierea insulelor din nord*, face din Adam din Bremen cel mai vechi geograf german cunoscut. La un moment dat, în jurul anilor 1060, el a vizitat curtea daneză, cu scopul de a strînge informații pentru istoria sa și, în timp ce era acolo, a stat de vorbă cu regele Sven Estrithson³, nepotul regelui Knud cel Mare⁴.

„Regele a vorbit despre altă insulă care fusese descoperită de mulți în ocean. I s-a spus

² Sven Estrithson sau Svend II Estridsson, rege al Danemarcei (1047-1074 sau 1076).

³ Knud (Cnut, Canute) I cel Mare, rege al Angliei din 1016, al Danemarcei din 1018 și al Norvegiei din 1023, pînă în 1035.

¹ John Cabot (Giovanni Caboto, c. 1450-1498) a condus o expediție care urmărea descoperirea Pasajului de nord-vest; în 1497, a atins Terra Nova.

¹ Magazin istoric, nr. 11,12/1988.

Vinlanda, din cauză că în acea țară creșteau struguri sălbatici, ce dădeau un vin bun. Acolo abundă cerealele care cresc singure. Am aflat aceasta nu din povești fantastice, ci din relatările demne de încredere ale danezilor". Adam din Bremen adunase deci aceste informații pe la sfârșitul anilor 1060. Regele Sven se născuse în 1017, cam pe vremea când vikingii încercau să colonizeze Vinlanda. Avem de-a face deci cu o relatare aproape contemporană.

Trei alte referiri timpurii, dar nu din saga, confirmă faptul că în Islanda s-a știut în permanență de existența Vinlandei. Într-un tratat geografic din secolul XII se spune: „La sud de Groenlanda se află Hellulanda și apoi Marklanda și, nu departe de acolo, Vinlanda”.

În dreptul anului 1121, *Analele islandeze* consemnează, că „episcopul Eric al Groenlandei a plecat în căutarea Vinlandei”. Primul mare istoric al Islandei, Ari Thorgilsson, scriind pe la 1127, arăta că el știa despre Vinlanda și despre locuitorii ei de la unchiul său, Thorkell Gellison, care aflate de aceste lucruri de la unul dintre primii coloniști ai Groenlandei. Și astfel, în decurs de aproximativ 100 ani după ce începuse colonizarea Vinlandei, istoricul islandez scria despre Vinlanda fără să fie nevoie să dea explicații, pentru că nu era cazul.

Povestirile saga susțin această informație și adaugă fapte semnificative, de natură istorică. Este vorba despre saga groenlandezilor și despre saga lui Eric. Scrisă în secolul XII, prima dintre ele relatează povestirea Vinlandei în trei etape: cum a fost zărită, explorată și cum s-a încercat să se întemeieze acolo o așezare. Potrivit sagii, această țară, situată la sud și apus de Groenlanda, a fost descoperită de Bjarni Herjólfsson.

Saga lui Eric — care datează de la mijlocul sec. XIII — repetă unele dintre datele sagii anterioare, omite altele și adaugă alte amănunte. Ea atribuie descoperirea Lumii Noi lui Leif Ericsson, descris ca un misionar trimis de regele Olaf al Norvegiei să crești-

Seful unui trib indian, locuitor al Americii, înainte de sosirea vikingilor, pe care un pechi poem scandinav, Saga lui Njal, îi descrie astfel: „Pe vasele lor prelungi, scutul atinge scutul, iar în cel dinții dintre ele un om în picioare lîngă catarg, cu cămașă de mătase și cască aurită, își flutură în vînt pletele lungi și bălate. În mîna îi strălucește o lance încrestată cu aur”.
(În p. 51)

neze Islanda și Groenlanda. Dificultăți întâmpinate pe mare au îndepărtat din drum corabia lui Leif și astfel misionarul a zărit un pămînt nou, unde creșteau grîu sălbatic, struguri și arbori de mosur (arțari?). După ce a petrecut o iarnă acolo, Leif s-a îndreptat spre Groenlanda, pentru a-și îndeplini misiunea de evanghelizare. În acest punct, eroul nostru dispăre din saga lui Eric. El este urmat de un grup care intenționa să se stabilească în acele locuri și care a debarcat la Hellulanda și apoi la Marklanda.

Vinlanda, țara strugurilor

Ce concluzie se poate trage din aceste relatări? Trei fapte se detașează ca indiscutabile: vikingii au ajuns în America de Nord; ei au încercat să se stabilească în Vinlanda; ulterior au abandonat-o. Rămîne de răspuns la două întrebări:

cînd au vizitat acești europeni Lumea Nouă și unde anume au debarcat? În legătură cu prima întrebare există un consens al istoricilor: pe la 985 sau 986. Dar unde se afla Vinlanda? Cercetătorii au localizat Hellulanda pe insula Baffin, la 200 mile de Groenlanda, peste strîmtoarea Davis. Acolo pămîntul este așa cum a fost la cumpăna celor două milenii: în interior ghețari și lespezi de piatră, coborînd spre mare. Marklanda, acea regiune cu mile întregi de bancuri de nisip, pe alocuri împădurită, trebuie considerată ca fiind Labradorul, deoarece, în pofida schimbărilor climatice care s-au produs, zona Labradorului de la sud de golful Hamilton este încă des împădurită și acoperită de bancuri de nisip. Vinlanda, țara așezată la sud de Marklanda, a fost localizată în zeci de locuri de-a lungul coastei de est a Americii de Nord, ajungînd în sud chiar pînă în Florida.

Dar orice discuție privind localizarea Vinlandei trebuie să înceapă chiar cu textele. Adam din Bremen și cele două saga sînt de acord nu numai în ce privește numele acestei țări, dar și în privința motivului pentru care i s-a spus așa: Vinlanda, țara strugurilor din care se face vin. Povestirile saga se minunează și de somonii care săltau în riuri. Ele descriu un promontoriu, o insulă în partea de nord și un braț de mare în partea de vest și, de-a lungul brațului de mare, bancuri de nisip la estuarul unui riu, care se varsă în mare dintr-un lac: o descriere care se potrivește la sute de locuri din partea de nord-est a Americii de Nord.

De aceea, un alt mijloc de a aborda problema este de a defini zona în cadrul căreia cresc struguri și se găsește somon. Cu alte cuvinte, cit de departe în sud se găsește somonul și cit de departe în nord se găsește struguri? În prezent somonul se găsește nu mai la sud de 41° latitudine nordică, iar strugurii sălbatici nu mai la nord de 42° latitudine nordică. Aceasta ar plasa Vinlanda undeva între New York și Boston. O astfel de explicație ușoară nu ia

totuși în considerare schimbările climatice care au avut loc între epoca vikingilor și perioada actuală.

Dacă pornim de la ideea că a surveni o perioadă de răcire — iar dovezile în acest sens sînt convingătoare —, atunci referirile moderne nu sînt de mare folos. Acest lucru fiind spus, mai trebuie adăugat că, în secolul XVI, navigatorul francez Jacques Cartier¹ a găsit struguri sălbatici pe insula Prințului Eduard și de-a lungul fluviului St. Lawrence.

Vinlanda poate fi localizată însă cu mai multă precizie numai cu ajutorul arheologiei. În anul 1960, dr. Helge Ingstad, fost guvernator al Groenlandei, a navigat spre nord, pornind din Rhode Island, de-a lungul coastei de nord-est a Americii de Nord, în căutarea Vinlandei. În satul L'Anse aux Meadows, situat în extremitatea de nord a Terra Novei, el a descoperit urmele unei mici comunități scandinave din secolul XI: trei grupuri de case, o fierărie și un cuptor de mangal. Clădirile aveau pereții construiți din straturi orizontale de turbă, așezate unul peste altul. În fiecare grup de case exista o casă lungă și una sau mai multe căsuțe-satelit; în apropierea casei lungi se afla o clădire asemănătoare cu casele de aburi (băile) scandinave, care nu se deosebeau de saunele folosite și acum în Finlanda: un foc în vatră încălzea pietrele, peste care se turna apă rece.

Fierăria de peste riu fusese săpată în terase, care formau trei dintre pereții ei. În fierărie au fost găsite o vatră pentru forjă, o lespede de piatră pentru o nicovală și sute de fragmente din zgură și metal. În general, construcțiile din acest loc sînt scandinave și, pe baza lor, așezarea poate fi prezentată cu certitudine ca fiind o comunitate scandinavă veche. Obiectele găsite la L'Anse aux Meadows, deși nu sînt numeroase, atestă și ele originea lor scandinavă veche.

Se presupune, de asemenea, că mostrele de mangal de acolo provin din lemn folosit pentru plute; printre mostrele de arbori indentificate de analiza particulelor există specii care n-au crescut niciodată în această parte a Terra Novei. Ele trebuie să fi ajuns deci acolo ca lemn folosit la plute.

Hartă precolumbiană cu cerneală din... 1920

În legătură cu L'Anse aux Meadows rămîne o problemă neclară. Potrivit lui Adam din Bremen și povestirilor saga, țara descoperită de vikingi abunda în viță de vie. Acum, în această regiune, nu crește nici un soi de struguri. Analize sofisticate ale unor mostre de polen luate de la fața locului arată în mod clar că, în ultimele șapte milenii și jumătate, n-a avut loc nici o schimbare de vegetație importantă, de aceea este improbabil ca acolo să fi crescut viță de vie în epoca vikingilor. În pofida unei perioade reci care a survenit, climatul în timpul colonizării vikinge a fost asemănător cu cel de azi: diferențe mari între temperaturile iernii și cele ale verii, care, în ambele sezoane, sînt moderate de curenții Labrador și de Golfstream, producînd astfel multă ceață și un sezon scurt (circa 100 zile) pentru culturi. Acum o mie de ani pe acest pămînt nu creștea viță de vie, dar el producea o bogată varietate de fructe cu boabe, unele fiind „boabe de vin”, precum și coacăze roșii și agrișe negre. Este foarte posibil ca acestea să fi fost considerate struguri.

În Scandinavia, aceste boabe se folosesc și astăzi la producerea vinului și sînt numite în mod obișnuit „boabe de vin roșii și negre”. În Suedia, în unele zone din Norvegia și Anglia, coacăza este cunoscută sub numele de „boabă roșie de vin”. Ar trebui să mai adăugăm că analiza polenului a arătat că „grîul care răsărea singur” trebuie să fi fost *elymus arenarius*, o plantă

perenă asemănătoare porumbului.

Așezarea vikingă de la L'Anse aux Meadows, din secolul XI, pare a fi avut o durată redusă: 20 sau, maximum, 30 ani. De ce și-a încetat existența? Arheologia nu dă nici un răspuns. Este L'Anse aux Meadows Vinlanda? Răspunsul pare a fi că ea a fost o așezare vikingă într-o regiune întinsă numită Vinlanda.

Rămîne ca oamenii de știință să stabilească granițele Vinlandei. Cît de departe spre apus se întindea? Pînă la golful Ungava? Pînă la golful Hudson? Și cît de departe spre sud? Pînă la Noua Scoție? Pînă în golful Maine? Numai dovezile arheologice — găsite poate întîmplător de pescari și de cei care colindă singuri pe plaje sau de arheologi amatori — vor indica cît de departe au avansat vikingii în Lumea Nouă.

În 1965, în ajunul „Zilei lui Columb”, 12 octombrie, Yale University Press a dat publicității, „cea mai palpitantă descoperire cartografică a secolului”. Cu o campanie de presă neobișnuită pentru o editură universitară, aceasta a anunțat publicarea hărții Vinlandei, o hartă precolumbiană a lumii, în care era indicată Vinlanda. În *New York Times*, *Chicago Tribune* și în alte ziare au apărut pe prima pagină articole sub titluri mari. Campania publicitară întreprinsă pentru a face reclamă hărții Vinlandei a reușit să atragă repede atenția lumii științifice asupra acestei apariții. Dar rezultatele cercetărilor au dovedit că harta Vinlandei se numără printre cele mai mari plăsmuiri ale secolului XX.

Analizele au demonstrat că tipul de cerneală cu care era întocmită nu putea exista înainte de anul... 1920. Harta fusese desenată cîndva, după acest an, cu intenția clară de a o prezenta drept originală. Povestea ar putea continua. Cine a fost plăsmuitorul? Și de ce a făcut-o? Misterul privește însă epoca noastră, nu cea a vikingilor. ■

În românește de
Mariana GRANCEA

¹ Magazin istoric, nr 12/1975, 3/1983.

PATRIA ROMÂNĂ CĂREIA I-AU JERTFIT TOATE OSTENELILE

(Urmare din p. 39)

Christian, primul băiat din cei nouă copii — șase fete și trei băieți — ai acestuia și ai Johannei Wollenbär, originară din Sibiu, și-a legat, de asemenea, numele de alte momente importante ale istoriei și culturii românești. Compozitor, violonist și dirijor de talent, el este autorul a numeroase piese muzicale ce evocă mari momente ale istoriei noastre, între care *Hora Unirii*. Alexandru Flechtenmacher a dovedit un neobișnuit talent pentru muzică din fragedă copilărie. La vârsta de 11 ani, după ce luase lecții cu mama sa, care era o pianistă talentată, și apoi cu violonistul Leitner, a fost primit, ca violonist, în orchestra trupei franceze a fraților Fournier, care dădea concerte în capitala Moldovei. Prezent la unul din aceste concerte, marele logofăt Costache Conachi, care făcea parte din cămăcămia domnească, a hotărât să-l trimită la studii în străinătate. Astfel, la vârsta de 14 ani, Alexandru Flechtenmacher și-a început studiile la Conservatorul din Viena, în cadrul căruia a urmat, timp de trei ani, cursuri de vioară, armonie și compoziție.

După întoarcerea de la Viena, Flechtenmacher a început să frecventeze Teatrul Mare din Iași, condus, pe atunci, de Matei Millo, care i-a cerut să scrie muzică pentru unele dintre piesele pe care le prezenta. Între acestea s-a numărat și piesa *Spiridon și Samson*, la a cărei prezentare a asistat și celebrul Franz Liszt, aflat în trecere prin țara noastră.

Alexandru Flechtenmacher și-a câștigat multă prețuire din partea unor scriitori și oameni de cultură, cum erau Gheorghe Asachi, Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu și alții. Cu ajutorul acestora, în 1844, a obținut o bursă în vederea perfecționării studiilor de muzică la Paris.

După alți doi ani de studii, s-a reintors în țară și a fost numit dirijor al orchestrei Teatrului Național din Iași. Numele său a început să apară tot mai des pe afișe alături de cele ale lui Millo, Alecsandri, Negruzzi. Referindu-se la această perioadă, marele actor Constantin I. Nottara releva în *Albina românească*, din 15 martie 1898: „Nici o piesă mai de seamă n-a trecut prin fața publicului de pe atunci, la care să nu fi colaborat și Flechtenmacher cu delicioasele lui compoziții muzicale. E nesfârșit șirul lucrărilor pe care genul lui isteț le născoci, fie bucăți de concert, fie piese de teatru”. Unele din aceste melodii au devenit atât de răspândite, încât mai târziu au fost considerate drept melodii populare; așa s-a întâmplat cu melodia *Mama lui Ștefan cel Mare*, compusă de Flechtenmacher, pe care Gheorghe Dima a trecut-o în rîndul creațiilor folclorice.

Încadrindu-se marilor mișcări democratice ce s-au afirmat la 1848 și 1859, Alexandru Flechtenmacher a compus și alte numeroase piese muzicale cu conținut patriotic, care au însușit masele și au răspândit ideile de libertate și egalitate. Lui i se datorează *Apele moldovenilor de la 1848*, *Adio Moldovei*, *Reîntoarcerea în patrie*, *Hora lui Cuza vodă* și mai cu seamă melodia atât de cunoscută, scumpă tuturor românilor, *Hora Unirii*. Memorabilul eveniment al Unirii de la 1859, pe care a susținut-o cu toată ardoarea, i-a consacrat și *Marșul Unirii* și *Cădrul Unirii*. O altă cunoscută lucrare a sa a fost *Hora muncitorilor*, introdusă ulterior în prima colecție de cîntece socialiste din România.

Alexandru Flechtenmacher și-a integrat activitatea de muzician cu aceea de pedagog. La 6 octombrie 1864, prin decretul domnesc de întemeiere a Conservatorului de muzică și declamațiune din București, semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza, a fost numit director al acestei instituții, funcție pe care a îndeplinit-o, cu pricepere și dragoste timp de cinci ani, slujind cu devotațiune muzica românească pînă la sfîrșitul vieții sale survenit în anul 1898. ■

Marele fizician, astronom și filosof englez Isaac Newton (1642-1727) spunea, referindu-se la persoana sa:

— Nu știu ce vor zice oamenii despre mine, dar eu m-am simțit toată viața ca un copil care se joacă la marginea mării și, din cînd în cînd, găsește pe plajă cite o scoică minunată, în timp ce la picioarele lui se află imensa întindere de apă cu toate tainele ei nedescoperite încă!

Jean Louis Petit (1674-1750) a fost un vestit chirurg francez, autor al unui tratat *Despre chirurgie*, multă vreme considerat o lucrare de referință. Într-o zi, una din pacientele sale i s-a adresat mîgurilor:

— Un medic celebru ca dv. poate vindeca orice boală...

— Vă înșelați, doamna mea, i-a răspuns Petit; noi, doctorii, sîntem precum birjarii din Paris: cunoaștem toate străzile, dar nu știm ce se petrece dincolo de ziduri...

Navigând în apropiere de țărnușile Lybiei, o corabie cu soldați din armata lui Cezar (101-44 î.e.n.) a fost capturată de trupele adversarului său Metellus Scipio. Din ordinul acestuia, toți soldații de pe corabie au fost uciși, cu excepția comandantului lor Gravinus. Acesta însă, a refuzat favoarea acordată, înjunghindu-se cu propria spadă.

— Soldații lui Cezar — a spus el — obișnuiesc să-și dea viața, nu s-o primească...

**ASA
VA PLACE
ISTORIA?**

1588: DACĂ DUCELE DE PARMA AR FI DEBARCAT...

FELIX BARKER

„Spaniolii ne invadează din nou!” Exclamația, prilejuită de numărul mare de manifestări organizate în Marea Britanie pentru a marca aniversarea a 400 ani de la eșecul Invinzibilei Armade spaniole din 1588, aparținea unei reportere de la cotidianul britanic The Times și putea fi întâlnită într-o pagină consacrată de ziarul menționat acestor manifestări. Însemnătatea ce s-a acordat în Marea Britanie aniversării momentului se vede și din faptul că, după cum informa revista The Spectator, în primele 6 luni ale anului 1988 au fost publicate de editurile britanice opt cărți având ca subiect Armada.

Regele Spaniei, Filip II (1556-1598)¹, a trimis în 1588 cea mai mare flotă văzută până atunci să supună regatul Elisabetei I (1558-1603). Conflictul dintre Anglia și Spania avea rădăcini adânci. Mărul discordiei îl constituiau provinciile cunoscute sub numele de Țările de Jos. Acestea erau strâns legate prin interese comerciale de Anglia, dar se aflau sub stăpânirea lui

Filip II, care dorea să folosească resursele lor economice pentru a-și finanța planurile războinice. Populația Țărilor de Jos s-a răsculat împotriva stăpânirii spaniole în anul 1566² beneficiind și de sprijinul tacit al Angliei.

La sfârșitul deceniului 8 și la începutul celui următor al secolului XVI, Consiliul Privat al reginei Elisabeta I se împărțise în două tabere: „ulii” și „porumbeii”. Primii — conduși de Robert Dudley, conte de Leicester, și de Sir Francis Walsingham — susțineau o intervenție armată în favoarea Țărilor de Jos, chiar riscând un război cu Spania. Pacifiștii îl aveau în frunte pe Lord Burghley. Treptat însă și ei au ajuns la concluzia că un război cu Spania nu putea fi evitat și că era de preferat să li poarte în alianță cu Țările de Jos, decât singuri, după înfrângerea acestora. Drept urmare, în august 1585, Elisabeta I a semnat un tratat cu provinciile olandeze — care în 1581 își proclamaseră independența — promițând să le plătească un

În imaginea de sus: Invinzibila Armada se îndreaptă către țărmurile Angliei (gravură contemporană).

^{1,2} Magazin istoric, nr. 8-9/1983; 4/1978.

sferit din cheltuielile militare și să le trimită în ajutor 7 000 soldați. Totodată, regina i-a acordat lui Francis Drake¹ permisiunea de a ataca porturile spaniole. Găsim aici cel de al doilea motiv al conflictului ce opunea Spania, Angliei: nerecunoașterea de către englezi a arbitrajului papal, care împărțise Lumea Nouă între Spania și Portugalia, printr-o linie care trecea la 160 mii vest de insulele Azore.

Documente recent descoperite în arhivele de la Simancas² — arată istoricul britanic Geoffrey Parker — atestă că decizia lui Filip II de a ataca Anglia a fost adoptată brusc în octombrie 1585, deci ea urma acțiunilor suveranei engleze. El a cerut marchizului de Santa Cruz — care se ilustrase în bătălia navală de la Lepanto (1571)³ — și ducelui de Parma — comandantul armatei spaniole din Țările de Jos — să elaboreze câte un plan în vederea invadării și supunerii regatului englez. Cel al lui Parma prevedea un „război fulger”: debarcarea pe coasta comitatului Kent a unei armate de 30 000 oșteni, care urmau să se imbarce din Flandra, un marș forțat asupra Londrei și capturarea reginei. Cum acțiunea trebuia să dureze doar șapte zile (marșul) și 12 ore (traversarea Canalului), ducele de Parma acordase flotei un rol redus, de sprijinire a întregii operațiuni. Santa Cruz, în schimb, pune accentul pe flotă.

Evident, pregătirile declanșate în vederea strîngerii unei imense flote nu puteau scăpa spionilor Elisabetei I. Dar regina Angliei — gîndindu-se ce sume uriașe erau necesare pentru a contracara planurile lui Filip II — a preferat să își închipuie că flota avea alt oblec-

tiv: poate Franța, poate Țările de Jos. Lăcomia lui Filip II i-a spulberat însă această speranță. Suveranul spaniol obținuse din partea papei Sixt V (1585-1590) acordul să îi plătească o treime din costul expediției ce urma să readucă — în caz de succes — Anglia protestantă înapoi la catolicism. Temîndu-se că după mbartea lui Sixt V următorul papă nu va mai respecta înțelegerea încheiată, Filip II i-a adunat pe toți membrii Colegiului Cardinalilor, din rîndul cărora urma să se aleagă viitorul suveran pontif, și i-a pus să jure că se vor conforma întocmai înțelegerii. Ceea ce smeritele fețe blsericești au consimțit îndată. După care au avut grijă să răspîndească știrea în cele patru colțuri ale lumii.

Elisabeta I a hotărît să acționeze potrivit concepției „cine nu pleacă nu poate ajunge” și i-a trimis pe Francis Drake, în aprilie 1587, să atace portul Cadiz, unde se afla concentrată o mare parte a viitoarei Armade. Marinarii englezi au distrus 24 nave și o mare parte a proviziilor adunate cu greu. Dar adevăratul pericol pentru Filip II l-a reprezentat nu războiul în sine, ci faptul că Drake a pornit apoi să intercepteze flota spaniolă ce revenea încărcată cu aur și argint din Lumea Nouă. Santa Cruz a fost expediat să îl urmărească și să îl împiedice să atace flota. Armada nu a mai putut porni spre Anglia în 1587.

În ianuarie 1588 a murit Santa Cruz. Regele spaniol l-a înlocuit cu Alonso de Guzman, ducele de Medina Sidonia, iar comanda supremă a revenit ducelui de Parma. Medina Sidonia nu era însă marinar și a acceptat doar la insistențele suveranului său.

În final, planul prevedea că ducele de Parma să traverseze Canalul din Flandra în Anglia, cu trupe de debarcare, sub protecția Armadei ce avea să vină din Spania.

La 28 mai 1588, totul era gata și flota — Gran Armada sau Felicissima Armada, căci terme-

¹ Navigator și corsar englez, care a trăit între 1545 și 1596. La 22 ani era deja căpitan de vas. A efectuat cea de a doua călătorie în jurul lumii (1577-1581), ajungînd pînă pe coasta californiană a Oceanului Pacific. Cu aprobarea neoficială a reginei Elisabeta I a hărțuit flotele spaniole ce reveneau din America Latină (vezi și Magazin istoric, nr. 11/1971, 4/1978).

² Oraș din provincia Valladolid unde au fost mutate arhivele regatului în anul 1563, din ordinul lui Filip II.

³ Magazin istoric, nr. 5/1967.

nul Invincibila Armada a apărut abia mai târziu în documente — ridica ancora din portul Lisabona. O furtună puternică a silit-o, la sfârșitul lunii iunie, să se adăpostească în golful La Corunna. Abia la 22 iulie și-a putut relua drumul spre Calais, unde urma să facă joncțiunea cu flota de debarcare a ducelui de Parma.

Cel mai mulți istorici l-au considerat pe comandantul suprem principalul vinovat al eșecului Armadei, afirmând că nu a fost pregătit pentru a se alătura flotei. Acte aflate la Simancas dovedesc că navele și trupele de debarcare erau gata din septembrie 1587. Datorită unor antrenamente repetate, îmbarcarea se putea efectua în 48 ore. Însă ducele de Parma era blocat de flota olandeză, care nu îi permitea să părăsească țărnul fără protecția flotei Medina Sidonia. A intervenit și lipsa de coordonare între cei doi comandanți spanioli, provocată de inexistența unor mijloace de comunicare rapidă. Curierul trimis de Medina Sidonia la 31 iulie, pentru a-l anunța pe ducele de Parma că sosește, a ajuns la acesta abia la 6 august. Era deja prea târziu. La acea dată, Armada se găsea în portul Calais. În noaptea următoare, englezii au atacat cu nave incendiare. S-a stîrnit o mare panică și corăbii spaniole au părăsit rada în dezordine. Abia a doua zi s-au putut regrupa, dar flota engleză a revenit și la Gravelines s-a desfășurat singura bătălie navală de amploare a întregii campanii din 1588. Toți cercetătorii sînt de acord că victoria a aparținut englezilor, deși în timpul luptei doar o navă spaniolă s-a scufundat. Flota britanică a reușit să avarieze o mare parte a corăbiilor spaniole, iar furtuna care s-a dezlănțuit la 9 august a desăvîrșit dezastul.

Ce anume a asigurat superioritatea englezilor? S-a spus că ei dispuneau de corăbii mult mai bine adaptate luptei în Oceanul Atlantic, mai mici, mai luți și mai ușor de manevrat, ceea ce este în mare parte adevărat. Numărul corăbiilor de acest tip nu era însă atît de mare cum s-a crezut. Cercetătorii au fost intrigaji și de faptul că epavele spaniole aduse la suprafață dispuneau încă de cantități suficiente de muniții. La fel navele care au revenit în Spania. Astfel, Concepcion Menor s-a reîntors cu 1256 din cele

1421 ghiulele pe care le primise la plecare. Și asta în condițiile în care, potrivit relatărilor unor martori oculari, tirul de artilerie de la Gravelines fusese de 20 ori mai îndrîjit decît cel de la Lepanto! Rezultă deci că artileria engleză de pe nave trăsese o mare cantitate de proiectile, cu o cadență uimitoare pentru acele vremuri, în timp ce spaniolii terminaseră lupta cu muniția aproape intactă. Explicația s-a dovedit extrem de simplă: superioritatea englezilor a constat într-un... căruț cu patru roți de lemn!

Tactica de luptă a spaniolilor, adaptată condițiilor din Mediterana, prevedea executarea unei singure salve în momentul trecerii paralel pe lângă adversar. Corăbiile lor erau puțin manevrabile și pînă efectuau o întoarcere pentru a executa o eventuală nouă trecere exista timp suficient pentru reîncărcarea tunurilor. Acestea erau solid fixate pe punte, fiind propțite pe atete greoaie și nu puteau fi mutate din loc decît foarte greu. Tunurile engleze însă, erau instalate pe cărucioare cu patru roți, care erau ușor trase înapoi pentru a încărcă o nouă lovitură. Flota engleză a putut executa un tir permanent asupra corăbiilor spaniole, cu rezultate dezastruase, în vreme ce spaniolii nu au mai reușit, după prima salvă, decît un tir sporadic, fără efecte deosebite. Să mai adăugăm și faptul că tunurile engleze, deși de calibru mai mic, aveau bătaia mai lungă, ceea ce le asigura un avantaj în plus.

Astfel s-a decis soarta bătăliei navale de la Gravelines și odată cu ea și soarta invaziei spaniole asupra Angliei. Ducele de Parma rămînea izolat cu flota sa de debarcare în Flandra și nu s-ar fi putut aventura singur spre coasta Angliei. Iar Armada era dusă de furtună spre nordul insulelor britanice, pe care a trebuit să le ocolească pentru a reveni în Spania. O treime din nave au fost pierdute în cursul acestei expediții, un dezastru fără precedent.

Dar dacă acel dezastru nu se petrecea? Erau pregătiți supușii reginei Elisabeta I să-l întîmpine pe ducele de Parma? Iată întrebarea pe care și-a pus-o istoricul britanic Felix Barker și căreia îi răspunde în articolul ce urmează.

D. M.

Cel mai puternic dușman

Ce s-ar fi întîmplat dacă ducele de Parma ar fi reușit să debarce și Anglia ar fi fost ocupată de spanioli în 1588? Gîndul acesta poate părea o simplă fantezie. Totuși, dacă Armada s-ar fi dovedit invincibilă, cum o credeau spaniolii, ar fi asigurat trecerea peste Canalul Minciei a oastei de debarcare. Trupele engleze, lipsite de experiență, nu ar fi

putut face față războinicilor căliți ai lui Parma, chiar dacă luptau pentru apărarea țării lor. Ne putem închipui cum ar fi evoluat lucrurile doar pe baza intențiilor lăudaroase ale lui Filip II, așa cum ni s-au păstrat în arhivele spaniole. În Consiliul Privat al reginei Elisabeta nu s-a făcut nici o aluzie la o eventuală înfrîngere. Dar să vedem mai întîi cum s-a pregătit Anglia să facă față îngrozitorului pericol.

O paralelă între anul 1588 și primejdioasa vară din 1940 se dovedește extrem de interesantă. Și într-un caz și în

celălalt, țara era nepregătită. Insularii se obișnuiseră să doarmă liniștiți la adăpostul barierei de apă care îi înconjura. Apoi, la fel ca mai târziu împotriva lui Hitler, și-au pus o nădejde neîntemeiată în tratativele diplomatice de ultimă oră, care au dat greș. Rapoartele agenților erau adesea neluate în seamă, iar chemarea sub arme a fost aminată, cit mai mult cu puțință.

În 1588, nădejdele Angliei și eroii ei se găseau pe mare și de aceea pregătirile făcute pe uscat pentru a înfrunta o invazie au fost trecute sub tăcere de izvoare. Cheltuielile

¹ Reproducem acest articol într-o formă prescurtată și cu subtitlurile redacției Magazin istoric din revista History Today, luna mai, 1988.

uriae pentru plata și aprovizionarea oștirii au determinat-o pe Elisabeta I să amine cît mai mult chemarea generală sub arme. Dar din ianuarie 1588, amenințarea a devenit atît de clară, încît nu mai putea fi ignorată.

Luna următoare, Lord Burghley, principalul sfetnic al reginei, a prezidat cel mai important consiliu de război de pînă atunci. Erau de față Sir Thomas Walsingham, secretarul reginei, consilierul regal Sir Christopher Hatton și contele de Leicester, care se întorsese cu trei luni înainte dintr-o campanie militară în Țările de Jos. Burghley le-a făcut cunoscut tuturor că urmau să înfrunte „cel mai puternic dușman pe care îl avusesse vreodată Anglia”. Principala forță de apărare a țării rămînea flota, a arătat el, dar trebuiau pregătite grabnic și forțele de uscat. Teoretic, acestea existau și se instruiu periodic. Încă de pe vremea lui Eduard VI (1547-1553) și a reginei Maria (1553-

1558), bărbații între 16 și 60 ani erau muștruluiți în fiecare vară în tabere. Lordul guvernator al fiecărui comitat răspundea de întreținerea a jumătate din pedestriimea și călăreimea ținutului; cealaltă jumătate trebuia să fie asigurată de mica nobilime.

Burghley nu a ascuns că pregătirea unui mare număr de oameni avea să însemne o sarcină grea pentru visterie. Urma să trimită forțe de întărire în comitatul Kent — vecin cu Marea Mîneei — și în portul Portsmouth, de pe litoralul de sud. De asemenea, trebuia să creeze două armate separate: una pentru apărarea comitatelor de coastă, cealaltă pentru protecția reginei. Mobilizarea avea să dureze trei luni, iar oștile trebuiau să fie ținute gata de luptă pe tot timpul verii. Burghley nu sugera și de unde să fie procurati banii, cel puțin 250 000 lire sterline. Ca de obicei în asemenea situații, negustorii din Londra au oferit un ajutor de 30 000 lire.

Li s-au adăugat cele 26 000 lire oferite de corporația vameșilor, dar era prea puțin.

Lipsa banilor și nu teama au determinat-o pe regină să trimită soli de pace la ducele de Parma. Asemenea tentative, lipsite de perspectivă, aveau să continue pînă la apropierea Armadei de Anglia, spre marea nemulțumire a Lordului Howard of Effingham, Lordul Mare Amiral, căruia informațiile provenite din largul insulelor Scilly¹ îi demonstau că Spania nu era deloc dispusă la o înțelegere.

Unde va ataca Armada?

În primele zile ale lunii aprilie, s-a hotărît că ținuturile dinspre mare să fie puse sub comandă diferită.

¹ Din insulele Scilly putuseră fi observate, la sfîrșitul lunii mai, nave spaniole ajunse la gura Canalului Mîneei, după prima leșire în larg a Armadei — n.l.

Marș de instrucție al trupelor engleze; Robert Dudley, conte de Leicester, comandant șef al forțelor de apărare engleze (gravură din vremea cînd se afla în Țările de Jos, 1585-1587)

Sir John Norris a fost numit să conducă forțele din Kent, Sussex și Dorset. Lui Sir Thomas Leighton i s-a dat o autoritate asemănătoare în Anglia de răsărit. Treptat, pregătirile s-au urnit. Dar a pune un ținut pe picior de război după atîția ani de delăsare era o sarcină uriașă. Consiliul Privat a primit rapoarte îngrijorătoare de la fața locului. Sir Edward Stanley, trimis să inspecteze forțele din Cheshire și din Lancashire, scria că oameni care ar fi trebuit să facă instrucție șase zile pe an nu făcuseră nici măcar o zi în ultimii doi ani. Un agent spaniol transmitea că în ciuda numeroasei populații care exista la Londra, puțini din cei 10 000 „oameni necesari” erau supuși instrucției militare.

Rezultatele chemării la arme s-au dovedit sub așteptări. Dar s-au înregistrat și numeroase dovezi individuale de zel patriotic pentru a sluji țara. Edward, Lord Morley, a oferit Consiliului Privat, pe propria lui cheltuială, 20 călăreți ușor înarmați, 30 muschete și alte 20 muschete din cele ușoare, care trăgeau sprijinite pe umăr. Un regiment din Dorset a dat 500 lire, Burghley însuși a ridicat 50 lăncieri și 50 călăreți. Walsingham a înarmat un mare număr de oșteni și probabil că avea de gînd să călărească în fruntea lor, căci și-a comandat o nouă armură.

Este foarte greu de evaluat cîți oameni erau gata de luptă la sosirea *Armadei*. Probabil că numărul pedestrașilor era de circa 50 000, iar al călăreților de 10 000. Siguranța reginei cerea un corp de oaste separat, mobil, capabil să o însoțească oriunde s-ar fi dus. Acest corp de elită cuprindea aproximativ 29 000 oameni. Ambele oști — și cea de campanie și cea a reginei — trebuiau să se afle sub o singură comandă. Singurul candidat era contele de Leicester. Experiența sa de război în Țările de Jos, împotriva spaniolilor, deși nu pe deplin încununată de succes, era fără egal în Anglia. În plus, el se bucura de încrederea reginei. Și a îndreptățit-o pe deplin. Experimentatul oștean a muncit fără odihnă, în ciuda

celor 53 ani ai săi. Lua parte la ședințele Consiliului Privat sau la întrunirile cu comandanții săi militari pînă noaptea tîrziu, pentru ca în zori să plece călare în inspecție prin tabere. Atunci cînd i-au sosit 4 000 oameni din Essex, ca întărire a armatei principale de la Tilbury, dar fără merinde, contele de Leicester și-a pus în joc întreaga sa autoritate și a izbutit să le asigure hrana. Făcînd haz

Alexandru Farnese, duce de Parma, nepotul regelui Filip II, a fost numit comandant suprem al armatei de invazie

de necaz, el comenta: „Am ajuns și bucătar și furnizor și vinător”.

Principala întrebare era: unde aveau să atace spaniolii? Contele de Leicester nu împărtășea părerea că navele *Armadei* aveau să debarce un mare număr de oameni pe coasta de vest a Angliei. Considera că spaniolii aveau interesul să evite atacurile de hărțuială la care i-ar fi expus un drum lung pînă la Londra. De aceea, întrevedea o debarcare a celor două armate spaniole — cea de pe flotă și cea de pe continent — în sud-estul țării. Oștile lui Parma aveau să sosească cu barje pregătite dinainte între Os-

tende și Calais, iar navele *Armadei* urmau să încerce să pătrundă în estuarul Tamisei cît mai adînc cu putință și apoi să debarce trupele pe care le transportau. Pentru a le bara drumul, a fost construită o estacadă la Upnor, care lega fortul de malul opus cu un lanț greu, susținut de geamanduri. Fortul a fost reparat și s-au instalat baterii de tunuri pentru acoperirea cu foc a estacadei.

Două legende și nimic mai mult

Dacă totuși spaniolii s-ar fi hotărît să debarce pe malul dinspre Essex al estuarului Tamisei, ar fi trebuit să aleagă un loc la apus de insula Canvey, așa încît să nu fie obligați să treacă brațul Holhaven. Consiliul de război a hotărît ca, într-o asemenea eventualitate, să fie opriți cu orice preț pe fluviu, la Gravesend. Forțați să debarce acolo, ar fi putut fi împinși de oastea contelei de Leicester pe linia mlaștinilor dintre Tilbury și fluviu, unde cursul Tamisei se gîtuia suficient pentru a se întinde un baraj de vase ponton între forturile de la Tilbury și Gravesend. Pontonul le permitea englezilor, dacă ducele de Parma ar fi debarcat în Kent (în sud), să îi iasă în întîmpinare trecînd peste fluviu. Pentru întărirea barajului de pontoane s-au folosit arbori tînuți orizontal pe laturile sale. De asemenea, s-a făcut apel și la un expert italian, Federico Giambelli, din Mantua, care a fixat pe navele din baraj dispozitive incendiare. „Focurile iadului” — cum au fost poreclite — erau de fapt niște nave umplute cu pulbere, cărora li se dădea foc. Ele fuseseră folosite împotriva lui Parma la Anvers și aveau să fie utilizate și de flota engleză, contra *Armadei*, în pasul Calais. Navele spaniole care ar fi reușit totuși să străpungă barajul ar fi fost împinse de artileria instalată pe platforme așezate pe înălțimi dominante, la fiecare cot al fluviului.

Consiliul Privat a recurs la o veche metodă, cea a focurilor de semnalizare, pentru a pune țara în stare de alarmă. În lungul coastei, focurile de semnalizare (coșuri de fier umplute cu smoală și păcură, ridicate pe stâlpi), rinduite pe parohii, urmau să vestească din loc în loc primejdia. Cele din Kent și Sussex erau destinate să înștiințeze și Londra. S-a calculat că din clipa în care erau aprins un foc pe coastă, treceau mai puțin de 20 minute până ce mesajul era zărit la Whitehall — sediul Lordului Mare Amiral.

Se crede că focurile s-au aprins pentru prima oară la 29 iulie 1588, când *Armada* a fost semnalată la capul Lizard. Istoricul american Garrett Mattingly a compus o imagine dramatică: „au izbucnit flăcările celui dintii foc și de îndată, de pe coline, fumul s-a ridicat în înaltul cerului, urmînd curbură nevăzută a țărmului, ducînd vestea mai departe de Plymouth; alarmînd întreaga coastă de sud, focurile au strălucit roșietice peste Dover”. Dar, lucrul ciudat pentru un fapt atît de însemnat, documentele oficiale nu fac vreo mențiune în acest sens. Singura mărturie contemporană că focurile au fost totuși aprinse o aflăm în scrisoarea unui ofițer de la bordul navei-amiral spaniole „San Martin”: „În zorii zilei de 30, *Armada* era în apropierea uscatului, așa încît am fost zăriți, după care au făcut acolo focuri și fumuri”. O informație prea sumară însă pentru a confirma legenda populară a „focului deasupra Angliei”.

Altă legendă, care a avut o largă circulație, este cea a faimoasei cuvîntări roșite de regina Elisabeta I la Tilbury. De fapt, întreg episodul vizitei suveranei în tabăra armatei sale prezintă aspecte neclare. La 28 iulie, contele de Leicester i-a trimis Elisabetei I invitația de a vizita trupele aflate în tabără. Regina și-a exprimat dorința de a merge în mijlocul trupelor din avangardă dar Căpitanul general al oștilor și companiilor Majestății Sale i-a răspuns că nu îi poate îngădui să se aventu-

reze în nici un punct de pe coastă, unde ar fi putut fi capturată de vreun detașament inamic.

Practic, Elisabeta I a ajuns la Tilbury abia la 8 august. Era seara tirziu, așa că și-a trecut oștile în revistă abia a doua zi dimineața. Atunci și-ar fi ținut cuvîntarea. Este sigur că le-a vorbit oștenilor, dar am căutat zadarnic textul în *Analele* lui Camden. Ar fi fost de așteptat ca acest contemporan să citeze cuvîntarea, dar el face doar aluzie la ea.

Bucuria victoriei

Dacă Parma ar fi debarcat, ar fi avut sub comanda sa cei 40 000 oameni ai săi, plus cei 20 000 transportați de *Armada*. Din aceștia, doar 6 000 erau veterani spanioli din Țările de Jos, restul erau mercenari germani, burgunzi, valoni și alți aliați europeni, nerăbdători să ia parte la ceea ce socoteau o cruciadă de restaurare a Angliei catolice. Leicester nu își putea concentra toate forțele în partea de sud-est. Spaniolii aveau posibilitatea să debarce simultan și în ținuturile din vest, în Irlanda sau în Scoția. Comitatul Cornwall, insula Wight sau Țara Galilor constituiau alte obiective posibile. Dar toate indiciile arătau că Essex sau Kent erau țintele principale. Dacă Parma debarca acolo grosul forțelor sale, contele de Leicester putea să aducă în sprijinul celor 30 000 oameni din prima linie alte forțe din zone mai puțin amenințate. Operația trebuia să se execute grabnic, căci spaniolii, după cucerirea Rochesterului și trecerea Medwayului, nu mai întîlneau în drumul lor spre Londra alte cetăți importante sau obstacole naturale pe care să se poată organiza rezistență.

Turnul Londrei¹ ar fi rezistat unui asediu, chiar mai îndelungat, dar spaniolii ar fi lăsat acolo doar o forță de asediu și și-ar fi continuat înaintarea în încercarea de a captura pe Elisabeta I. Va-

rianta de apărare — care presupunea un șir de victorii spaniole și nu ținea seama de împotrivirea înverșunată pe care ar fi opus-o populația ținuturilor respective — prevedea într-o asemenea eventualitate ca Hunsdon, cu garda reginei, să transforme castelul Windsor într-un punct de rezistență îndrăgăsit. Restul oștirii urma să execute o retragere strategică în Țara Galilor. S-a calculat că la cele aproximativ cinci milioane de locuitori, Anglia putea ridica 130 000 luptători. Nu oaste regulată, ci bărbați și tineri care să hărțuiască pe dușman în permanență.

Spaniolii alcătuiseră planuri pentru eventualitatea capitulării Angliei. Știm din textul schițat de Marele Comandor al Castiliei, la îndemnul lui Filip II, în 1585, că țara urma să fie ocupată. Regele spaniol trebuia fie să desemneze un vice-rege, fie să numească un rege al Angliei din propria sa familie. Probabil că nepotul său, victoriosul duce de Parma, ar fi avut cele mai multe șanse. „Un atît de nobil cavalier — se spunea — va arăta cu siguranță o îndatoritoare lealitate odată ajuns pe tronul Angliei”. Proiecte spaniole prevedeau chiar și o căsătorie a ducelui cu regina Maria Stuart, eliberată din captivitate. Catolicii exilați urmau să se reîntoarcă în țară și să își reia proprietățile confiscate. Ar fi readus cu ei rugurile Inchiziției ce ar fi ars cu și mai multă violență la Smithfield.

Putem doar bănuî că soarta i se rezervase Elisabetei I. Șansa de a i se îngădui să trăiască era redusă. În viață, chiar ținută în captivitate, ar fi constituit — asemenea reginei Maria Stuart — o permanentă amenințare de război civil.

Putem deci lesne înțelege bucuria englezilor cînd au auzit în noiembrie 1588 clopotele catedralei St. Paul celebrînd „această victorie glorioasă și pentru totdeauna memorabilă asupra floței spaniole, denumită în chip lăudăros Invincibilă”.

Verseune românească de
Niculae KOSLINSKI

¹ Magazin istoric, nr. 3/1978.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

IMPORTANTI

Nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. la Magazin Istoric! După cum știți, abonamentele la revista noastră se pot face la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate.

Precizăm că prețul unui număr este de 6 lei. Abonamentul pe 3 luni — 18 lei, pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei. La aceste sume se adaugă taxa poștală de remitere la domiciliu (25 bani pe număr), taxă care nu se percepe în cazul în care abonatul primește revista la locul de muncă.

ZIUA VICTORIEI

Sublocotenentul în rezervă MIRCEA HIREAMĂȚĂ, din Piața Neamț, veteran din războiul antihitlerist, ne relatează fapte de armă săvârșite de unitatea din care făcea parte, Batalionul 16 vânători munte, pe eroicul drum de luptă și jertfe pentru zdrobirea fascismului, de pe frontul din Moldova și până în împrejurimile orașului Praga.

Ziua Victoriei — scrie corespondentul nostru — ne-a prins în apropierea marelui centru industrial Brno. În ziua de 8 mai, în urma unor lupte grele, ocupasem o fabrică de var: în fața noastră, la cca. 300 m. într-o pădure, se aflau hitleriștii. În acea noapte, mi s-a comunicat vestea încetării ostilităților. Ce bucurie a fost. La 6 dimineața, în ziua de 9 mai, s-a ordonat adunarea batalionului. Din tot efectivul nu mai rămăseseră decât 100 ostași. Am păstrat un moment de reculegere și s-au tras salve de foc în memoria celor ce nu mai apucaseră marea zi a Victoriei.

Apoi, comandantul batalionului ne-a comunicat că luptele încă nu se terminaseră. Mai erau grupuri de hitleriști care opuneau rezistență. Am pornit în noi misiuni de luptă, până la nimicirea lor deplină.

EROU LA 17 ANI

DUMITRU TĂNĂȘESCU, din București, evocă faptele de vitejie săvârșite pe câmpurile de luptă ale Războiului de Independență, în urmă cu 112 ani, de unul dintre cei mai tineri ostași români, elevul Școlii militare de infanterie și cavalerie din București, Ion Albu (1860-1885).

Înrolat la vârsta de 17 ani, la cerea sa, în Batalionul 2 vânători, Ion Albu a luat parte la luptele din 30 august 1877 în urma cărora ostașii români au cucerit reduta Grivița 1. În această crâncenă înclătșare a fost rănit, pentru curajul său fiind decorat cu ordinul „Steaua României”, în gradul de cavalier (3 octombrie 1877) și medalia „Virtutea militară”, de argint (19 octombrie). A fost înalt, de aseneș, prin decret domnesc, la gradul de sublocotenent.

După terminarea victorioasă a războiului, Ion Albu și-a continuat activitatea militară în cadrul Regimentelor 2 Infanterie de linie, 3 Infanterie linie și, respectiv, 15 dorobanți Neamț. S-a stins din viață la 25 ani, răpus de o boală necrutătoare.

MEDALIE

IOAN COJOC, din București, ne scrie pe marginea articolului închinat lui Ion Heliade Rădulescu, publicat în nr. 6-7/1988 al revistei noastre.

În anul 1902, cu prilejul centenarului nașterii lui I.H. Rădulescu, a fost emisă o medalie comemorativă. Este din cupru, cu diametrul de 52 mm și grosimea de 3 mm, și a fost gravată de sculptorul Sc. Dumitrescu.

Pe avers (imaginea alăturată) este reprezentat portretul lui Heliade, cu inscripția numelui său și anii de viață, iar pe revers este scris: „Părintelui literaturii române, națiunea recunoscătoare cu ocaziunea centenarului”.

Pe lângă anii 1802-1902, mai sînt înserși: 1822 (cînd Heliade salută în numele profesorilor instalarea lui Grigore Ghica pe tronul Țării Românești), 1828 (apare Gramatica românească), 1837 (își începe apariția revista Curier de ambe sexe), 1844 (Curier... se tipărește cu caractere latine), 1848 (participarea lui Heliade la evenimentele revoluționare).

LICEU

Prof. LAURENTIU GH. ȘTEFĂNESCU, din București: În acest an, 1989, Liceul „Cuza Vodă” din Huși împlineste un veac de existență.

În 1889, un grup de profesori din Huși — fosta reședință a județului Fălciu — puneau bazele unei școli care, din 1894, s-a numit gimnaziul „Anastase Panu”. Din 1918, acesta a devenit liceu, căpătînd numele

primului domnitor al Principatelor Unite.

Din anul 1970, liceul funcționează într-un local nou.

În 1922 s-a tipărit primul număr al publicației cultural-științifice a liceului, revista Zorile, care apare și în prezent.

Despre centenarul liceului „Cuza Vodă” din Huși ne-a scris și un fost cadru didactic al acestuia, profesorul de istorie — pensionar acum — BORIS GORCEAC.

NEPOTUL ȘI BUNICUL

Sînt abonatul revistei de la apariția ei și posed întregă colecția Magazin Istoric, ne scrie CORNELIU TACIT, din Climpina. Cînd toate numerele cu atenție, mi-am însușit foarte multe cunoștințe de istorie, reîmprespătînd-mă, totodată, multe altele.

În nr. 11/1977, al revistei, la paginile 35-36, este evocată activitatea Societății „Transilvania” care a militat pentru cauza națională a românilor transilvăneni. Printre inițiatorii acestei societăți, este amintit și I.C. Tacitu. Este bunicul meu, Ioan Corneliu Tacitu, student în acea vreme (1867), apoi profesor la Brașov. Prin anii 1880, bunicul meu a trecut munții în țară, continuîndu-și activitatea didactică la Brăila. A murit în vîrstă de 42 ani. A avut trei fii, toți decedați acum, și 11 nepoți, din care am rămas numai patru, cei mai în vîrstă fiind cei care vă scriu.

FILOLOG

PETRE DIACONESCU, din București, ne sugerează date privind viața și opera lingvistului și orientalistului Lazăr Săineanu.

S-a născut în urmă cu 130 ani la Ploiești (23 aprilie 1859), oraș în care și-a făcut o parte din studiile secundare, continuînd în București. În 1881, s-a înscris la Facultatea de Litere din Capitală, unde a fost remarcat de B.P. Hasdeu. În revista acestuia, Columna lui Traian, L.Săineanu a publicat prima sa lucrare de lingvistică, Cîteva specimene de etimologie populară română. Și-a continuat studiile în Franța și Germania, luîndu-și doctoratul în filologie la Leipzig. Întors în țară, a desfășurat o intensă activitate științifică și publicistică pînă la catedra de filologie comparată a Universității bucureștene, tipărind lucrări didactice, dicționare, antologii literare, studii de mitologie, folclor, lingvistică etc. A scos un

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Dictionar universal al limbii române, care pînă în 1943 a fost publicat în nouă ediții. S-a stîns din viață la 11 mai 1984, la Paris.

În 1978, la Editura Minerva s-a reîntors studiul său Basmele române în comparație cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor românice, lucrare care „este cea dintîi care sistematizează repertoriul basmelor românești, într-o construcție remarcabilă prin bogăția informației, orizont științific, modernitate” (Dictionarul literaturii române de la origini pînă la 1900, București, 1979).

COLECȚII COMPLETE

Alii editori ne-au scris despre colecțiile lor complete Magazin istoric, împărțindu-ne bucuria de a fi posesorii celor peste 260 de numere ale revistei apărute din aprilie 1967. ● Astfel, MIHAI D. HOTEA, din Baia Mare, ne scrie că este abonatul revistei din 1967: Am un sector al bibliotecii ocupat numai de Magazin istoric. ● La fel, GHEORGHE INDOLEANU, din Cluj Napoca: În casa mea, la loc de cinste se află colecția revistei pe care o citesc și recitesc mereu și de fiecare dată descopăr noi lucruri interesante, atractive. ● MIRCEA CALINESCU, din Deta, ne împărtășește la rîndul său: Sunt pasionat de istorie încă din clasa a IV-a. Cu timpul, am devenit un cititor statornic al revistei și m-am străduit să-mi alcătuiesc o colecție completă. Sunt posesorul întregii colecții, legate pe volume (cite patru pentru fiecare an de apariție). ● IOAN GH. MITUȚĂ, din Drobeta-Turnu Severin: La cei 70 de ani ai mei, sînt un pasionat cititor al revistei, fiind abonat de la primul număr. ● Un pasionat cititor al Magazinului istoric este și maiorul (r) CATARIG GHEORGHE, din Nășăud. Citește revista din aprilie 1967 și pînă în prezent, fiind abonat an de an și așteptînd luna de lună cu multă bucurie apariția acestei îndrăgite publicații de cultură istorică.

ARTĂ RUPESTRĂ

Citind în nr. 8/1988 despre plecturile rupestre de la Altamira, DOINA VATAȘESCU, din Timișoara, dorește să aștepte date și despre arta rupestre preistorică de pe teritoriul patriei noastre.

În țara noastră, vestigiile ale artei rupestre au fost descoperite în mai multe locuri din jud. Gorj (peștera Oilor, peștera Muierilor, defileul Sohodol, defileul Olteului la Polovragi), în Dobrogea (peștera Limanu), în Jud. Caraș Severin (peștera Gura Chindiei), jud. Salaj (peștera Cuculat).

Deosebit de valoroase sînt plecturile din peștera Cuculat, „primele de acest fel din sud-estul Europei, după cum apreciază Marin Cărlămaru, în lucrarea Mărturiile artei rupestre preistorice în România, București, 1987. Ele — continuă autorul citat —

ne dau speranțe pentru descoperiri similare în regiunile vecine, avînd în vedere că Europa Centrală și Peninsula Balcanică rîmîn încă lipsite de astfel de opere artistice create de om cu peste 10 000 de ani în urmă. Descoperirea plecturilor paleolitice din această peșteră a împins istoria artei în România cu mil de ani în urmă, înscrind-ne în aria acestui grandios fenomen al preistoriei Europei”.

LA GOVORA

N.A. DESPOIU, din satul Români, com. Băbeni, jud. Vilcea, ne semnalează câteva descoperiri arheologice de pe raza comunei sale. Astfel, pe terasa Dealului Românilor au fost scoase la iveală mai multe fragmente de ceramici geto-dacice. În maul pîrlului Braia, din aceeași localitate, au fost găsite alte resturi ceramice, datate din epoca fierului. Aceste vestigii se află la Expoziția de istorie din Băile Govora, str. Tudor Vladimirescu, nr. 93.

În această expoziție se află și o bogată colecție de carte veche românească, ilustrînd activitatea tiparilor înființate aici de Matei Basarab, printre tipărițile deosebite de valoroase fiind Pravila de la Govora (1640), monument de limbă și cultură românească.

PRECIZARE

În nr. 4/1989 al revistei noastre, la p. 56, coloana a doua, rîndurile 2 și 6 de jos în sus, se va citi corect Obersalzberg. Iar la p. 61, coloana a treia, rîndul 32 de sus — Serenissima.

POSTA CONCURSULUI

Ultima ediție a concursului Magazin istoric, 1918-1988. Unirea cea Mare — arc peste timp, se află în preajma încheierii: în numărul următor, vom publica lista câștigătorilor. În momentul în care citiți aceste rînduri, se află în plină desfășurare operațiunea de triere a scrișorilor cu răspunsuri.

La fel ca și la edițiile anterioare, mulți concurenți au ținut să însoțească buletinele lor de participare cu scrișori prin care își exprimă dragostea pentru istorie, prețuarea și atașamentul față de revistă, interesul pentru concursurile organizate.

● Elevul MIHAI CRISTIAN, din Timișoara, ne scrie că participă pentru a patra oară la concursul Magazin istoric. Deși nu am câștigat vreun premiu — continuă Cristian — am câștigat foarte multe noi cunoștințe privind altă istoria patriei noastre citind și altor popoare. ● Tot din Timișoara, RUDOLF ALEXA, mecanic la Atelierul troleibuzelor la Întreprinderii de transport în comun, ne scrie despre pasiunea cu care el și colegii săi urmăresc revista și participă la concursurile organizate. ● NICOLETA MOLDOVAN, elevă, din București: Este primul concurs la care particip. La cele-

lalte nu am reușit să găsesc toate răspunsurile la timp. Citesc cu multă pasiune revista, care m-a ajutat să-mi completez cunoștințele de la orele de istorie. ● COSTACHE PINTILIE, învățător pensionar, din com. Matca, jud. Tecuci: Posed întreaga colecție a revistei. Am participat la toate concursurile, la unul fiind și câștigător. ● SZÉKELY RADU, electrician, Întreprinderea „Electrocentrale”, din Cluj-Napoca: Întrebările de la acest concurs au fost foarte interesante. ● FILIP NEAGU, pensionar din Vălenii de Munte: Concurșurile Magazin istoric au contribuit la a-mi îmbogăți cunoștințele privind trecutul patriei și poporului nostru. Aștept cu nerăbdare edițiile viitoare. ● GABRIEL VALENTIN DOBRA, elev, din Tirgoviste: Sînt un permanent cititor al revistei dumneavoastră, din momentul în care părinții m-au îndrumat spre această frumoasă știință, care este istoria. Avînd colecția completă, mi-a fost ușor să particip altă la actualul concurs, cit și la edițiile precedente.

Tot pe marginea concursului, ne-au mai scris și cititorii RISTACHE P. UDMA, din Constanța, VASILE DUȚĂ, din Bacău, ENACHE CĂLIN TUDOR, din Brăila, GINA VRINCEANU, din com. Holboacă, jud. Iași, EDMOND KISS, din Rimnicu Vilcea, GLEB STATNIC, din București, IOAN ȘTEFĂNICĂ, din Deva, PETRU CURCĂ, din Suceava, ION CARPEN, din Vălenii de Munte, NICOLAE TOCA, din Bistrița, care ne-au solicitat unele lămuriri suplimentare pe marginea a două întrebări formulate de noi: nr. 7 din seria a II-a și, respectiv, nr. 8 din seria a III-a. Precizînd că răspunsurile corecte la aceste întrebări sînt b pentru amîndouă, mai facem mențiunea că ele au fost alcătuite pe baza unor articole publicate în revista noastră în nr. 9/1981, p. 33 și, respectiv, nr. 5/1988, p. 11.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

MIHAI TONIUC, bd. Dinicu Golescu, nr. 37, bl. 4, sc. B, et. V, ap. 54, București, solicită: nr. 1-3/1967; 4/1968; 7/1971; 9/1972; 10/1981.

ANDREI APTINESCU, str. Sucidava, bl. 44, et. I, ap. 7, Roman, solicită: nr. 1/1967.

TRAIAN RUSU, str. Minerilor, nr. 56, Cluj-Napoca, oferă colecția completă.

MIRCEA LEU, Aleea Ucea, nr. 3, bl. P-10, et. IV, ap. 20, București, oferă colecția completă.

ILIE CIUTESCU, str. Secului Alea C, nr. 5, bl. 6, ap. 30, București, oferă nr. 12/1968; 11/1970; 7/1971 și colecția 1972-1988.

VICTOR SPERLIC, str. Mozart, nr. 20, București, oferă colecția 1967-1980.

RĂZVAN DIMITRU, șoseaua Căteu, nr. 64, bl. 34 A, sc. G, ap. 302, București, solicită nr. 7-8/1969; 7/1974; oferă: nr. 2,3/1986.

CONTENTS (Romanian History) I. Popescu-Puturi May Day 1939. Bucharest's Greatest Demonstration against Fascism and War (II) ● M.C. Stănescu 1941-1944. The R.C.P. — the Maker of the National Consensus Policy (II) ● M.D. Vlad A Ruling Prince of the Romanian Principalities: Mihai Racoviță (1703-1744) ● A. Ubleini 1848 Revolution Recollections ● V. Cosma A 19th Century Composer — N. Begnescu ● May 1877. „Plevna Has Capitulated!“ ● G. Bengescu Vasile Alecsandri as a Diplomat (II) ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (VIII) ● P. Schuster-Steln Flechtenmacher — Father and Son ● V. Smărândescu Historical Itinerary. Băile Oglinzi ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Popescu-Puturi Le 1er Mai 1939. La grande manifestation de Bucarest contre le fascisme et la guerre (II) ● M.C. Stănescu 1941-1944. Le P.C.R. — le réalisateur de la politique du consensus national (II) ● M.D. Vlad Un prince régnant dans les Principautés Roumaines: Mihai Racoviță (1703-1744) ● A. Ubleini Du temps de la Révolution de 1848 ● V. Cosma Un compositeur du XIXème siècle — N. Begnescu ● Mai 1877. „Plevna a capitulé!“ ● G. Bengescu Vasile Alecsandri — diplomate (II) ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (VIII) ● P. Schuster-Steln Flechtenmacher — père et fils ● V. Smărândescu Itinéraire historique. Băile Oglinzi ● A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. Попеску-Пуцурь 1 мая 1939. Большая демонстрация в Бухаресте против фашизма и войны (II) ● М. К. Стăнеску 1941-1944. РКП — творец политики национального согласия (II) ● М. Д. Влад Один из господей Румынских княжеств: Михай Раковича (1703-1744) ● А. Убличин В дни Революции 1848 г. ● В. Косма Композитор XIX века — Н. Бегнеску ● Май 1877 г. „Плевна пала!“ ● Г. Бенджеску Василе Александро — дипломат (II) ● Е. Преда 1938-1940. Виктор Слăвеску — дневник (VIII) ● П. Шустер-Штейн Флехтенмахер — отец и сын ● В. Смăрăндеску Исторический маршрут. Бăиле Оглинзи ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Popescu-Puturi 1. Mai 1939. Die grosse antifaschistische und gegen den Krieg gerichtete Kundgebung in Bukarest (II) ● M.C. Stănescu 1941-1944. Die RKP — der Begründer der Politik des nationalen Konsenses (II) ● M.D. Vlad Ein Herrscher in den Rumänischen Fürstentümern: Mihai Racoviță (1703-1744) ● A. Ubleini Aus den Tagen der Revolution des Jahres 1848 ● V. Cosma Ein Komponist des 19. Jahrhunderts — N. Begnescu ● Mai 1877. „Plevna ist gefallen!“ ● G. Bengescu Vasile Alecsandri als Diplomat (II) ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Tagebuch (VIII) ● P. Schuster-Steln Vater und Sohn Flechtenmacher ● V. Smărândescu Absteher in die Geschichte. Băile Oglinzi ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) I. Popescu-Puturi. El 1° de Mayo de 1939. La gran manifestación antifascista y antiguerrera de Bucarest (II) ● M.C. Stănescu 1941-1944. El Partido Comunista Rumano — forjador de la política del consenso nacional (II) ● M.D. Vlad Un vaivoda en los Principados Rumanos: Mihai Racoviță (1703-1744) ● A. Ubleini Del tiempo de la Revolución de 1848 ● V. Cosma. Un compositor del siglo XIX — N. Begnescu ● Mayo de 1877. „Plevna cayó!“ ● G. Bengescu Vasile Alecsandri — diplomata (II) ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (VIII) ● P. Schuster-Steln Flechtenmacher — el padre y el hijo ● V. Smărândescu Itinerario histórico. Băile Oglinzi ● En Bucarest, hace 50 años

**ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București,
Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfil.**

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2 parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACȚIA : Gheorghe David,
Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă,
Dorin Matei, Marian Ștefan

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

